

ПЕРША ДОПОМОГА КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ У ЧАС КРИЗИ

ПЕРША ДОПОМОГА КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ У ЧАС КРИЗИ

1. Довідник

*Для скоординованої підготовки до надзвичайних ситуацій
і реагування у захисті матеріальної
та нематеріальної спадщини*

Апарна Тандон

Видано Міжнародним центром із дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM), Via di San Michele 13, 00153 Rome, Italy (Рим, Італія),
Фондом культури та розвитку Принца Клауса, Kingsfordweg 151, 1043 GR Amsterdam, Netherlands (Амстердам, Нідерланди)
і Національним музеєм Революції Гідності (Музеєм Майдану), вул. Лаврська, 9, корп. 20, 01015, Київ, Україна

у межах співпраці ICCROM, Фонду Принца Клауса та Смітсонівського інституту для розвитку спроможностей реагування на надзвичайні ситуації з метою порятунку культурної спадщини.

© ICCROM, 2024

© Національний музей Революції Гідності (Музей Майдану), 2024

ICCROM ISBN 978-92-9077-343-6

Музей Майдану ISBN 978-617-7881-10-9

АВТОРСТВО

Головний автор і редактор	Апарна Тандон, ICCROM
Посткризове оцінювання пошкоджень і ризиків на місці	Рогіт Джиг'ясу, Ежені Крете, Елке Селтер
Безпека та стабілізація	Ежені Крете, Хав'єр Ромайо, Есмеральда Пауперіо, Елке Селтер
Кейси	Марія Сесілія Родрігес Морено, Ежені Крете, Ігор Пошивайло, К'яв Міо Ко, Елке Селтер, Валентина Спано, Лейла Саліх
Наукова рецензія	Джессіка Дойл, Джонатан Ітон, Соня Джовінаці
Дослідження	Джессіка Дойл, Валентина Спано
Інфографіка	Крістофер Малапітан
КООРДИНАЦІЯ	
ICCROM	Катерина Антомарчі, Апарна Тандон, Дженніфер Коліторн, Ізабель де Брізіс та Ізабель Верже
Фонд Принца Клауса	Дебора Столк
УКРАЇНСЬКЕ ВИДАННЯ	
Керівник проєкту, переклад	Ігор Пошивайло
Верстка	Ольга Ващевська
Літературне редагування	Наталія Набока
Відповідальний редактор	Ольга Сало

Надруковано завдяки підтримці
Cultural Emergency Response (CER)

Українська версія вийшла у світ завдяки підтримці організації «Реагування на надзвичайні ситуації в культурі» (CER) та Смітсонівського інституту.

Ця публікація англійською мовою є у відкритому доступі за ліцензією Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0>).

Українською мовою публікацію розміщено на: HERI.in.ua, maidanmuseum.org

Використовуючи вміст цієї публікації, користувачі погоджуються дотримуватися умов використання будь-якого майбутнього репозиторію відкритого доступу ICCROM.

Застосовані позначення та подання матеріалу в цій публікації не означають вияву будь-якої думки з боку ICCROM і Фонду культури та розвитку Принца Клауса щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста, області чи їхньої влади або щодо делімітації їхніх кордонів чи меж.

Ідеї та думки, висловлені в цій публікації, належать авторам; вони необов'язково належать ICCROM і Фонду культури та розвитку Принца Клауса та не накладають жодних зобов'язань на ці організації.

Світлина на обкладинці: Рогіт Джиг'ясу

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Передмова	6
Навігація в довіднику	8
 Вступ до першої допомоги культурній спадщині	
• Що таке перша допомога культурній спадщині?	10
• Як надавати цю допомогу?	11
• Хто може її здійснювати?	14
• Навіщо потрібна координація?	18
• Коли надавати першу допомогу?	20
 Крок 1. Аналіз ситуації	
• Що таке аналіз ситуації?	25
• Навіщо аналізувати ситуацію?	26
• Хто має брати у цьому участь?	27
• Як проводити аналіз?	28
 Крок 2. Оцінювання пошкоджень і ризиків на місці після надзвичайної події	
• Що таке оцінювання пошкоджень і ризиків на місці після надзвичайної події?	43
• Навіщо проводити оцінювання?	44
• Як це робити?	45
 Крок 3. Безпека та стабілізація	
• Що таке безпека та стабілізація?	69
• Хто забезпечує безпеку та стабілізацію?	70
• Охорона місця надзвичайної події	73
• Евакуація після події	77
• Рятувальні дії	88
• Стабілізація аварійних споруд	104
• Захист нематеріальної спадщини	117
 Раннє відновлення	
• Що таке раннє відновлення?	125
• Рекомендовані дії	127
• Висновки	135
Глосарій	136
Посилання	150

Вступне слово

Культура вважається рушієм поступу. Утім, тривалий розвиток можна змарнувати за одну мить, коли стається лихо й відкидає спільноти далеко назад своїми трагічними наслідками. Однак під час страждань і втрат народжуються історії про стійкість, в яких культура відіграє ключову роль. Це спонукає сучасну науку уважніше вивчати взаємодію між культурними традиціями та механізмами подолання криз. Кредо Фонду принца Клауса – в тому, що культура є чільною потребою людства, тісно перегукується з принципом ICCROM щодо збереження культури та сприяння культурному розмаїттю. З огляду на зазначене, ці дві організації об'єдналися для створення ресурсу, який допоможе залучати голоси основних зацікавлених сторін – громад важливих історичних пам'яток та об'єктів культурної спадщини, що, у свою чергу, сприятиме набуттю ними стійкості до потенційного лиха.

Одним із викликів сьогодення є той факт, що захист культурної спадщини офіційно не включено до більшості національних і місцевих систем реагування на надзвичайні ситуації. Проте рятувальники культури беруть активну участь у порятунку культурної спадщини – часом, щоб уберегти представників громад від небезпеки їхньому життю під час порятунку культурних цінностей, а інколи й тому, що вони глибоко усвідомлюють важливу роль спадщини в подоланні наслідків руйнувань і травм.

Культура не може чекати. ICCROM і Фонд принца Клауса дотримуються цього переконання. У 2010 році ICCROM разом із Міністерством культури Італії та іншими партнерами започаткував курс «Перша допомога культурній спадщині під час кризи». Згодом до цієї ініціативи долучилися Смітсонівський інститут і Фонд принца Клауса, які відіграли чільну роль у посиленні мережі рятувальників культури та забезпеченні фінансування їхніх ініціатив і набутті вагомих здобутків.

Це видання призначене для систематизації процесів надання першої допомоги культурі у час кризи й подальшої активізації наукових досліджень, практичних дій та освітніх програм. Автори цієї книжки свідомі того, що кожна надзвичайна ситуація є певним уроком, який уможливіє подальший розвиток знань і практик. Подана у цьому виданні інформація представляє різні погляди та покликана активізувати широкі дискусії на цю тему й розширити дискурс.

Безперечно, зменшення ризиків небезпек є питанням спроможності. Ми сподіваємося, що ці посібник та методичний інструментарій (тулкіт) разом із практичними порадами відкриють нові шляхи до збереження культури, сприятимуть її розвитку та набуттю стійкості.

Веббер Ндоро,
генеральний директор ICCROM

Джоумана Ель Зейн Хурі,
директорка Фонду принца Клауса
з культури та розвитку

ПЕРЕДМОВА

Навіщо захищати культурну спадщину під час гуманітарної кризи?

Культура не може чекати. Лише за місяць після катастрофічних землетрусів 2015 року серед уламків зруйнованих храмів на історичній площі Дурбар у місті Катманду (Непал) можна було зустріти вірян і продавців квітів. Попри підземні поштовхи, вони виявилися досить сміливими, щоб перебувати там і знаходити розраду у відновленні повсякденних релігійних ритуалів та звичних практик. Цим вони допомогли збагнути іншим, що для зменшення уразливості непальського народу щодо потенційних землетрусів треба передусім подбати про безпеку та здійснити протиаварійні роботи у пошкоджених давніх храмах і на міських площах Непалу.

Рік по тому пожежники в Італії, проводячи пошуково-рятувальні операції після тамтешнього землетрусу, допомогли місцевій громаді евакуювати картину *Мадонни Аддолорати* – Скорботної Мадонни – з церкви в місті Норча, до того як її було цілковито зруйновано наступним землетрусом через два місяці. Пожежники надали пріоритет порятункові картини, оскільки розуміли, що для мешканців Норчі ця Мадонна символізує спадкоємність і стійкість, оскільки вона пережила попередні землетруси.

Безкорисливі та добровільні дії зі збереження культурної спадщини у час кризи не обмежено лише випадками стихійного лиха. Відомо, що спільноти, які потрапляють в епіцентр збройних конфліктів, надають пріоритет захисту своєї культурної спадщини, навіть коли їхня особиста безпека під загрозою. Світлина, документи, релігійні й особисті артефакти, традиції та будівлі – все, що єднає людей одне з одним і дає відчуття ідентичності чи засоби для прожиття, стає ще ціннішим на тлі руйнувань та імміграції. Отож важливо, щоб захист і відновлення культурної спадщини не відкладалися у часі та не відокремлювалися від гуманітарної допомоги, що надається під час і після надзвичайної ситуації, особливо коли всі зусилля спрямовано на допомогу потерпілим при подоланні травм і відновлення звичних щоденних практик.

Для чого створено цей посібник?

Збереження культурної спадщини під час масштабних та багаторівневих гуманітарних криз є складним завданням з огляду на низку причин. Одна з них – відсутність включення культурної спадщини в національні та міжнародні системи управління надзвичайними ситуаціями. Інші виклики полягають у неспроможності дати чіткі відповіді на такі запитання: якщо

пошкоджено кілька культурних об'єктів, з якого починати реагування? Хто надає доступ до цих місць? Хто може допомогти? Коли саме час реагувати? І як діяти правильно?

У цьому посібнику та в інструментарії подано концепт першої допомоги культурній спадщині, що передбачає негайні та взаємопов'язані дії для стабілізації та зменшення ризиків щодо матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, яка перебуває під загрозою, та сприяння подальшому її відновленню. За допомогою триетапної системи, апробованої на практиці, визначають, коли та як захищати культурну спадщину при загрозі руйнування та хто може допомогти проводити рятувальні операції. Зазначені кроки щодо конкретних дій і процесів можна адаптувати до різних типів надзвичайних ситуацій та їхніх специфічних контекстів.

Цей посібник створено як:

- довідник для підготування рятувальників культури, членів команд швидкого реагування і волонтерів;
- інструмент для підвищення готовності до надзвичайних ситуацій та розроблення планів реагування у закладах культурної спадщини;
- інструкцію для надання першої допомоги культурній спадщині в поєднанні з гуманітарною допомогою та відновленням.

Це видання визначає складники першої допомоги культурній спадщині, злагоджена реалізація яких може допомогти зменшити вразливість населення в час кризи. Тому автори наполягають на включенні першої допомоги культурній спадщині в міжнародні, національні й місцеві системи реагування на надзвичайні ситуації та надання гуманітарної допомоги.

Цей посібник і супровідний інструментарій (тулкіт) тепер на етапі апробації, тож їх розробники зацікавлені у відгуках користувачів для розширення й актуалізації поданої інформації передусім щодо тих, хто потребує її в першу чергу.

Апарна Тандон,

координатор Програми першої допомоги культурній спадщині у час кризи, ICCROM, fac@iccrom.org

Навігація в довіднику

Нижче наведено поради, які допоможуть зорієнтуватися в цьому посібнику та супровідному інструментарії.

ВКЛАДКИ ВИДАННЯ

У верхньому правому куті кожної сторінки розміщено інтерактивні вкладки, які допоможуть швидше переходити до потрібного розділу довідника.

ПОСИЛАННЯ

Синім кольором і жирним шрифтом – подано відсилання до окремих тем, **помаранчевим кольором і жирним шрифтом** – відсилання до глосарія.

ПІДКАЗКИ: тут містяться практичні поради.

УВАГА: важливо врахувати для уникнення непередбачених загроз та/або помилок.

ДІЗНАТИСЯ БІЛЬШЕ: додаткова література.

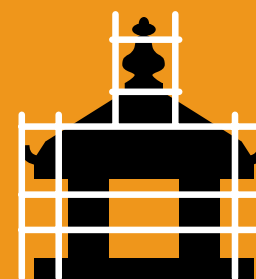

КЕЙСИ: приклади з живих історій, важливий досвід чи уроки на певну тему.

ІНТЕРАКТИВ: матеріал для виконання вправи або дій.

ВСТУП ДО ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ КУЛЬТУРНИЙ СПАДЩИНІ

Що таке перша допомога культурній спадщині?

Негайні та взаємопов'язані дії, вжиті для протиаварійних (стабілізаційних) робіт та зменшення **ризиків культурній спадщині** під загрозою у час та опісля **надзвичайної ситуації** визначаються як перша допомога культурній спадщині. Безпосередньою причиною такої надзвичайної ситуації може бути **природна** чи **техногенна** небезпека або поєднання кількох загроз. Перша допомога охоплює **аналіз** надзвичайної події та її ймовірних наслідків для культурної спадщини; **оцінювання пошкоджень і ризиків на місці**; заходи з **безпеки та стабілізації**.

Загальна мета першої допомоги полягає у сприянні відновленню пошкодженої культурної спадщини, а отже, й відновленню пов'язаних із нею спільнот.

У межах інституційного плану реагування на надзвичайні ситуації перша допомога культурній спадщині є складником процедур антикризового реагування. У багатьох випадках, особливо після масштабного лиха, надання першої допомоги культурній спадщині розпочинається лише після офіційно оголошеного завершення надзвичайної ситуації. Утім, до цього підготовка й координація сприятимуть наданню швидкої та ефективної першої допомоги культурній спадщині в разі виникнення надзвичайної ситуації.

Протиаварійні роботи у храмі в Катманду, Непал, 2015. Світлина: ICCROM

Як надається перша допомога різним типам культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях?

У цьому посібнику описано триетапну систему допомогових дій для всіх типів культурної спадщини в різних ситуаціях.

Ця система базується на міжнародному партнерському курсі ICCROM «**Перша допомога культурній спадщині під час кризи**» (**First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis – FAC**) із залученням польового досвіду та міждисциплінарної співпраці з фахівцями усього світу.

Оскільки не існує двох однакових надзвичайних ситуацій, то описані в цій системі дії треба адаптувати для застосування в різних специфічних контекстах.

СИСТЕМА ДІЙ ІЗ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ

Кожен етап цієї системи має окремий робочий модуль, який передбачає чіткі дії.

Крок 1. Аналіз ситуації

Аналіз ситуації забезпечує розуміння ширшого контексту надзвичайної ситуації. Це допомагає тим, хто надає першу допомогу, розробити план дій на місці з огляду на конкретний контекст. Поглиблений аналіз ситуації здійснюють після завершення кризової події, щоб визначити середньо- та довгострокові потреби у **відновленні культурної спадщини**.

Крок 2. Оцінювання пошкоджень і ризиків на місці

Оцінювання **пошкоджень** і **ризиків на місці** дає змогу задокументувати збитки, завдані культурній спадщині, відразу після **надзвичайної ситуації**. Отримані на цьому етапі дані допомагають визначити пріоритети для реагування на місці.

Крок 3. Безпека та стабілізація

Безпека та **стабілізація** передбачають дії для мінімізації подальшого завдання шкоди та зменшення ризиків, сприяючи підготовці до відновлення потерпілої культурної спадщини. На цьому етапі дії щодо порятунку матеріальної й нематеріальної спадщини різняться.

Документування, постійне управління ризиками, комунікація та координація дій з іншими **рятувальниками культури** є важливими для успішного швидкого реагування. Робочі модулі, описані в цій системі, допомагають визначити сфери спільних дій між особами, які надають першу допомогу культурній спадщині, місцевими громадами, службами реагування на надзвичайні ситуації та організаціями гуманітарного спрямування.

Дії, виконані для захисту та відновлення культурної спадщини, мають відповідати принципам гуманності, нейтралітету, неупередженості й незалежності. Для досягнення такого підходу на практиці цей посібник пропонує основні принципи, суголосні підходам при наданні гуманітарної допомоги.

Основні принципи надання першої допомоги культурній спадщині

1. Першу допомогу має бути орієнтовано на людей

Пріоритетність потреб людей і підвищення їхньої здатності захищати та відновлювати свою культурну спадщину є невід'ємним складником суті та принципів моделі першої допомоги.

Об'єкти культурної спадщини часто використовують для прихистку переміщених осіб під час кризи. Перша допомога культурній спадщині має передбачати ці потреби та сприяти наданню гуманітарної допомоги. Окрім того, згідно зі статистикою, в більшості надзвичайних ситуацій місцеві громади першими реагують і захищають свою культурну спадщину. Наприклад, під час конфлікту 2012 року на півночі Малі давні рукописи громадян зберігалися завдяки традиційним суспільним мережам. Громади здебільшого мають перевірені часом механізми подолання криз і достатні знання (наприклад, традиційні методи будівництва), які слід використовувати під час реконструкції та відновлення.

2. Інклюзивний підхід і повага до різноманітності

Перша допомога має застосовувати комплексний підхід при визначенні елементів потерпілої від надзвичайної ситуації культурної спадщини.

Рятувальники культури на персональному та професійному рівнях можуть мати суб'єктивну оцінку наслідків кризової ситуації, що спричиняє вибірковий підхід до оцінювання пошкодженої культурної спадщини та збільшення можливої нерівності на потерпій території. Наприклад, традиційно системне реагування зосереджене на захисті визначної пам'ятки чи монументальної спадщини, тоді як народну культуру здебільшого ігнорують.

3. Реагування, засноване на специфіці контексту

Розуміння ширшого контексту надзвичайної ситуації має вирішальне значення для надання ефективної першої допомоги культурній спадщині.

Будь-яка надзвичайна ситуація має певний контекст. Його аналіз дає змогу визначити безпосередні потреби головних дійових осіб у цій ситуації та їхні спроможності щодо захисту культурної спадщини. Оцінювання контексту також допомагає виявити чинники ризику, які можуть завдати ще більшої шкоди культурній спадщині в цій кризі. Наприклад, відсутність належної охорони потенційно створює ризик пограбування об'єктів культурної спадщини під час жорстких конфліктів.

4. Поєднання допомоги культурному й гуманітарному секторам

Першу допомогу культурній спадщині має бути надано разом із гуманітарною допомогою та процесами відновлення.

Визнаючи, що порятунок людського життя у будь-якій кризовій ситуації є найпершим пріоритетом, а також те, що потерпілі від лиха особи мають право на отримання допомоги для забезпечення спадкоємності їхніх культур, модель надання першої допомоги наголошує на потребі синергії культурної та гуманітарної допомоги. Відтак дії щодо збереження культурної спадщини слід починати в координації та тісній співпраці з відповідними урядовими й гуманітарними агенціями, наприклад, програми оплати праці готівкою від міжнародних допомогових організацій можна застосовувати для оплати праці із сортування уламків пам'яток і порятунку культурних об'єктів.

5. Не зашкодь

Дії з надання першої допомоги мають запобігти подальшому пошкодженню культурної спадщини та сприяти її відновленню.

Одним із чільних завдань першої допомоги культурній спадщині є запобігання подальшій шкоді шляхом оцінювання пошкоджень, мінімізації загроз і підготовки до реагування на потенційні ризики. Наприклад, улаштувавши тимчасове сховище для культурних цінностей, захищене від ударів бомб, переконайтеся, що його вбезпечено й від таких ризиків, як повінь або пограбування.

Хто дає дозвіл на здійснення першої допомоги культурній спадщині?

У більшості випадків представники органу управління об'єктом потерпілої культурної спадщини дають дозвіл на здійснення першої допомоги. Вони можуть мати різну форму й підпорядкування, наприклад це буде національна чи місцева державна установа або релігійна громада.

Однак ці інституції не є єдиним відповідальним органом. Під час офіційно оголошеної надзвичайної ситуації пріоритети **дій з реагування** визначаються відповідальними за реагування на надзвичайну ситуацію службами.

Законодавство про реагування на надзвичайні ситуації у країні відіграє важливу роль при визначенні того, хто саме повинен здійснювати порятунок або який орган має широкі повноваження, щоб ініціювати заходи з реагування та давати доступ до потерпілої зони. Тому для запуску операцій із надання першої допомоги об'єктам культурної спадщини потрібні попередній дозвіл та погодження дій з органом, відповідальним за організацію загального реагування на надзвичайні ситуації, а також дозвіл власника об'єкта.

Відразу після землетрусу в Катманду розпочалися роботи з прибирання завалів, Непал, 2015. Світлина: Тапаш Пол/Дрік

Хто координує реагування на надзвичайні ситуації?

У разі офіційного оголошення надзвичайної ситуації уповноважений орган державної влади зазвичай призначає **координатора з реагування на надзвичайні ситуації** або **керівника операції**, який запроваджує **систему управління надзвичайними ситуаціями** відповідно до заздалегідь визначеної процедури. Наприклад, в Індії Національне управління з ліквідації наслідків стихійних лих координує дії з реагування на всі природні та техногенні катастрофи відповідно до **Закону про національне управління стихійними лихами 2005 року**.

Залежно від потреб і масштабів лиха служби реагування на надзвичайні ситуації, такі як підрозділи цивільної оборони, волонтери Червоного Хреста, поліція та військовослужбовці, працюють разом у системі управління надзвичайними ситуаціями країни, щоб захистити людей, відновити засоби зв'язку та рух транспорту й забезпечити інші життєво важливі потреби.

У разі **масштабної надзвичайної ситуації** національний уряд може звернутися по допомогу до іншої країни або до міжнародного співтовариства під управлінням Організації Об'єднаних Націй. ООН провадить свою гуманітарну діяльність через Міжвідомчий постійний комітет (Inter-Agency Standing Committee – IASC), який складається з **ключових діючих осіб** гуманітарного сектору ООН і міжнародних агенцій. Упродовж 48 годин після початку надзвичайної ситуації IASC класифікує її відповідно до масштабу, складності, терміновості реагування та наявних місцевих **спроможностей** для управління ситуацією відповідно до початкової її оцінки.

У разі виникнення надзвичайної ситуації **другого** або **третього рівня** ООН активує скоординовану міжвідомчу систему реагування (ООН, міжурядові та неурядові організації), спрямовуючи гуманітарну допомогу у профільні **кластери**. Такі надзвичайні заходи зазвичай означають, що спроможність місцевої влади реагувати зазнала кризи. У подібних ситуаціях місцеві органи влади працюватимуть у координації з міжнародними організаціями для вжиття таких заходів, як оцінювання пошкоджень і ризиків та пошук фінансування в межах кластера. Культуру поки що не включено в цю систему кластерів.

Якщо надзвичайну ситуацію визначено як складну, гуманітарна допомога ООН може передбачати військові та/або поліцейські операції в межах миротворчих місій.

Див. посилання на сторінці 151.

Хто здійснює планування та надає першу допомогу культурній спадщині?

Рятувальник культури може планувати та здійснювати операції з надання першої допомоги й реагування в координації з іншими рятувальними службами, гуманітарними фахівцями, органами управління спадщини та волонтерами.

Рятувальник, який надає першу допомогу в галузі культури, – це особа, котра пройшла попередню підготовку з охорони zagrożеної культурної спадщини під час або відразу після надзвичайної ситуації. Надання першої допомоги культурній спадщині в умовах **значних або складних надзвичайних ситуацій** передбачає віднайдення балансу між забезпеченням потреб у їжі, воді, житлі, безпеці та захисті ідентичності. Тому такий рятувальник культури має відповідати фізичним, психічним, культурним і конкретним робочим вимогами.

Рятувальник повинен мати знання й навички для оцінювання, документування, захисту та стабілізації різних типів культурної спадщини в різноманітних надзвичайних ситуаціях. Він має вміти працювати в команді з різними фахівцями. Можна залучати рятувальників культурної спадщини із середовища місцевих громад, служб реагування на надзвичайні ситуації та закладів культурної спадщини.

Ознайомтеся з рисами, переліченими нижче, та визначте, хто з вашої установи чи місцевої громади найбільше відповідатиме вимогам до рятувальника з надання першої допомоги культурній спадщині.

Рятувальники культурної спадщини надають першу допомогу в Порт-о-Пренсі, Гаїті, 2010. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Три головні риси рятувальника культури

Винахідливий:

- обізнаний із різноманітними формами культурної спадщини;
- знається на контексті надзвичайної ситуації;
- має добрі аналітичні та критичні навички.

Зосереджений на людях:

- є активним слухачем;
- розуміє та поважає наявні соціальні структури, вірування й цінності;
- є командним гравцем;
- чутливий до потреб людини;
- викликає довіру до себе.

Готовий діяти:

- позитивний підхід – «можу зробити»;
- творче розв'язання проблем;
- швидке мислення та фізична витривалість.

Чому важливо координувати першу допомогу культурній спадщині із загальним реагуванням на надзвичайні ситуації?

Під час надзвичайної ситуації пріоритети надання допомоги та відновлення визначаються попередньо організованими національними або міжнародними системами управління надзвичайними ситуаціями. Відповідно до пріоритетизації надається допомога через ці системи. Задля безпеки доступ до зони ураження строго контролюється.

Для отримання доступу до місця надзвичайної ситуації та визначення культурної спадщини пріоритетом для реагування важливо скоординувати такі дії в межах загального реагування на надзвичайні ситуації. Невиконання цього може збільшити ризик пошкодження або знищення пошкодженої спадщини.

Обґрунтування координації першої допомоги культурній спадщині: Гаїті

За кілька місяців після землетрусу на Гаїті 2010 року Національний інститут збереження культурної спадщини (*Institut de Sauvegarde du Patrimoine National – ISPAN*) здійснив маркування пошкоджених історичних будівель у потерпілих районах. Не маючи достатніх спроможностей (щодо коштів і робочої сили) для захисту та стабілізації будівель, інститут мав на меті запобігти подальшому руйнуванню будівель та вжити заходів для захисту їх відповідно до їхньої важливості, функцій і використання. Ця діяльність велася паралельно з оцінюванням структурних пошкоджень Міністерством громадських робіт та допоміжними

Промаркована історична будівля в Жакмелі, Гаїті, 2010. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

агенціями ООН. Повна координація була неможливою переважно через те, що відновлення або захист культурної спадщини не було включено ані до національного, ані до міжнародного планів реагування на надзвичайні ситуації. У результаті чимало історичних споруд визнали аварійно небезпечними та зрештою їх знесли повністю (див. посилання на с. 153).

Промаркована історична будівля в Жакмелі, Гаїті, 2010. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Коли треба надавати першу допомогу культурній спадщині?

Під час надзвичайної ситуації першочерговим завданням є порятунок життя людей та вбезпечення їх. Після завершення цих операцій можна активувати першу допомогу культурній спадщині. Утім, механізми координації на місцях із різними причетними сторонами у сфері реагування на надзвичайні ситуації та гуманітарними організаціями має бути вироблено до виникнення надзвичайної ситуації, і це має бути передусім зазначено у планах підготовки до реагування на надзвичайні ситуації з боку місцевих органів влади та закладів культурної спадщини. На практиці момент початку надання першої допомоги може різнитися в різному контексті й залежить від таких чинників:

- характер і масштаб надзвичайної ситуації: в разі **масштабної** або **складної надзвичайної ситуації**, яку супроводжують значні пошкодження та загибель людей, надання першої допомоги може бути відкладено;
- доступ до потерпілих районів: у разі збройного конфлікту або ядерного інциденту доступ до ураженого місця буде суттєво обмежено, що, у свою чергу, може призвести до затримки надання першої допомоги культурній сфері;
- масштаб пошкодження культурної спадщини, **її значення для зацікавлених сторін** (наприклад її місцеве, національне, міжнародне значення): якщо шкода велика, потреба у сторонній допомозі може затримати початок операцій. Таким чином, для надзвичайно важливої культурної спадщини, такої як об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, може виникнути потреба у зовнішніх експертах для проведення інспекційних місій, перш ніж можна буде вдатися до будь-яких рятувальних дій;
- спроможність і підготовленість на місцях: там, де є локальний підготовлений персонал і потрібні ресурси, а також діють механізми координації з установами реагування на надзвичайні ситуації, легше розпочати надання першої допомоги культурній спадщині одразу після порятунку людей.

Ініціювання операції з надання першої допомоги культурній спадщині: Італія та Ірак

Як зазначалося вище, момент активації надання першої допомоги культурній спадщині залежить від характеру та масштабу надзвичайної ситуації. Наприклад, після першого землетрусу, який стався в гірському регіоні центральної Італії 24 серпня 2016 року, пошуково-рятувальні операції тривали десять днів; лише після цього Департамент цивільного захисту Італії у співпраці з Міністерством культури здійснив перше оцінювання пошкоджень нерухомої та **рухомої культурної спадщини** в цьому районі.

У північному Іраку дослідження об'єктів культурної спадщини, зумисне знищених 2014 року, можна було здійснити лише через шість місяців після звільнення міста Мосул. Відсутність доступу до окупованих територій та невизначені умови безпеки після звільнення наприкінці 2016 року значно затягнули надання першої допомоги культурній спадщині на потерпілих об'єктах ([див. посилання на с. 153](#)).

Угорі: землетрус у центральній Італії, 2016. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM
Унизу: операція з надання першої допомоги на археологічних розкопках у місті Німруд, Північний Ірак, 2017. Світлина: Лейла Саліх

З'ясуйте, хто здійснює загальну координацію реагування на надзвичайні ситуації у вашій країні. Чи включено першу допомогу культурній спадщині до місцевих або національних планів із підготовки та реагування на надзвичайні ситуації?

УЯВІТЬ, що у вашому регіоні оголошено надзвичайний стан. Ситуація незрозуміла, оскільки повідомлення про руйнування все ще надходять. Попередні звіти свідчать про пошкодження культурної спадщини в кількох місцях, і прогнозуються ще більші втрати. Розмаїту й важливу культурну спадщину у вашому регіоні пов'язано з національною ідентичністю країни. Занепокоєні ризиком втрати історичної пам'яті, ви вирішили долучитися до надання першої допомоги культурній спадщині.

Із чого почати?

Ознайомтеся з викладеним далі, щоб відповісти на це запитання.

КРОК ПЕРШИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ

Що таке аналіз ситуації?

Збирання достовірної інформації під час надзвичайної ситуації може бути складним завданням, особливо коли вона є розрізною та зібраною з непідтверджених джерел. Тому, перш ніж уживати заходів із реагування, знайдіть час для оцінювання ситуації, аналізу зібраної інформації та підготовки стратегії надання першої допомоги. Якщо цього не робити, то не вдасться достеменно визначити пріоритети реагування, й це може спричинити подальше пошкодження культурних цінностей і створити загрозу для життя людей.

Систематичне оцінювання несподіваної надзвичайної ситуації або кризи, які поступово розгортаються, називається аналізом ситуації. Це передбачає збирання даних до та після події, аналіз їх із подальшим інформуванням про нагальні потреби й доконечне потрібні заходи на місцях, визначення наявних спроможностей для реагування. Аналіз ситуації є поширеним інструментом серед гуманітарних організацій. Його використовують для формування пріоритетів надання допомоги одразу після кризової події та на початку **раннього етапу відновлення** для визначення довгострокових гуманітарних потреб.

Аналіз ситуації в межах міжнародного курсу «Перша допомога культурній спадщині у час кризи», Амстердам, Нідерланди, 2015. Світлина: ICCROM

Навіщо здійснювати аналіз ситуації для надання першої допомоги культурній спадщині?

При кризі, яка швидко розгортається, аналіз ситуації може допомогти зменшити ризики та мінімізувати шкоду культурній спадщині чи запобігти їй. Якщо аналіз ситуації провадиться із самого початку дій із порятунку культурної спадщини, він може допомогти визначити місце / місця, строки, масштаб та обсяг операції.

На основі попередньої інформації щодо типу (типів) і значення культурної спадщини, яка потерпіла, аналіз ситуації допомагає знайти відповіді на критичні запитання, наприклад, як визначити **пріоритети** та що робити. Водночас це сприяє визначенню головних дійових осіб та зацікавлених сторін, які могли б допомогти щодо надання першої допомоги.

Для надзвичайної ситуації, спричиненої збройним конфліктом, аналіз ситуації може бути розширений і включати так званий **аналіз конфлікту** (див. с. 38).

Результати аналізу ситуації використовують для розроблення контекстно специфічного плану захисту та стабілізації потерпілої культурної спадщини, який може бути адаптовано відповідно до надходження нових даних завдяки **оцінюванню пошкоджень і ризиків на місці** (див. с. 42).

Як аналіз ситуації посприяв мінімізуванню втрат та ризиків стосовно культурної спадщини під час кризи, яка розгортається: Київ (Україна)

У листопаді 2013 – лютому 2014 років в Україні тривали громадські протести – Революція Гідності. У центрі Києва між протестувальниками та силовиками відбувалися жорсткі сутички поблизу об'єктів культурної спадщини та історичних місць. На підставі аналізу ситуації, що динамічно розгорталася на вулицях, перший поверх експозиції Національного художнього музею України було демонтовано, а цінні артефакти тимчасово переміщено у безпечніше місце, перед тим як сутички посилювалися. Окрім переміщення частини колекції у безпечне місце, співробітники музею зверталися до обох сторін протистояння, закликаючи їх запобігти пошкодженню музею та його збірки. Ці дії врятували музейні цінності від пошкоджень, тоді як у сусідньому Музеї історії міста Києва частину колекції було розграбовано та пошкоджено правоохоронцями під час захоплення будівлі та спроб розігнати протестувальників.

Джерело: Ігор Пошивайло, генеральний директор Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, Київ (Україна), учасник Міжнародного курсу з надання першої допомоги культурній спадщині у час кризи, 2015 рік.

Хто здійснює аналіз ситуації?

Аналіз ситуації для надання першої допомоги культурній спадщині може здійснюватися, але не обмежуватися:

- командами або установами, які надають першу допомогу;
- власниками або установами, що відповідають за потерпілу культурну спадщину;
- представниками служб реагування на надзвичайні ситуації, які контролюють доступ до зони ураження та відповідають за визначення пріоритетів реагування на надзвичайні ситуації;
- представниками місцевих громад;
- волонтерами й місцевими громадськими організаціями.

Церква, пошкоджена землетрусом у Бохолі, Філіппіни, 2013.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Як здійснювати аналіз ситуації для надання першої допомоги культурній спадщині?

Процес аналізу ситуації для надання першої допомоги культурній спадщині має такі складники:

Збирання інформації

Першим кроком аналізу ситуації для надання першої допомоги культурній спадщині є збір конкретної інформації про характер надзвичайної ситуації, місце її розміщення, тип (типи) та значущість потерпілої культурної спадщини, тип (типи) та ступінь шкоди, а також залучені зацікавлені сторони та дійових осіб.

Контекст надзвичайної ситуації

- 1 Про яку область, регіон або країну йдеться? Визначте точні географічні координати відповідного місця.
- 2 Який основний різновид **небезпеки** спричинив надзвичайну ситуацію?
- 3 Які вторинні небезпеки можуть завдати подальшої шкоди культурній спадщині на потерпій території?
- 4 Які соціальні, економічні чи політичні чинники можуть зробити спадщину **уразливішою** до пошкоджень? Наприклад, погані дороги можуть перешкодити своєчасному реагуванню або порушення закону та правопорядку може наразити спадщину на вторинну небезпеку викрадення.
- 5 На якому етапі розгортання ситуації ви перебуваєте?
  - а) Це передаварійна фаза (наприклад, надійшло завчасне попередження про можливе виверження вулкана)?
  - б) Це початок надзвичайної ситуації (наприклад, розпочалися заворушення, розгортається шторм)?
  - в) Це фаза відразу після того, як сталося стихійне лихо чи подія техногенного плану, наприклад вибух бомби?

Події в багаторівневій надзвичайній ситуації не розгортаються лінійно. Наприклад, землетрус може спричинити пожежу. Таким чином, у тривалій кризі новий конфлікт може дестабілізувати наявну мирну угоду. Тому особливо важливо правильно визначити стадію, на якій ви перебуваєте в конкретній ситуації, та здійснити планування на випадок виникнення непередбачених обставин.

- 1 Скільки **об'єктів культурної спадщини** та якого типу, ймовірно, потерпіло? Якщо йдеться про кілька об'єктів, переконайтеся, що у вас є їхні географічні координати. Цю інформацію можна знайти в чинних **переліках** міністерства культури або департаментів культури.
- 2 Яке **значення** потерпілої культурної спадщини в цьому районі та для кого вона важлива? Це об'єкт спадщини національно-го чи місцевого значення?
- 3 Які локальні звичаї та вірування можуть вплинути на надання першої допомоги культурній спадщині? Це важливо для визначення наявності ресурсів та осіб, яких треба залучити до допомоги. Наприклад, після землетрусу в Непалі 2015 року іноземним інженерам-конструкторам, які не були індуїстами, заборонили заходити у внутрішні приміщення індуїстських храмів для оцінювання пошкоджень. Для планування операції з надання першої допомоги з огляду на місцевий культурний і соціальний контекст надзвичайно важливо отримати такі дані:
  - а) релігійні вірування в зазначеному районі;
  - б) бажана мова та форми спілкування;
  - в) роль / ролі та участь чоловіків і жінок у культурній спадщині;
  - г) включення або репрезентація спадщини меншин в основному секторі спадщини цієї території;
  - д) імовірність надання зовнішньої допомоги у відновленні культурної спадщини.
- 4 В якому стані була потерпіла пам'ятка культурної спадщини до події, тобто яким був її фізичний стан та які її уразливі місця? Її вже відновлювали раніше? Реставрували? Чи було її надійно захищено? Чи було добре задокументовано? Цю інформацію можна отримати від установ або осіб, які управляють об'єктами культурної спадщини.

Важливо визначити та задокументувати місцеву культурну спадщину до того, як станеться криза, щоб пізніше можна було провести оцінювання будь-яких пошкоджень, завданих їй надзвичайною подією. Співробітників місцевих установ треба навчити здійснювати документування включно з фіксуванням пошкодження за допомогою фотографування (для одержання додаткової інформації див. **оцінку пошкодження та ризиків на місці**, с. 53).

- 5 Чи існують чинні плани управління надзвичайними ситуаціями для потерпілої культурної спадщини? Якщо так, зберіть інформацію про контактну особу / особи, відповідальні за координацію заходів щодо порятунку культурної спадщини.
- 6 Якої шкоди було завдано об'єктам культурної спадщини у регіоні? Збирайте інформацію з місцевих доступних джерел.

Згідно зі своїми релігійними віруваннями, залучені волонтери з місцевої громади не зважали на особисту безпеку та працювали босоніж, рятуючи фрагменти пошкоджених землетрусом буддійських храмів і пагод у Багані (М'янма, 2016 рік). Місцеві вірування та звичаї завжди впливатимуть на надання першої допомоги культурній спадщині. Однак до того, як станеться лихо, слід докласти зусиль, щоб поінформувати місцеві громади про ризики, пов'язані з порятунком культурної спадщини, та потребу вжити заходів з особистої безпеки.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Визначте зацікавлені сторони та дійових осіб

- 1 Хто є власником **об'єктів культурної спадщини** на потерпілій території (установи / окремі особи / соціальні групи)? Зберіть їхні контактні дані та, якщо можливо, налагодьте зв'язок для збору попередньої інформації про будь-яку шкоду, заподіяну тамтешній культурній спадщині.
- 2 Життя яких саме окремих осіб чи громад залежить від об'єктів культурної спадщини?
- 3 Хто відповідає за координацію реагування на надзвичайні ситуації та хто контролює доступ до потерпілої зони? Зберіть їхні контактні дані, щоб використати згодом для оцінювання на місці за потреби.
- 4 Які місцеві громади, волонтерські групи чи співробітники об'єкта спадщини можуть допомогти при оцінюванні пошкоджень і ризиків, а також при вжитті заходів із безпеки та стабілізації?
- 5 Які служби реагування на надзвичайні ситуації, наприклад, військовослужбовці, пожежники, рятувальники або працівники цивільного захисту, можуть допомогти в наданні першої допомоги потерпілим пам'яткам?
- 6 Які ресурси можуть надати зацікавлені сторони для порятунку потерпілої спадщини?
- 7 Який рівень співпраці між ключовими дійовими особами та зацікавленими сторонами?

Мапування зацікавлених сторін і дійових осіб

Створення візуальної мапи може бути корисним інструментом для виявлення та розуміння складних відносин між зацікавленими сторонами та дійовими особами, а також їхніх відповідних інтересів і ролей у наданні першої допомоги культурній спадщині. Яким чином це можна здійснити? Розглянемо приклад на наступній сторінці, де визначено зацікавлених сторін та дійових осіб після вибуху бомби на релігійній пам'ятці в країні А. Контекстом інциденту є конфлікт, що триває.

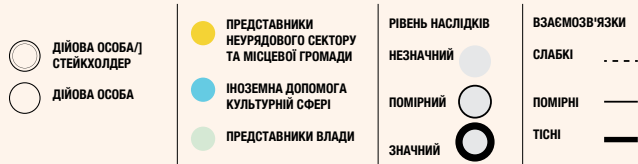
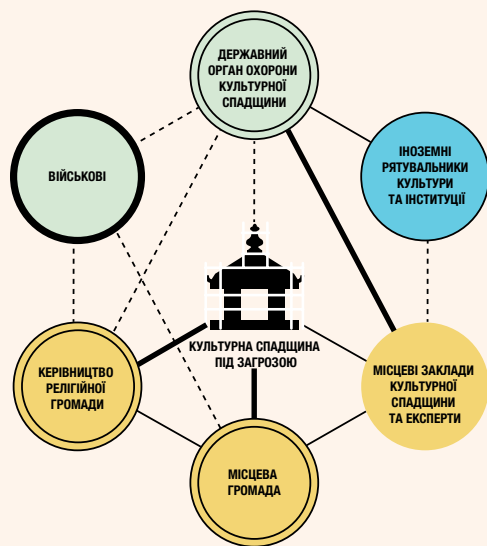
Військовослужбовці країни А відповідають за миротворчі й антитерористичні операції в потерпілому районі. Вони контролюють доступ до об'єкта спадщини.

Місцеві жителі не довіряють військовикам. Вони мають глибокий зв'язок із релігійною пам'яткою та хочуть її врятувати.

Додаткові **ключові зацікавлені сторони** та **дійові особи** у цій ситуації такі:

- Державний департамент старожитностей, який має досвід надання першої допомоги пошкодженим будівлям та об'єктам релігійних пам'яток;
- у релігійної ради пошкодженої святині слабкі відносини з Державним департаментом старожитностей, але він має проконсультуватися з нею перед тим, як ужити заходи першої допомоги;
- міжнародні організації з охорони культурної спадщини, до яких звернувся Державний департамент старожитностей щодо фінансування та технічної допомоги;
- місцеві фахівці з питань культурної спадщини, які знають історію об'єкта та мають досвід оцінювання пошкоджень, а також стабілізації й захисту пошкодженої культурної спадщини.

Шляхом виявлення всіх зацікавлених сторін і дійових осіб у цій ситуації та визначення їхніх інтересів і взаємозв'язків мапа стейкхолдерів має допомогти з'ясувати:

- Хто надає доступ до пошкодженого об'єкта культурної спадщини?
- Хто може профінансувати першу допомогу з його порятунку?
- Хто має дати дозвіл на початок дій із першої допомоги культурній спадщині?
- Із ким треба консультуватися та кого залучати на рівні громади?
- Хто може забезпечити потрібною для контекстно специфічного реагування інформацією, яка враховує місцеві потреби?

Мапа зацікавлених сторін і дійових осіб дає змогу краще зрозуміти їх відповідні інтереси й повноваження, що, у свою чергу, сприяє уникненню потенційних конфліктів і непорозумінь.

Обробка інформації

- 1 Проаналізуйте зібрану інформацію та визначте активи культурної спадщини, які:
  - а) особливо важливі;
  - б) сильно пошкоджені;
  - в) зазнали певних пошкоджень та є уразливими до вторинних небезпек, що призводить до ризику подальшого ураження, якщо залишити їх без нагляду.
- 2 Визначте об'єкти культурної спадщини, які потребують оцінювання пошкоджень і ризиків на місці. Культурні цінності, які частково або сильно пошкоджені та які ризикують зазнати подальших утрат, мають одержати пріоритет для оцінювання на місці. Тож такі особливо значущі та загрозовані об'єкти може бути включено до списку для оцінювання на місці..
- 3 З'ясуйте, які експерти потрібні для **оцінювання пошкоджень і ризиків на місці** (див. с. 46), адже, окрім аналізу пошкоджень і ризиків, може бути потрібне загальне оцінювання безпеки пам'ятки, а також будівлі на її території (за наявності). Наприклад, для оцінювання стану історичної будівлі та колекції на місці після повені може знадобитися інженер-конструктор, який має досвід роботи з пошкодженими вологою культурними цінностями, й фахівець із фондової роботи, що може оцінити шкоду, а також ризики процесів загнивання та цвілі. Так само післявоєнне оцінювання стану подібних культурних цінностей може потребувати перевірки на безпеку щодо вибухових пристроїв.

Залежно від рівня й масштабу надзвичайної ситуації в межах реагування на неї здійснюється оцінювання придатності до функціонування будівель, таких як школи, лікарні та будинки в потерпільній зоні. Однак таке оцінювання не завжди надає пріоритет об'єктам культурної спадщини та історичним будівлям. Тому для синхронізації зусиль забезпечте участь представника установи, яка координує реагування на надзвичайні ситуації, в аналізі ситуації щодо культурної спадщини.

- 4 Послугуючись наявною інформацією, **проаналізуйте невідкладні заходи щодо безпеки** (див. с. 73) для кожного об'єкта. Наприклад, чи треба прикривати місце пошкодження, чи варто призначити охорону для забезпечення території? Щодо нематеріальної культурної спадщини подумайте про те, яка допомога / підтримка потрібна місцевій спільноті для відновлення після надзвичайної ситуації.
- 5 Визначте типи матеріалів та обладнання (див. тулкіт, с. 9), які вам знадобляться для оцінювання пошкоджень і ризиків на місці.
- 6 Використовуючи **мапу зацікавлених сторін і дійових осіб**, визначте, хто з них міг би дати вам дозвіл на роботу на місці, полегшити доступ, поділитися ресурсами, організувати матеріально-технічне та експертне забезпечення для:
  - а) верифікації оцінки пошкоджень і ризиків на місці;
  - б) операцій із безпеки та стабілізації на кожному пошкодженому об'єкті;
  - в) оцінювання та моніторингу виконаної роботи.
- 7 На основі набутої інформації про використання мови або форм спілкування у потерпілому районі визначте **стратегії** комунікації з дійовими особами реагування на надзвичайні ситуації, із зацікавленими сторонами, потерпілими громадами та медіагрупами.

План дій із надання першої допомоги на місці

Після аналізу зібраної інформації розробіть стратегічний план надання першої допомоги культурній спадщині, фокусуючись на такому:

- 1 Потрібні час та обсяг, вартість і цілі рятувальних операцій на місці.
- 2 Функції та обов'язки залучених інституцій та осіб, які здійснюють реагування на надзвичайні ситуації, а також осіб, що надають першу допомогу потерпілій культурній спадщині, й залучених волонтерських груп.
- 3 Офіційні дозволи й консультації на рівні громади, потрібні для початку оцінювання на місці та вжиття заходів безпеки та стабілізації.
- 4 **Комунікаційний план:** які засоби спілкування потрібні? Хто за це відповідатиме?
- 5 Підготовчі роботи й ресурси, потрібні для реагування на місці включно з набуттям попередньої документації для об'єктів культурної спадщини, а також укладання списків ресурсів та обладнання для рятувальної операції на місці
- 6 Навчання або інструктаж, потрібні на місці для волонтерів і рятувальних служб перед наданням першої допомоги.
- 7 Критерії безпеки та контролю якості надання першої допомоги.
- 8 Критерії та методи оцінювання: хто та як провадитиме оцінювання?
- 9 Моніторинг ситуації: хто це робитиме? В яких часових межах?

Вважайте, що оцінювання пошкоджень і ризиків на місці дасть детальнішу інформацію, яка може змінити або відкоригувати стратегічний план ужиття заходів першої допомоги.

Що таке аналіз конфлікту?

Аналіз конфлікту – це інструментарій, який допомагає визначити основні причини протистояння та зрозуміти причини, які можуть перевести потенційний конфлікт у гарячу фазу. Тригером конфлікту може бути зумисне пошкодження культурної спадщини.

Як здійснювати аналіз конфлікту?

Нижче наведено триетапний метод аналізу конфлікту, який базується на рекомендаціях Департаменту міжнародного розвитку (*Department for International Development – DFID*) Великої Британії та який може бути адаптовано до різних контекстів для визначення пріоритетів надання першої допомоги й відновлення культурної спадщини.

1. **Аналіз причин конфлікту.** Щоб зрозуміти витоки протистояння, треба проаналізувати політичні, соціальні, економічні та пов'язані з безпекою уразливі місця. Цей аналіз має охоплювати різні погляди й передбачає такі складники:
  - а) широкий аналіз ситуації (історія конфлікту, фізичні й демографічні особливості та соціальна нерівність);
  - б) мапа причин / джерел напруженості та конфлікту, яка може включати культурні символи;
  - в) виявлення зв'язків між джерелами напруженості в різних секторах включно з культурною спадщиною.
2. **Аналіз дійових осіб,** які впливають на конфлікт або на яких впливає конфлікт. Він фокусується на визначенні короткострокових мотивацій та інтересів і має включати:
  - а) перелік усіх дійових осіб, які прямо чи опосередковано причетні до конфлікту;
  - б) аналіз інтересів, стосунків, можливостей, зокрема спроб установлення миру, мотивацій у цій ситуації кожного представника дійових осіб;
  - в) візуальне мапування.

Примітка: щоб проаналізувати конфлікти, пов'язані з культурною спадщиною, другий крок має включати відображення інтересів і мотивацій, зумовлених культурною спадщиною у кризі.

3. **Аналіз динаміки конфлікту.** Він передбачає оцінювання ймовірності того, що конфлікт посилиться, послабиться або залишиться замороженим, а також визначення його довгострокових і короткострокових причин (тригерів). Такий аналіз має включати:

- а) аналіз довгострокових тенденцій;
- б) оцінювання ймовірних короткострокових тригерів;
- в) оцінювання чинників, які можуть прискорити або сповільнити динаміку конфлікту (з розглядом причетних інституцій і процесів);
- г) розроблення сценаріїв розгортання конфлікту.

Примітка: Щоб проаналізувати ризики для потерпілої культурної спадщини **під час раннього відновлення** (див. с. 125), цей крок має включати оцінку сприйняття дій для відновлення культурної спадщини з боку сторін конфлікту (див. посилання на с. 155).

КРОК ДРУГИЙ ОЦІНЮВАННЯ ПОШКОДЖЕНЬ І РИЗИКІВ ПІСЛЯ КРИЗОВОЇ ПОДІЇ НА МІСЦІ

Що таке оцінювання пошкоджень і ризиків після кризової події та місці?

Проведення **аналізу ситуації** допомагає визначити матеріальні та нематеріальні цінності культурної спадщини, які потребують швидкої ревізії на місці. Цей процес називається **оцінюванням пошкоджень і ризиків** після кризової події на місці.

Відбір об'єктів спадщини для такого оцінювання ґрунтується на їхньому культурному **значенні**, ступені пошкодження та ризиків подальших утрат.

Оцінювання пошкоджень і ризиків на місці передбачає візуальний огляд і документування пошкоджень та втрат. При цьому важливо проаналізувати безпосередні ризики, які в разі ігнорування можуть завдати ще більшої шкоди культурній спадщині. Таке оцінювання з огляду на зібрану до надзвичайної ситуації інформацію фіксує рівень завданих матеріальних збитків і ті цінності, які можна врятувати. Крім того, оцінювання визначає й такі збитки, як, наприклад, вплив надзвичайної ситуації на людей і їхні доходи та на інфраструктуру.

Важливо здійснювати комплексне оцінювання пошкоджень і ризиків після кризової події для всіх типів культурної спадщини – **рухомої, нерухомої та нематеріальної**. Неспроможність зробити це може призвести до неефективного використання часу й ресурсів, а також до хибного оцінювання потреб у відновленні. Таке оцінювання є критичним, оскільки сприятиме створенню **стратегічного плану** дій на місці, визначених під час аналізу ситуації.

Команда рятувальників культури здійснює оцінювання пошкоджень і ризиків в Палаці-музеї Хануман Дхока в Катманду, Непал, 2015. Світлина: ICCROM

Навіщо оцінювати пошкодження і ризики на місці?

Безпосередній огляд потерпілих об'єктів культурної спадщини дає змогу зібрати додаткову інформацію про стан пам'ятки/будівлі/предметів, яку не вдалося отримати або верифікувати під час попереднього аналізу ситуації.

Оцінювання на місці дає можливість:

- оцінити фізичний стан потерпілої спадщини в її середовищі, а також визначити потрібні заходи з безпеки та стабілізації;
- проаналізувати, як надзвичайна подія вплинула на ширше коло зацікавлених сторін, шляхом опитування представників громади та її лідерів, місцевих підприємців у сфері культури й туризму;
- визначити безпосередні ризики та відповідні заходи щодо їх мінімізації;
- оцінити вартість заходів із безпеки, протипаварійних робіт (стабілізації) та повного відновлення пошкоджених пам'яток.

Оцінювання пошкоджень і ризиків на місці може бути помічним щодо отримання коштів від донорів на вжиття заходів із першої допомоги та відновлення культурної спадщини. Такий аналіз може стати основою для розроблення «Оцінювання потреб після кризи» (**Post-Disaster Needs Assessment – PDNA**): мультидисциплінарного методу оцінювання урядами потерпілих країн прямого впливу, довгострокових наслідків і потреби у посткризовому відновленні.

У деяких країнах поширено власні методики оцінювання потреб у відновленні після кризової ситуації. Таке посткризове оцінювання PDNA здійснюють лише тоді, коли країна звертається по допомогу до міжнародних організацій, таких як ООН.

Як здійснювати комплексне оцінювання пошкоджень і ризиків на місці?

Нижче наведено покроковий робочий процес здійснення комплексного оцінювання пошкоджень і ризиків на місці для нерухокої, рухокої (предметів і колекцій) і **нематеріальної культурної спадщини**.

Робочий процес посткризового оцінювання пошкоджень і ризиків

Підготовка

Використовуйте результати **аналізу ситуації** як основу для:

1 Отримання дозволів та потрібних контактів

Отримайте дозвіл від розпорядників будівлі й по змозі координатора з реагування на надзвичайні ситуації або керівника операції з порятунку, щоб потрапити на територію пошкодженої пам'ятки чи на об'єкт. Дістаньте контакти співробітників або доглядачів, які мають детальнішу інформацію про потерпілі культурні цінності та стан їх до кризової події.

2 Підготовка команди. Зберіть групу та підготуйте її до оцінювання пошкоджень і ризиків на місці. Цю команду має бути сформовано відповідно до характеру надзвичайної події, її масштабу й типу потерпілої культурної спадщини. У разі надзвичайної ситуації великого масштабу оцінювання може провадитися одночасно на кількох ділянках волонтерами та професіоналами різного фаху, такого як архітектура, інженерно-конструкторські роботи, музеєзнавство, реставрація й етнологія. Залежно від особливостей кризової події та заподіяної шкоди до процесу оцінювання можуть залучатися військовий персонал і служби реагування на надзвичайні ситуації, наприклад інженери з безпеки конструкцій. До того ж у разі масштабної чи складної надзвичайної ситуації вони можуть надавати матеріально-технічну підтримку для здійснення оцінювання. Важливо, щоб групи з оцінювання пройшли відповідний вишкіл із комплексного документування, зокрема щодо:

- а) використання уніфікованих форм оцінювання та поверхових / ескізних планів для фіксації пошкоджень і ризиків;
- б) фотографування у попередньо визначених форматах і стандартах (панорамні або великі плани), щоб детальніше зафіксувати конкретний тип пошкодження або втрат;
- в) завчасного й точного визначення ступенів завданої шкоди, наприклад значної, середньої чи незначної, в описах пошкоджень предметів, споруд і нематеріальної спадщини;
- г) використання попередньо узгоджених форматів збирання даних про пошкодження та втрати, які є зрозумілими рятувальникам, зацікавленим сторонам і донорам.

Ознайомтеся з деякими прикладами стандартизованого документування та зразків форм оцінювання пошкоджень і ризиків, поданих у тулкіті на с. 15.

Проведення орієнтації для груп з оцінювання пошкоджень на місці має включати процедури дотримання правил особистої безпеки. Окрім того, волонтери, відібрані для оцінювання на місці, повинні бути знайомі із соціальним і культурним контекстом регіону, а також уміти спілкуватися з потерпілою громадою її мовою.

3 Збирання даних періоду до надзвичайної ситуації

Зберіть таку докризову документацію:

- а) мапу із зазначенням географічних координат потерпілої культурної спадщини;
- б) мапу місця події (див. тулкіт, с. 11) або актуальний супутниковий знімок;
- в) якщо можливо, знайдіть плани поверхів, якщо ні, самі створіть ескізний план;
- г) місцеві реєстри з описом типу, кількості й розміщення пам'ятки, будівель, предметів та елементів нематеріальної культурної спадщини;
- д) фотографії потерпілих місць, будівель, предметів та елементів нематеріальної спадщини (бажано панорамні кадри та великий план) до надзвичайної ситуації.

Зауважте, що тип і важливість зібраних даних значно відрізняться залежно від типу спадщини, яка зазнала пошкоджень. Наприклад, для окремого закладу культури, скажімо, музею, детальний план приміщення та опис набагато важливіші, ніж масштабна карта локації з географічними координатами. Так само для масштабного пошкодження, яке охоплює велику територію та низку об'єктів, поверхові плани окремих споруд можуть не бути пріоритетними для досягнення кінцевої мети оцінювання.

6 Узгодження плану

Узгодьте свій план з іншими учасниками реагування на надзвичайну ситуацію та агенціями, які діють у регіоні кризової події. Це важливо, оскільки одночасно можна здійснювати оцінювання безпеки конструкцій споруд громадського використання. Такі будівлі зазвичай включають музеї, бібліотеки, архіви та пам'ятки. Отож служби управління надзвичайними ситуаціями можуть улаштувати тимчасові прихистки у відкритих просторах об'єктів культурної спадщини. Їхня робота може збігатися з оцінюванням на місці й заходами з безпеки та стабілізації культурної спадщини.

Якщо споруди культурної спадщини використовуються для тимчасового прихистку при наданні першої допомоги, проконсультуйтеся з власниками цих будівель щодо їх безпечного використання.

Огляньте місце події

- 1 Пройдіться територією та навколо пам'ятки, визначте, чи є доступ до всіх її зон. Позначте точки доступу на плані.
- 2 Знайдіть, позначте й за потреби підготуйте безпечні шляхи під'їзду до об'єкта, особливо до точок заїзду та паркування. Також зазначте доступні шляхи евакуації до безпечних зон, якщо виникне потреба швидко залишити територію.
- 3 Якщо на пам'ятці є візуальні пошкодження, проконсультуйтеся з інженером-конструктором. Якщо вхід до будівлі безпечний, позначте цей шлях доступу на плані поверху. Якщо план поверхів недоступний, створіть свій ескізний план.

Не наближайтеся до стіни пошкодженої будівлі ближче, ніж на відстань, яка дорівнює її висоті, доки не буде здійснено початкове оцінювання її стійкості. Тримайтеся подалі від фронтонних стін некаркасних (опорних) конструкцій, які вищі за інші стіни та зазвичай уразливіші (див. фотографію).

Фронтонна стіна, Гуджарат, Індія, 2015. Світлина: Рогіт Джиг'ясу

- Проаналізуйте основні елементи конструкції: це каркасна чи безкаркасна (опорна) конструкція? Який тип даху вона має? Це допоможе визначити найуразливіші зони будівлі й ті, про які мають знати рятувальники культури.
- За допомогою місцевих служб із надзвичайних ситуацій визначте на самому пошкодженому об'єкті та поблизу нього безпечні робочі та складські приміщення, які волонтери та рятувальники культури можуть використовувати для вжиття заходів із безпеки та стабілізації.

Некаркасна конструкція, пошкоджена землетрусом, Італія, 2017.
Світлина: Ейсуке Нішикава

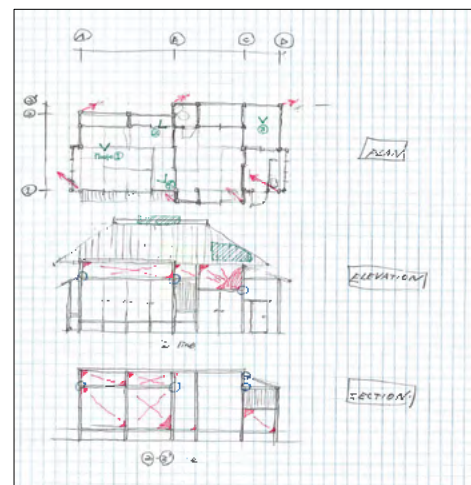
- Визначте та зафіксуйте пошкодження основних мереж інфраструктури, наприклад електро- та водопостачання тощо. Вимкніть воду, електрику та газ, якщо це не зробили до вас. Майте на увазі, що згодом вам може знадобитися запас прісної води та електроенергії для стабілізації об'єктів на місці.
- Дізнайтеся, чи є на ділянці уламки, небезпечні відходи або хімікати, які потребують утилізації. Якщо так, позначте їх розміщення на мапі території. У такому разі треба залучати фахівців з утилізації сміття та відходів після надзвичайної події. Водночас перевірте, чи є на території обстеження уламки історичної споруди або фрагменти декоративних елементів, які слід зберегти. Якщо такі є, то позначте розміщення їх на мапі.

Зафіксуйте пошкодження та наслідки надзвичайної ситуації

Зафіксуйте пошкодження нерухомої спадщини.

- Позначте пошкодження на карті місцевості у випадку археологічного об'єкта та на планах поверхів, фасадах і розрізах у випадку будівельної спадщини (за наявності); в іншому разі зафіксуйте пошкодження на ескізованому плані. Проте, перебуваючи на місцевості чи в будівлі, фіксуйте лише значні пошкодження: час буде обмежено, й життєво важливо визначити пріоритети дій реагування для усунення критичних загроз, наприклад, для частини стін, які опинилися на межі руйнування через нахил, випинання, розшарування або великі та глибокі тріщини. Для отримання додаткової інформації зверніться до порад щодо типової шкоди, заподіяної об'єктам спадщини різними небезпеками в тулкіті, с. 28.

Зразок ескізованого плану, фасад і розріз. Рим, Італія, 2018. Світлина: Ейсуке Нішикава

- Оцінюючи будівлю чи будівлі, документуйте лише зовнішні пошкодження з безпечної відстані, доки вповноважений експерт не дасть вам дозвіл на внутрішній огляд.
- Сфотографуйте пошкодження (панорамний знімок або ракурс ізгори вниз) і прив'яжіть світлини до мапи об'єкта, позначивши місце знімання на плані поверхів і пронумерувавши фотографії. Опишіть тип пошкодження, місце його розміщення і тяжкість у формі оцінювання.

- 4 Визначте будівлі (якщо оцінюєте пошкодження на великій території) або приміщення (у разі документування однієї будівлі), які зазнали чималих пошкоджень конструктивних і неконструктивних елементів, та позначте місця розміщення їх на відповідних планах поверхів. Підготуйте для кожної споруди окрему форму оцінювання, в якій фіксуєте типи та ступінь пошкодження. Сфотографуйте пошкодження та вкажіть номер світлини на плані поверху.
- 5 Опитайте людей, які працюють або живуть там, де сталася надзвичайна подія. Вони можуть мати цінну інформацію про те, що опинилося під завалами, або про тамтешню ситуацію до вашого прибуття.
- 6 Зафіксуйте можливі економічні збитки, наприклад, утрату доходів від продажу квитків до музею чи пам'ятки.

Ознайомтеся з рекомендаціями та шаблонами для підготовки форм оцінювання пошкоджень і ризиків щодо нерухомої та рухомої культурної спадщини (див. тулкіт, с. 15).

Фіксування пошкоджень культурної спадщини: предмети й колекції

- 1 Визначте та вкажіть на плані поверхів місце, де є пошкоджені об'єкти культурної спадщини; якщо плану поверхів немає, накресліть самі ескізний план.
- 2 Використовуйте наявні **інвентарні записи** та візуальний огляд для визначення кількості пошкоджених предметів і матеріалів, з яких їх виготовлено, щодо кожної споруди, – каменя, дерева, паперу або металу. Занотуйте ці дані у форму оцінювання пошкоджень і ризиків.
- 3 Спробуйте визначити тип і ступінь пошкодження. Наприклад, запишіть стан предметів – чи вони поламани, побиті, деформовані. Також зазначте у формі, чи ці предмети вологі, сухі, забруднені або обгорілі.
- 4 Занотуйте, чи предмети зазнають впливу навколишнього середовища або небезпечних матеріалів, таких як хімічні речовини чи відходи людської діяльності.
- 5 Сфотографуйте пошкоджені предмети. Якщо вони містяться разом в одній або кількох купах, зробіть загальний знімок кожної купи. Зафіксуйте контрольні номери фотографій у формі оцінювання та на плані поверхів.

Пошкоджені скульптури з палацу Хануман Дхока, Катманду, Непал, 2015.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Задokumentуйте наслідки кризової події для нематеріальної спадщини.

Обговоріть із відповідними групами громади (релігійними лідерами, жіночими спільнотами, старійшинами, спілками майстрів тощо), яка нематеріальна спадщина зазнала впливу та як саме.

Використовуйте мапу **зацікавлених сторін та дійових осіб**, створену під час аналізу ситуації, для визначення відповідних груп громади щодо таких консультацій.

- 1 Звертайте увагу громади на важливість комплексного підходу при оцінюванні пошкоджень, а також потребу аналізу не лише великих фестивалів чи заходів. Послугуйтеся категоріями **Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року**: усні форми (включно з мовою); виконавські різновиди мистецтва; соціальні практики, обряди та святкові події; місцеві знання/традиції; ремесла.

Оцінювання має включати практикування, доступ та передавання потерпілих елементів нематеріальної спадщини. Усі ці три аспекти тісно пов'язані між собою.

- 2 **Задокументуйте фізичні активи, пов'язані з нематеріальною спадщиною** (наприклад, приміщення, предмети, костюми та знаряддя). При оцінюванні матеріальних активів можна використовувати методи, описані в розділах вище.

 Часто пошкодження матеріальних активів не впливає на елементи нематеріальної культурної спадщини. Наприклад, традиційні ритуали можна практикувати в іншій локації або фестивалі влаштувати з новими костюмами. Однак при цьому треба враховувати інші різновиди збитків, такі як втрата доступу до ринків і знарядь, що може означати зменшення доходів майстрів.

- 3 **Комунікуйте з різними представниками громад: митцями, майстрами, духовними лідерами та старійшинами.** Оцінювання має з'ясувати, як кризова подія вплинула на носіїв елементів нематеріальної спадщини. Наприклад, надзвичайна ситуація може призвести до втрати носіїв знань чи переміщення їх, що ускладнить передавання знань або традицій. Переселення також спричиняється до того, що народні цілителі або священники не матимуть доступ до священних місць для виконання ритуалів.

- 4 **Визначте і проаналізуйте народні традиції та знання.** Цей етап оцінювання є найскладнішим, адже потребує чіткого розуміння генези та розвитку нематеріальної культурної спадщини, яка потерпіла або опинилася під загрозою, що дасть змогу осягнути масштаби змін, спричинених кризою, та наслідки їх через певний проміжок часу. Досить часто буває так, що надзвичайна ситуація може спричинити не цілковиту втрату знань чи традицій, а суттєві зміни в нематеріальній спадщині.

Наприклад, після кризової події святковій процесії можна буде проводити й надалі, але вже в інших локаціях та іншими маршрутами. Так само зміниться локальна історія, яка охоплюватиме складники надзвичайної ситуації. Важливо, щоб посткризове оцінювання пошкоджень враховувало такі зміни в практиках. Вони необов'язково мають бути негативними, адже можуть свідчити про сталість елементів нематеріальної культурної спадщини та стійкість її носіїв.

Зразок форми оцінювання наслідків кризової події для нематеріальної спадщини див. у тулкіті (с. 22).

Оцінювання та фіксування першочергових ризиків

Посткризове оцінювання сприяє визначенню першочергових ризиків в умовах швидкого розгортання надзвичайної ситуації. Це допомагає скласти план нагальних дій для зменшення ризиків і потрібних приготувань до того, як культурну спадщину може бути пошкоджено.

Робочий процес оцінювання ризиків:

- 1 **Визначте потенційні (природні або спричинені людиною) загрози для життя людей і функціонування матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.**

Ураховуйте **первинні** та **вторинні** загрози. Наприклад, землетрус як основна загроза може викликати супутні небезпеки, такі як цунамі, повінь, пожежу або вандалізм. Визначте та вкажіть потенційні джерела небезпеки на території пам'ятки, у будівлі, у громаді та в навколишньому середовищі.

Первинні загрози	Вторинні загрози
Стихійні лиха	
 Землетрус	Пожежа, зсуви ґрунту, цунамі, розрідження ґрунтів
 Наводнення	Зсуви ґрунту, цвіль/пліснява, сольові нальоти, корозія
 Цунамі	Пожежа, повінь
 Ураган, торнадо	Пожежа, руйнування від вітру
 Пожежа	Пошкодження через zalивання водою, сольові нальоти, корозія
 Вулкан	Пожежа, зсуви ґрунту, землетрус
Небезпеки, спричинені людьми	
 Війна	Пожежі, вибухи, руйнування
 Тероризм	Пожежі, вибухи
 Вандалізм	Руйнування, пограбування

- 2 Визначте фізичну, соціальну, економічну, політичну та іміджеву вразливість культурної спадщини, що може призвести до різних небезпечних ситуацій.

Ці вразливі місця можна визначити таким чином:

- а) Перегляньте результати здійсненого **аналізу ситуації**, щоб краще зрозуміти, як і чому культурну спадщину було пошкоджено та які вторинні загрози існують. Наприклад, занедбана історична будівля, яка потерпіла від урагану, може й надалі зазнавати впливу вторинних небезпек, таких як пожежа чи дощ. Неналежний догляд за об'єктами культурної спадщини може бути зумовлено низкою істотних соціальних чи економічних причин, таких як брак ресурсів або нівелювання культурних цінностей з огляду на етнічну належність.
- б) Фіксуючи пошкодження культурних цінностей, звертайте увагу на ті особливості, які можуть зробити їх іще уразливішими щодо вторинних небезпек. Наприклад, вологі та забруднені предмети з органічних матеріалів зазнають більшої загрози зараження цвіллю та ураження шкідниками.
- в) Під час оцінювання на місці зазначте, які дії на самому об'єкті, довкола нього або в середовищі громади можуть спричинити чи поглибити уразливість та ризики для культурної спадщини. Наприклад, наявність тимчасового сховища культурних цінностей на незахищеній території поруч з об'єктом спадщини може зробити його уразливим щодо пограбування чи вандалізму або ж розміщення польової кухні поблизу пам'ятки може призвести до пожежі.

Опитайте представників зацікавлених сторін і дійових осіб на місці щодо їхньої оцінки загроз, проблем і потреб. Такими представниками можуть бути керівники закладів культури, їх працівники, охоронці та сусіди.

- г) Оцінюючи пошкодження нематеріальної культурної спадщини, треба зважати на соціальні процеси, які впливають на її передавання, доступність або практикування. Наприклад, самі традиційні знання можуть не потерпіти, але масштабне переміщення носіїв їх або обмеження доступу до ринків може означати, що в середньо- та довгостроковій перспективах молоді покоління втратять зацікавленість спадщиною або не зможуть навчатися чи переймати певні культурні традиції своєї спільноти.

- 3 Для оцінювання безпосередніх ризиків розробіть їх опис.

Опис ризику допомагає визначити, які саме первинні та вторинні небезпеки може бути пов'язано з уразливістю та безпосередніми впливами на різні типи культурної спадщини та безпеку людей. Наприклад, тріщини у стелі можуть спричинити протікання у разі сильного дощу, тим самим пошкодивши історичні інтер'єри та фрески будівлі; або ж відсутність огорожі та систем безпеки у монастирі може збільшити ризик його пограбування.

Готуючи опис ризиків, урахуйте всі можливі зв'язки між **уразливими місцями** об'єкта культурної спадщини, **первинними та вторинними небезпеками** й рівнями впливу, які можуть посилити негативні наслідки надзвичайної події (див. ілюстрацію нижче).

Отже, опис ризиків потребує певного часу, тож його можна виконувати за межами місця кризової події, доки ви збираєте дані.

Наслідки землетрусу й цунамі: Тохоку, Японія

11 березня 2011 року на північно-східному узбережжі Хонсю, найбільшого острова Японії, стався землетрус магнітудою 9 балів. Він спричинив потужне цунамі, яке затопило узбережжя східної Японії та частину міста Сендай включно з летовищем і чимало традиційної архітектури. Землетрус також пошкодив дамбу, що спричинило затоплення нижче за течією. Цунамі призвело до потрапляння нафти у море через затоплення контейнерів і спричинило пожежі, а також вибухи на атомній електростанції.

*Руйнування будівлі внаслідок цунамі на сході Японії, 2011.
Світлина: Рада префектури Міягі*

У цій надзвичайній події землетрус був основною небезпекою, і він спричинив відповідні вторинні небезпеки, такі як подальші підземні поштовхи, цунамі, затоплення, пожежі та ядерну аварію. Острівне розміщення наражає Японію на такі небезпеки, як землетруси й цунамі. Окрім того, наявність нафтових танкерів та ядерного реактора в цьому районі стало тим уразливим чинником, що призвів до пожеж та радіоактивного забруднення. Унаслідок такого фатального поєднання низки небезпечних подій загинули понад 19 000 осіб, сотні тисяч японців залишилися без

даху над головою, а життєво важливу інфраструктуру включно з дорогами та електростанціями було зруйновано. До того ж тоді було зафіксовано понад 700 фактів пошкодження культурної спадщини. Через землетрус чимало історичних будівель зазнали структурних пошкоджень незначного та середнього рівня. У деяких частинах потерпілого регіону цунамі знесли історичні та житлові споруди, а також завдали шкоди колекціям культурних цінностей.

У глибині країни, за межею досяжності цунамі, збірки археологічної спадщини та інші рухомі культурні цінності пошкодило затопленнями, спричиненими руйнуванням дамби. До того ж їх було забруднено радіацією, що, у свою чергу, затримало подальшу реставрацію. Через вимкнення електропостачання в потерпілій зоні намоклі предмети з органічних матеріалів, таких як дерево й папір, опинилися під загрозою пошкодження цвіллю та іншими біологічними елементами ([див. посилання на с. 159](#)).

- 4 Визначте рівень ризику (низький, середній або високий) у кожному описі ризиків на підставі характеру та ймовірності первинної і вторинної небезпек, а також типу потенційного впливу на безпеку людей та культурні цінності. Наприклад, після землетрусу існує високий ризик обвалу будівлі через структурні тріщини. Однак, ризик обвалення у разі локалізованого (незначного) затоплення, спричиненого поєднанням сильних дощів і витoku води через тріщини у стелі будівлі, відносно низький (див. тулкіт, с. 14: форми та інші ресурси, які допоможуть здійснити оцінювання безпосередніх ризиків).

Упорядкування даних

- 1 Відцифруйте заповнені форми та ескізи для кожного типу культурної спадщини одразу після проведення оцінювання пошкоджень на місці. Це допоможе запобігти втраті даних і сприятиме обміну інформацією. Слід відцифровувати результати оцінювання пошкоджень щодня, тому подбайте про те, щоб його методи та план проведення було визначено до початку експедиції. Кожен елемент або об'єкт культурної спадщини має бути легко знайти за унікальним ідентифікаційним номером (див. тулкіт, с. 42).
- 2 Опитування представників зацікавлених сторін: зберігайте записи або стенограми інтерв'ю разом з іншими даними. Обов'язково вкажіть джерело, дату та місце інтерв'ю та, якщо можливо, контактні дані респондентів.
- 3 Завантажте світлини зі свого фотоапарата і прив'яжіть їх до плану поверхів відповідними номерами. Або замініть автоматично згенеровану назву файлу чи номер завантаженого файлу зображення на короткий шифр, який вказує на місце, дату й тип пошкодження. Це особливо важливо тоді, коли оцінювання відбувається поетапно відразу в кількох місцях або/та на кількох об'єктах. Переконайтеся, що назви й коди файлів узгоджено та що вони зрозумілі всім учасникам оцінювання і збирання даних.
- 4 Прив'яжіть зібрані дані у формі оцінювання до мапи місця, планів поверхів і фотографій пошкоджень, створивши один файл.
- 5 Якщо вам не вдалося виконати це на місці, зробіть описи ризиків і визначте рівень ризику для кожного опису.
- 6 Збирайте, класифікуйте та зберігайте всі дані оцінювання у стандартизованій базі даних для забезпечення легкого доступу й аналізу цієї інформації.

Засіб упорядкування та візуалізації даних

Для документування архітектурних пам'яток та інших об'єктів культурної спадщини на місці може бути корисним **додаток GIS (Геоінформаційна система – ГІС)**, установлений на мобільному телефоні чи планшеті. Форми оцінювання пошкоджень і ризиків можна заповнювати офлайн у додатку ГІС, туди ж можна відразу прикріплювати фотографії, зберігаючи всі ці дані разом. Після під'єднання мобільного телефона до інтернету заповнені форми та завантажені фотографії можна експортувати безпосередньо до центральної бази даних. Важливо знати, що будь-які додатки, які ви оберете для запису, систематизації та візуалізації даних, слід буде налаштувати, а ваші групи з оцінювання потребуватимуть інструкцій щодо використання їх на місцях (**див. посилання на с. 158**).

Підготовка звіту про оцінювання

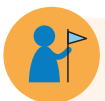
На основі результатів оцінювання на місці надзвичайної ситуації підготуйте зведений звіт з такою інформацією:

- Значущість об'єктів пошкодженої культурної спадщини (споруда/колекція/традиція)
- Характер руйнувань або конфлікту. Що сталося? Коли? Як це стосується культурної спадщини?
- Опис завданої шкоди нерухомим і рухомим культурним цінностям, а також наслідків для нематеріальної спадщини. Цей розділ має включати стислий опис типу пошкодження/наслідків, його місця (з посиланням на загальну мапу, мапу місця, план поверху чи ескізний план) та причин. Додайте по одній світлинці для ілюстрування кожного типу пошкодження. Опис збитків для нематеріальної культурної спадщини може містити деталі щодо її складників, які було вражено, – елементів матеріальної культури, носіїв та/або знання/традиції.
- Зафіксовані збитки з посиланням на людей, прибутки та/або відповідну інфраструктуру, а також довгострокові негативні наслідки цього для пошкодженої культурної спадщини.
- Описи ризиків з визначенням небезпек, уразливості та потенційних загроз для різних типів об'єктів спадщини.

- Перелік невідкладних дій із безпеки та стабілізації на місці для кожного об'єкта спадщини.
- Ресурси, потрібні для вжиття заходів із безпеки та стабілізації пошкоджених об'єктів спадщини разом із визначенням графіком дій.

У звіті має бути вказано дату, автора/авторів, імена та контактні дані всіх осіб, залучених до оцінювання на місці, а також їхні функції. Слід також зазначити імена всіх опитаних під час оцінювання.

План реагування на місці

Узагальнений звіт про оцінювання пошкоджень і ризиків можна використовувати для розроблення плану заходів із **безпеки та стабілізації на місці, окреслених під час аналізу ситуації** (див. с. 37). Він особливо корисний для визначення пріоритетності дій, пов'язаних із конкретним об'єктом, наприклад, спорудження тимчасового накриття для відкритих пошкоджених структурних елементів. Це також допомагає визначити, які ресурси та кваліфікації потрібні для стабілізації кожного потерпілого об'єкта культурної спадщини.

Посткризове оцінювання потреб (Post Disaster Needs Assessment – PDNA)

Мета PDNA полягає у здійсненні оцінювання потреб і розробленні структури відновлення, що буде включено в запити на невідкладне фінансування (наприклад, гуманітарні екстрені запити) й може стати основою для визначення пріоритетних об'єктів для відновлення та фінансування на національному рівні. Оскільки PDNA призначено для фандрайзингових заходів, його зазвичай здійснюють протягом чотирьох-шести тижнів після надзвичайної ситуації.

Безпосереднім результатом PDNA є звіт, який складається з двох частин: **оцінювання потреб і структура відновлення**. Він є поєднанням різних галузевих звітів, у тому числі зі сфери культури.

PDNA – це процес, який відбувається під керівництвом уряду за участі відповідних партнерських інституцій ООН. Залежно від контексту та впливу кризової події на **спроможності** уряду той може звернутися до ООН щодо проведення такого оцінювання потреб. До PDNA слід широко залучати різні організації, громади й окремих осіб; міжнародні інституції та експертів; органи місцевого самоврядування, представників потерпілих громад, місцевих лідерів (політичних, культурних і релігійних); очільників органів безпеки та представників приватного сектору.

У більшості випадків проведення PDNA для сектору культури очолюють представники уряду та Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) разом із групою експертів із різних галузей культури (архітекторів, інженерів, музеологів, антропологів, археологів тощо).

Розділ про оцінювання культури було включено до соціального розділу інструкції з проведення PDNA.

PDNA та його зв'язок з етапами надання першої допомоги культурній спадщині

Те, як **аналіз ситуації та оцінювання пошкоджень і ризиків на місці** взаємодіють із PDNA, залежить від часу їхнього проведення. У принципі, одне може легко інтегруватися в інше незалежно від того, що з них буде здійснено першим. Оскільки ані перша допомога культурній спадщині, ані PDNA не мають фіксованого графіка, то послідовність їхнього проведення змінюватиметься в кожному конкретному випадку.

Джерело: Ельке Селтер, Школа східних та африканських досліджень, Лондонський університет, Велика Британія.

Див. посилання на с. 159.

Підвищуйте готовність здійснювати оцінювання пошкоджень і ризиків об'єктів культурної спадщини на місці.

Дайте відповідь на такі запитання:

- Чи маєте ви перелік усіх об'єктів культурної спадщини та мапу з їхніми географічними координатами?
- Чи є у вас попередня інформація про об'єкти культурної спадщини, наприклад інвентарні описи, плани поверхів, фотографії та звіти про стан цих пам'яток?
- Чи підготували ви форми оцінювання пошкоджень і ризиків, розроблені для різних типів культурної спадщини?
- Чи визначили ви фахівців з охорони спадщини та представників служб із реагування на надзвичайні ситуації, які зможуть провести оцінювання пошкоджень і ризиків у вашій місцевості?
- Чи ви протестували форму разом із групою оцінювання та чи розробили разом систему збору й візуалізації даних?
- Чи вжили ви потрібних заходів для фінансового забезпечення посткризового оцінювання пошкоджень і ризиків на місці?
- Чи ви зв'язалися з представниками місцевого органу, відповідального за управління надзвичайними ситуаціями, та чи погодили координацію дій для безпечного оцінювання об'єктів культурної спадщини?

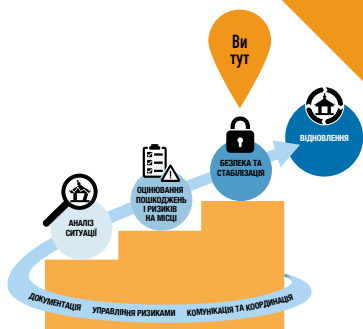
Що слід робити після оцінювання пошкоджень і ризиків на місці події?

ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ у вашій місцевості ви та ваша команда першої допомоги провели **аналіз ситуації** та **оцінювання пошкоджень і ризиків** для потерпілої культурної спадщини. Обидва ці кроки було здійснено в координації з відповідними службами з надзвичайних ситуацій та за участі відповідних зацікавлених сторін і місцевої громади. У результаті ви визначили пріоритети для захисту та стабілізації будівель, колекцій і нематеріальної культурної спадщини.

Що слід робити далі?

Ознайомтеся з наступним розділом для відповіді на це запитання.

КРОК ТРЕТІЙ БЕЗПЕКА ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ

Що таке безпека та стабілізація?

Дії, які стабілізують стан потерпілої спадщини й запобігають подальшій шкоді та втратам шляхом зменшення ризиків, називаються діями з безпеки та стабілізації.

Ці заходи мають тимчасовий характер, і їх спрямовано на надання невідкладної допомоги пошкодженій спадщині під час надзвичайної ситуації, доки не стане можливим здійснення комплексу реставраційних робіт.

Дії з безпеки та стабілізації залежать від контексту ситуації й не завжди мають сталу послідовність. Утім, щоб ужиті заходи були дієвими, вкрай важливо ретельно документувати об'єкт культурної спадщини й дії з його стабілізації та безпеки.

*Тренування з екстреної стабілізації конструкцій на воркиопі в Шуфі, Ліван, 2014.
Світлина: ICCROM-ATHAR*

Основні заходи з безпеки та стабілізації охоплюють:

- Побудову огорожі навколо пошкодженого об'єкта або колекції культурної спадщини.
- Улаштування тимчасового укриття (див. тулкіт, с. 73) для пошкоджених будівельних елементів, фрагментів і предметів колекції.
- **Евакуацію** предметів культурної спадщини після кризової події в безпечне тимчасове місце.

- **Порятунок** пошкоджених предметів культурної спадщини, фрагментів будівель та елементів декору. Ці дії передбачають сортування та стабілізацію шляхом очищення поверхні предметів та/або їх сушіння.
- Забезпечення **надійного тимчасового зберігання** евакуйованих та врятованих предметів культурної спадщини.
- **Висушування** будівлі або споруди після затоплення.
- **Підпирання** стін або інших опорних елементів будівлі для забезпечення тимчасової опори.

Заходи з безпеки та стабілізації нематеріальної спадщини відрізняються від згаданих вище дій. Для цього різновиду культурних цінностей важливішим вважається забезпечення тягlosti побутування традицій чи системи знань, які опинилися під загрозою зникнення, одразу після стихійного лиха чи збройного конфлікту. Детальнішу інформацію подано в розділі про захист нематеріальної спадщини.

Хто може здійснювати заходи з безпеки та стабілізації?

Вишколені **рятувальники** та кваліфіковані фахівці з питань культурної спадщини, які мають досвід збереження спадщини в надзвичайних ситуаціях, можуть визначити предмети і пріоритети порятунку, а також долучитися до дій із безпеки та стабілізації.

Миротворці ООН під час рятувальної операції в Центрі мистецтв (Le Center d'Art) на Гаїті, 2010. Світлина: ICCROM

До таких фахівців можна віднести, не обмежуючись, однак, цим переліком, реставраторів, археологів, музейників, архівістів, інженерів-конструкторів, архітекторів-реставраторів, етнологів та фольклористів, інших спеціалістів із нематеріальної спадщини.

Військовиків, пожежників та пошуково-рятувальні команди часто навчають здійснювати протиаварійну стабілізацію будівель. Однак їм може бракувати розуміння структурних особливостей історичних споруд та механізмів їхнього руйнування. Тому по змозі звертайтеся по консультації до інженерів-конструкторів та архітекторів-реставраторів. Співробітники ДСНС також можуть сприяти евакуації та рятувальним операціям. У ситуаціях, коли доступ до пошкодженого об'єкта обмежено або споруда є небезпечною, військовики чи пожежники можуть посприяти порятунку предметів культурної спадщини за допомогою спеціального обладнання.

До проведення широкомасштабних рятувальних операцій і виконання конкретних заходів із безпеки та стабілізації має бути активно залучено навчених на місці волонтерів і представників місцевих громад під наглядом фахівців. Їхня робота може охоплювати документування та транспортування предметів, сортування уламків, підготовку **підпірок**, проведення інвентаризації.

Кожна надзвичайна ситуація відрізняється від попередніх і потребує індивідуального підходу щодо реагування. Тому особливо важливо, щоб навіть підготовлені волонтери отримували певні поради щодо конкретних дій. Утім, для надання своєчасної та послідовної першої допомоги важливо перед кризовою подією навчати фахівців з охорони культурної спадщини, рятувальників і волонтерів.

Навчання з надання першої допомоги культурній спадщині у Середземномор'ї: проєкт PROMEDHE

PROMEDHE (*Protecting Mediterranean Cultural Heritage during Disasters* – Захист середземноморської культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій) – це ініціатива Департаменту цивільного захисту Італії, яка залучає багатьох партнерів і фінансується Генеральним директором Європейської комісії з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги (*Directorate of the European Commission for Civil Protection and Humanitarian Aid – DG ECHO*). У межах цієї ініціативи було запрошено ICCROM для підготовки груп фахівців із цивільного захисту, цивільної оборони та культурної спадщини з п'яти країн Середземноморського регіону. Мета тренінгу полягала у розвитку спроможності та виробленні стандартних операційних процедур для надання першої допомоги культурній спадщині в умовах кризи. У результаті країни – учасниці тренінгу запровадили національні семінари для підготовки фахівців із цивільного захисту, з охорони культурної спадщини та інших волонтерів, зміцнюючи свої відповідні національні можливості щодо надання масштабної першої допомоги культурній спадщині ([див. посилання на с. 165](#)).

Читта-ді-Кастелло, Італія, 2017. Світлина: PROMEDHE та ICCROM

Як здійснювати заходи щодо безпеки та стабілізації рухомої й нерухомої культурної спадщини?

Такі дії залежать від контексту й відповідно можуть різнитися. Однак наведені нижче заходи можуть сприяти виконанню важливих завдань незалежно від типу потерпілої спадщини та характеру надзвичайної ситуації.

Захистіть місце кризової події

Перед тим як ужити заходів зі стабілізації рухомої чи нерухомої спадщини на місці події, переконайтеся, що вхід туди й перебування там є безпечними. Увесь персонал слід **поінформувати про чинні ризики** та забезпечити відповідними засобами індивідуального захисту (див. тулкіт, с. 10). Подальші дії допоможуть визначити, що місце події безпечне та можна розпочинати рятувальні роботи:

- 1 **Установіть бар'єри безпеки.** Після завершення оцінювання пошкоджень і ризиків на місці обгородіть усі небезпечні зони та встановіть захисні загорожі навколо потерпілої споруди чи колекції.

Загорожі й сигнальні стрічки попереджають про небезпеку та блокують доступ до пошкодженої церкви на Філіппінах, 2013. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Якщо існує ризик обвалу конструктивних елементів будівлі, позначте буферну зону навколо об'єкта, переконавшись, що радіус цієї зони дорівнює висоті відповідного елемента.

- 2 **Перевірте комунальні мережі.** Переконайтеся, чи можна безпечно використовувати газові, електричні та водопровідні системи на місці.
- 3 **Розмістіть попереджувальні написи** навколо огороженої території. Написи мають бути великими, чіткими та легко впізнаваними для всього персоналу рятувальної операції.
- 4 **Забезпечте шляхи доступу.** Визначте проходи та під'їзні дороги й чітко позначте їх на мапі місцевості та плані поверхів (за наявності). Приберіть уламки зі шляхів для поліпшення доступу, якщо це безпечно. Такі дії можуть передбачати вилучення нестабільних елементів будівель, які виступають (черепиці, димоходів та дерев'яних панелей), або укріплення підлоги, якщо у ній є великі отвори.

Перед видаленням навислих елементів або фрагментів історичної будівлі переконайтеся, що ви задокументували їх розміщення та зазначили тип, а також рівень завданих пошкоджень. Зробіть фотографії (один знімок великим планом і один загальним) та позначте розміщення цих елементів або фрагментів на мапі місця / поверху. Якщо потребуєте поради щодо безпечного демонтажу структурних елементів, зверніться до інженера-конструктора.

- 5 **Забезпечте тимчасове накриття.** У разі руйнування будівлі окремі елементи конструкції та пошкоджені предмети культурної спадщини має бути забезпечено тимчасовим укриттям до вжиття подальших заходів. Як спорудити тимчасове накриття, описано в тулкіті (с. 73).
- 6 Якщо будівельні розчини та органічні культурні матеріали залишити відкритими, вони можуть швидко зіпсуватися. Накриття незахищених артефактів із цих матеріалів є **тимчасовим заходом**, який не повинен тривати більш ніж кілька днів.
- 7 **Видаліть небезпечні матеріали.** Після стихійного лиха чи збройного конфлікту об'єкти спадщини можуть містити небезпечні матеріали та відходи, наприклад вибухові речовини, хімікати, залишки нафти, ПВХ-труби, ізоляцію чи вогнезахисні

матеріали. У такому разі проконсультуйтеся з агенцією, відповідальною за безпечне видалення таких матеріалів, перш ніж уживати будь-яких інших заходів на місці події.

Убезпечення затопленої пам'ятки

У разі затоплення оцінювання пошкоджень і ризиків на місці має передбачати консультації з відповідними експертами щодо таких питань, як, наприклад, вода чиста (придатна для пиття) чи брудна? Якщо воду визначено як брудну, то ризик біологічного забруднення високий, оскільки вона може містити хімічні речовини та/або стічні води. У такому разі важливо знезаразити місце події за погодженням із фахівцями та ізолювати забруднені культурні цінності, помістивши їх у герметичні контейнери або поліетиленові пакети ([див. посилання на с. 162](#)).

8 Переконайтеся, що вологі будівлі та поверхні ретельно висушено.

У разі, якщо будівля, її конструкції або оздоблена поверхня зазнають значного пошкодження водою, їх треба висушити для запобігання:

- а) деформації та гниттю дерев'яних елементів;
- б) появи тріщин у штукатурці;
- в) поширенню цвілі;
- г) линянню фарби;
- д) виступанню солей.

Не намагайтеся занадто швидко висушити старі споруди. Швидкі зміни рівня вологи можуть пошкодити тонкі дерев'яні елементи, збільшити виступання солі на поверхні стін і призвести до тріщин на штукатурці. Для того, щоб розпочати висушування мокрих конструкцій і поверхонь, зробіть таке:

- Перевірте та очистьте дренажі для видалення води. На похилих поверхнях видаліть сміття, яке може перешкоджати стіканню води.
- Використовуйте відра та насоси для видалення застоюної води.

Значні пошкодження можливі у будівлях, уражених стрімкими потоками води (наприклад, на схилах або поблизу прорваної дамби), де рівень води всередині будівлі становить (або становив) понад 1 м, або якщо опорні стіни глинобитні або виготовлені з саману. У цьому разі зверніться по допомогу до інженера-конструктора для оцінювання пошкодження будівлі або визначення дій із її стабілізації перед відкачуванням води.

- Видаліть бруд і сміття, оскільки вони затримують вологу та сповільнюють процес висихання. Не чекайте, доки мул і сміття висохнуть. Мул безпечніше й легше видалити, доки він вологий.
  - Уникайте використання мийних засобів, які затримують вологу або перешкоджають її видаленню з культурних цінностей.
  - Перенесіть мокрі килими та покриття для підлоги/стін.
  - Щоб прискорити процес висихання, відсуньте меблі від стін і зніміть предмети зі стін. Докладніше про **евакуацію речей після кризової події** див. на с. 80.
  - Якщо можливо, видаліть металеві елементи, які контактують із вологою штукатуркою, щоб уникнути плям та іржі.
  - Переконайтеся, що отвори, потрібні для осушення будівлі, нічим не забито. Для отримання додаткової інформації (див. тул-кіт, с. 92).
- 9** **Визначте** та облаштуйте місця для роботи й тимчасового зберігання предметів культурної спадщини, фрагментів та елементів декору.

Інші заходи з безпеки та стабілізації

Разом зі своєю командою підготуйте потрібні матеріали та вживте заздалегідь визначених заходів із безпеки та стабілізації, які можуть передбачати:

- Посткризову евакуацію.
- Порятунок предметів.
- Протиаварійні роботи для стабілізації історичних будівель.

У наступних розділах докладніше описано ці дії. Можливо, вам доведеться вжити заходів із безпеки та стабілізації на потерпілому об'єкті культурної спадщини.

Посткризова евакуація

Така евакуація потрібна, коли будівлю або споруду, в якій розміщено культурні цінності, визнано небезпечною для використання, але вона залишається безпечною для їх перенесення. Цей процес передбачає **документування, пакування і транспортування** предметів у безпечне тимчасове місце.

Посткризова евакуація може включати надання технічної допомоги пожежниками та/або військовиками або персоналом із цивільної оборони, оскільки їх навчено перемішувати людей із небезпечних будівель. Однак вони потребуватимуть указівок, що та звідки евакуювати, а також інструкцій стосовно безпечного поводження з предметами культурної спадщини.

Досвід посткризової евакуації з Палацу-музею Ханумана Дхока: Непал

Після землетрусу 2015 року в місті Катманду (Непал) частини палацу Ханумана Дхока, в якому розміщувався музей, було визнано небезпечними для використання через значні пошкодження. Співробітники музею звернулися по допомогу до непальської армії, щоб евакуювати золотий трон та інші значні артефакти. На момент евакуації не було документації, яка зорієнтувала би щодо місцезнаходження кожного об'єкта. У результаті військовикам доводилося витратити більше часу, аніж вважалося безпечним, щоб знайти особливо цінні артефакти. Під час евакуації вони стикнулися з труднощами при перенесенні золотого трону через дверний отвір верхнього поверху будівлі. Відтак частини трону довелося розібрати, щоб винести його з будівлі.

*Військовослужбовці непальської армії евакуюють музейний предмет.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM*

Директор музею та обліковець із відділу фондів були на місці, щоб надати допомогу рятувальникам та офіційно супроводжувати евакуйовані об'єкти. Після винесення з будівлі золотий трон та інші об'єкти зберігалися на подвір'ї палацу, доки за кілька днів не було знайдено безпечніше місце. Армія цілодобово охороняла ці культурні цінності.

Основні висновки з цієї історії:

- Для кращої підготовки до посткризової евакуації культурних цінностей рятувальникам треба мати плани поверхів будівлі, на яких чітко вказано розміщення та розміри найцінніших артефактів. Однак задля забезпечення цих предметів плани поверхів мають бути конфіденційними та доступними лише для групи швидкого реагування.
- Евакуацію об'єктів культурної спадщини слід здійснювати лише за умов наявності безпечного тимчасового сховища та потрібного матеріально-технічного забезпечення рятувальної операції.
- Обов'язковим є попереднє навчання представників служб реагування на надзвичайні ситуації та фахівців із культурної спадщини, відповідальних за збереження колекцій, щодо того, як пакувати, документувати та транспортувати артефакти під час надзвичайної ситуації ([див. посилання на с. 167](#)).

Як провести посткризову евакуацію?

Наведений нижче опис робочого процесу посткризової евакуації взято з посібника **«Спадщина у небезпеці: екстрена евакуація культурних цінностей»**. Пам'ятайте, що рішення про евакуацію артефактів із небезпечного місця має ухвалюватися на основі **посткризового оцінювання пошкоджень і ризиків на місці**.

Отримання дозволів

Перш ніж евакуювати культурні цінності, отримайте дозвіл від установ, в яких їх розміщено, та переконайтеся, що відповідальні за них особи або співробітники установ залучені до процесу евакуації й можуть дати консультацію та здійснити контроль над рятувальною операцією.

 Документування. Потрібен офіційний документ, в якому зазначено, що відповідальні за культурні цінності дають дозвіл для визначеної кількості осіб, які надають першу допомогу з порятунку культурних цінностей, на евакуацію визначеної кількості предметів і транспортування їх у безпечніше сховище (вказіть точну назву місця переміщення та його географічні координати). Документ має бути підписано уповноваженою особою, відповідальною за збереження цих цінностей від установи-розпорядника, із зазначенням дати, часу та місця підписання.

Підготовка

- 1 Сформуйте команду для евакуації.** У ній мають бути посадові особи, які безпосередньо відповідають за колекцію, що переміщують. Визначте керівника групи, котрий зможе пояснити обсяги й цілі рятувальної операції та призначити конкретні завдання членам команди:
  - документування;
  - перенесення й пакування;
  - транспортування предметів культурної спадщини;
  - організація місця тимчасового зберігання;
  - забезпечення логістики на кшталт постачання матеріалів, їжі, води тощо;
  - налагодження комунікації всередині групи, а також із зовнішніми причетними та зацікавленими сторонами.
- 2 Використовуючи результати оцінювання пошкоджень і ризиків на місці,** визначте та підготуйте таке:
  - а) Безпечний шлях евакуації предметів усередині та поза межами потерпілої будівлі.
  - б) **Зону сортування й пакування** або приміщення, достатньо велике для розміщення щонайменше двох робочих

зон для сортування, документування та пакування предметів культурної спадщини.

- в) **Безпечне місце** для тимчасового зберігання артефактів на території надзвичайної події або за її межами.

- г) Підготуйте реєстр для евакуації. Облікова документація, якщо вона доступна, може допомогти в цьому. Якщо ж її немає, ви можете створити перелік, використовуючи подану нижче форму.

Вибираючи безпечне місце для зберігання евакуйованих цінностей, переконайтеся, що воно:

- достатнє за розміром для розміщення там потрібної кількості евакуйованих предметів;
- чисте й не заражене шкідниками та цвіллю;
- добре провітрюється й не має підвищеної вологості;
- захищене від злодіїв та вандалізму;
- має під'їзд для безпечного транспортування колекцій;
- придатне для зберігання евакуйованих цінностей на невизначений період.

Відійний номер	Попередній номер	Наданий ідентифікаційний номер	Тип предмета	Матеріали	Розмір: довжина, ширина, висота	Вага	Код первинного місця знаходження	Референтний номер фотографії чи поверхового плану	Нова локація	Референтний номер фотографії чи поверхового плану
У переліку в порядку зростання чисел від першого до останнього переміщеного предмета нумерація дає змогу визначити кількість евакуйованих предметів		Це поле призначено для фіксування унікального ідентифікаційного номера наданого предмета з метою евакуації	Тип предмета: стисло опишіть тут предмет, наприклад: ілюстрований рукопис, скульптура, посуд тощо	Зазначте з чого виготовлено предмет, наприклад, зі скла, металу, тканини тощо	Зазначте вагу предмета. Якщо вага немає, використовуйте символи, наприклад, * для позначення того, що одна особа може переміщувати предмет, ++ для позначення потреби в більш ніж одній особі та спеціальному обладнанні для переміщення предмета		Уважте код первинного місця знаходження предмета	Це поле має бути заповнено після завершення евакуації предметів до нового безпечного сховища	Усі фотографії та плани поверхів повинні мати референтний номер (номер, який відповідає зображеній локації)	

3 Збір інформації та документування

- а) Отримайте **список предметів першочергової евакуації**. Якщо такого немає, доручіть команді документації переглянути інвентарні записи та скласти перелік пріоритетних предметів на підставі їхньої цінності, уразливості та зручності перенесення і транспортування. Якщо такого переліку немає, проконсультуйтеся зі зберігачами колекцій або співробітниками закладу, щоб скласти перелік пріоритетних предметів (див. тулкіт, с. 55).
- б) Відшукайте копії поверхових планів будівлі, в якій планується евакуація культурних цінностей. Визначте та вкажіть на них розміщення предметів, які треба евакуювати, використовуючи чинні **коди локацій**. Якщо таких кодів не існує або вони неточні, група документації має створити **нові коди локацій**, які мають бути наскрізними та зрозумілими (див. с. 42 тулкіту, щоб дізнатися, як створити коди локацій).
- в) Після того, як ви позначили коди місць на планах поверхів, позначте приміщення та стелажі з цінностями кодами, якщо маєте на це час. Переконайтеся, що етикетки з кодами добре видно.

- 4 **Підготуйте матеріали** для пакування та транспортування колекцій. Зразок переліку потрібних матеріалів див. на с. 67 тулкіту.
- 5 **Створіть робочі простори** для сортування, документування та пакування предметів у безпечній зоні, визначеній у вашому оцінюванні пошкоджень і ризиків на місці.

Перенесення артефактів

Документування: перш ніж переносити предмети до місця сортування та пакування, запишіть код їхнього розміщення на етикетці та прикріпіть її на опорі / коробці, яку використовуєте для переміщення. Як альтернатива одна особа з групи документування може супроводжувати команду транспортування та записувати коди місць у реєстрі для евакуації.

Пакування й переміщення

- 1 Перенесіть культурні цінності на місце їх сортування й пакування; сортуйте предмети за типом матеріалу:
- а) Дайте кожному предмету унікальний ідентифікаційний номер. Він має відрізнятися від коду місця, оскільки ідентифікує кожен окремий предмет у цій локації. Нумеруйте предмети в порядку зростання або використовуйте шифр із букв і цифр.

Як створити унікальний ідентифікаційний номер

Перед переміщенням предмета дайте йому унікальний ідентифікаційний номер, щоб можна було відстежувати його шлях під час операції з евакуації. Переконайтеся, що система евакуаційної нумерації є простою, уніфікованою та зрозумілою для всіх учасників операції. Це можуть бути лише цифри в порядку зростання (наприклад: 01, 02) або комбінація літер і цифр (наприклад: A001, A002). Докладніше про це – в тулкіті (с. 43).

- б) Прикріпіть етикетку із зазначенням коду місця розміщення та унікального ідентифікаційного номера на тверду основу, наприклад, шматок картону, лоток або коробку, яку використовуєте для транспортування предмета.
  - в) Заповніть **евакуаційні реєстри** та запишіть **чинні інвентарні номери предметів** (якщо вони є), дані про матеріал, розмір, вагу та інші облікові ознаки.
- 2** Перенесіть предмети разом із кодом розміщення та ідентифікаційним номером в робочий простір та упакуйте їх (див. тулкіт, с. 49). Переконайтеся, щоб копія заповненого **евакуаційного реєстру** супроводжувала запаковані артефакти.

Національний музей Непалу, Катманду, Непал, 2016. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

- 3** Запаковуючи предмети, перевірте, щоб із ними були етикетки з унікальними ідентифікаційними номерами та кодами місць. На пакувальних опорах також мають бути ці етикетки. Більше інформації про пакування культурних цінностей див. у тулкіті (с. 49).

Пакування експонатів Національного музею Непалу, Катманду, Непал, 2016. Фотографія: Апарна Тандон, ICCROM

- 4** Подбайте про те, щоби принаймні один член групи документування перевіряв пакування предметів у різних ящиках, заповнюючи **форму відстеження переміщення**. Цю форму використовують для підтвердження доставки всіх предметів до місця тимчасового зберігання. Підготуйте кілька копій цієї форми відстеження (див. зразок нижче).

Форма відстеження переміщення

Порядковий номер	Номер коробки	Загальна кількість предметів у коробці	Інструкції з правил поводження та транспортування	Відправлено, ким	Дата відправлення	Кур'єр / номер автомобіля	Дата отримання	Номер коробки	Загальна кількість предметів у коробці	Отримано, ким
1	12	20	Скло: поводитися обережно	Наталя Іванюк, головний зберігач	24 лютого	ХХ7777ХХ	25 лютого	12	20	xxx головний зберігач
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

- 5** Коли всі предмети буде запаковано, їх можна транспортувати до нового сховища. Супровідна документація для транспортування має містити копії опису евакуаційного реєстру та форму відстеження переміщення.

Переміщення

Доки частина евакуаційної команди переносить, документує та пакує культурні цінності, інші її члени можуть зосередитися на підготовці місця тимчасового зберігання переміщених предметів.

- 1 Почніть із планування належного розміщення колекцій у новому просторі.
- 2 Дайте кодові номери локацій для переміщення: змістіть стелажі, де це необхідно, та пронумеруйте їх для позначення нового розміщення предметів. Зробіть це ще до прибуття предметів. Додаткову інформацію про підготовку кодів переміщення в тимчасовому сховищі можна знайти в тулкіті (с. 41).

Тимчасове сховище в центральній Італії, 2017. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

- 3 Під час екстреної евакуації не завжди можливо знайти відповідні меблі для зберігання (наприклад, стелажі), тож у такому разі предмети треба зберігати на підлозі в упаковці. Використовуйте піддони та/або брезент, щоб уникнути прямого контакту ємностей для зберігання із підлогою. Якщо використовуєте дерев'яні піддони, переконайтеся, що їх не заражено комахами або цвіллю.

- 4 Офіційно прийміть культурні цінності на тимчасове зберігання, використовуючи форму відстеження переміщення. Потім перевірте супровідні інвентарні переліки для екстреної евакуації та розподіліть колекцію відповідно до типу матеріалу й розміру предметів.

Розмістіть упаковані предмети на полицях або звільніть піддони та інші доступні меблі. Намагайтеся тримати тендітні предмети не на землі, бажано у далеких кутках приміщення поза межами легкої досяжності. Всі великі або важкі предмети слід розмістити в одній частині приміщення, щоб звільнити простір для перенесення та розміщення менших предметів.

- 5 Щоб задокументувати розміщення кожного предмета в новому тимчасовому сховищі, зафіксуйте номер ящика та номер полиці, палети чи локації приміщення в полі «нове місце» інвентарного реєстру.
- 6 Ужйте потрібних заходів безпеки на місці тимчасового зберігання, щоб запобігти крадіжкам і вандалізму. За потреби виставте охорону.

У зонах активного конфлікту важливо постійно контролювати безпеку колекцій, щоб у разі потреби мати достатньо часу для їх переміщення в інше сховище.

Звітність

Надайте власникам колекції оновлену облікову документацію разом із новими місцями розміщення предметів та звітом, у якому стисло описується здійснена операція з евакуації. Цей звіт має містити такі матеріали: фотографії, що відображають основні етапи переміщення; відомості про використані пакувальні матеріали; інформацію про вартість робіт; контактні реквізити тих, хто брав участь в евакуації. Звіт має бути підписано керівником операції.

Моніторинг

Розробіть графік прибирання й контролю стану тимчасового сховища, щоб запобігти появі шкідників, пожежі, затоплення та будь-яким іншим чинникам ризику для переміщених культурних цінностей.

Порятунок

Після завершення посткризової евакуації пошкоджену культурну спадщину треба стабілізувати. Порятунок – це систематичне відновлення пошкоджених предметів культурної спадщини, фрагментів будівлі та елементів декору з об'єкта, який потерпів через кризову подію.

Порятунок рухомої культурної спадщини включає процес евакуації, подібний до робочого процесу посткризової евакуації, а також додаткові дії для сортування та стабілізації культурних цінностей, спрямовані на запобігання подальшому їх пошкодженню, допоки їм не буде забезпечено професійний догляд. У разі часткового або цілкового руйнування історичної споруди такий порятунок також передбачатиме сортування руїн для збереження оригінальних кам'яних, цегляних або дерев'яних елементів будівлі, які можуть бути використані для подальшої реставрації чи **реконструкції**.

Залежно від характеру надзвичайної ситуації може виникнути потреба одночасно здійснювати евакуацію та порятунок або вивозити непошкоджені культурні цінності для дезактивації локації.

Рятувальна операція. Порт-о-Пренс, Гаїті, 2010. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Порятунок затопленого історичного архіву: Чилі

У червні 2016 року неочікувано сильні опади спричинили чималу повінь у великій частині міста Талька, розміщеного за 250 км на південь від Сантьяго. Несправність дренажної системи призвела до затоплення документаційного центру в підвалі Університету Тальки, де зберігалася важлива колекція давніх рукописів і музичних нот. Вода піднялася та трималася на висоті 50 см, аж поки не вщух дощ. Усі книжки та рукописи на нижніх полицях, а також ті, що зберігалися в ящиках на підлозі, намокли, загалом потерпіли близько 5 000 книжок і рукописів.

Згодом воду відкачали з підвалу та швидко висушили підлогу, встановили вентилятори й осушувачі. Через велику кількість потерпілих предметів було ухвалено рішення висушувати їх шляхом заморожування. Для цього книжки та рукописи відсортували відповідно до ступеня їх намокання та розклали на категорії для традиційного висушування або заморожування.

У компанії з експорту фруктів було позичено вантажівки-рефрижератори та морозильні камери. Намоклі книжки обережно клали кожну в окремий поліетиленовий пакет та складали у коробки, готуючи їх таким чином до заморожування. Потім їх транспортували вантажівками до морозильних камер, де тримали десять місяців при температурі -24°C .

Далі книжки обережно діставали з морозильних камер і розморожували. Зрештою всі культурні цінності було розморожено та висушено. У результаті правильного планування дій в умовах надзвичайної ситуації та подальшого швидкого реагування книжки й рукописи було успішно врятовано й відновлено.

Джерело: Марія Сесілія Родріґес Морено, головний куратор лабораторії паперу та книжок, Національний центр консервації та реставрації, Директорат бібліотек, архівів і музеїв, Чилі ([див. посилання на с. 166](#)).

Перекладання сторінок намоклих книжок, Національний центр консервації та реставрації, Чилі, 2016. Світлина: Марієла Арріаґада

Як здійснювати порятунок?

Робочий процес дій із порятунку

Одержання дозволу

Проконсультуйтеся з представниками уповноважених і зацікавлених сторін та отримайте **дозвіл** (бажано в письмовій формі) на проведення операції з порятунку та переміщення врятованих культурних цінностей у безпечніше тимчасове сховище в цій самій локації чи поза нею.

Підготовка

1 Повідомте свою команду. Зберіть фахівців, які братимуть участь у рятувальній операції, а також:

- переконайтеся, що всіх членів команди поінформовано про те, які зони місця надзвичайної події доступні для дій;
- поясніть перебіг рятувальної операції;
- оберіть керівника команди, який контролюватиме операцію.

Розділіть людей на менші групи та розподіліть між ними завдання відповідно до їхньої підготовки й компетенцій. Завдання передбачають **документування, порятунок, сортування, стабілізацію, пакування, транспортування, логістику та комунікацію**. Якщо у вас недостатньо вишколених членів команди для проведення такої операції, передбачте можливість навчити волонтерів допомагати вам виконувати завдання, які не потребують спеціальних знань.

2 Підготуйте матеріали відповідно до типу предметів, які треба рятувати, рівня заподіяної шкоди та характеру небезпечної події. Наприклад, якщо пошкоджені предмети, виготовлені з органічних матеріалів, вологі та забруднені, то для їхньої обробки й сушіння потрібен буде такий матеріал, як поліетиленова сітка. Скористайтеся результатами оцінювання пошкоджень і ризиків на місці, щоб вибрати потрібні матеріали. Загальний список матеріалів для рятувальних дій можна знайти на с. 70 тулкіту.

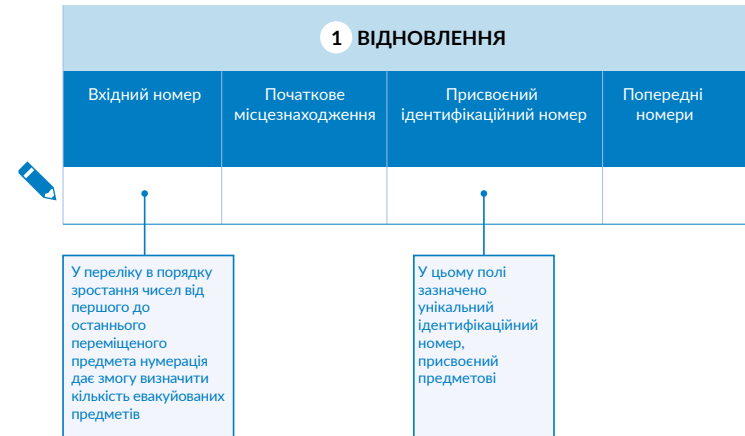
3 Підготуйте місце: створіть зону для проведення стабілізаційних дій і переконайтеся, що на кожному робочому місці достатньо простору для обробки потрібної кількості пошкоджених предметів. У кожному такому місці слід здійснювати один тип рятувальних дій. Наприклад, не очищайте вологі й сухі предмети на одному робочому місці, оскільки є ризик до-

датково забруднити вологі предмети або намочити сухі предмети, завдавши такими діями ще більше шкоди культурним цінностям.

4 Документуйте: підготуйте систему документування та відстеження предметів для порятунку. Вона має охоплювати такі основні компоненти:

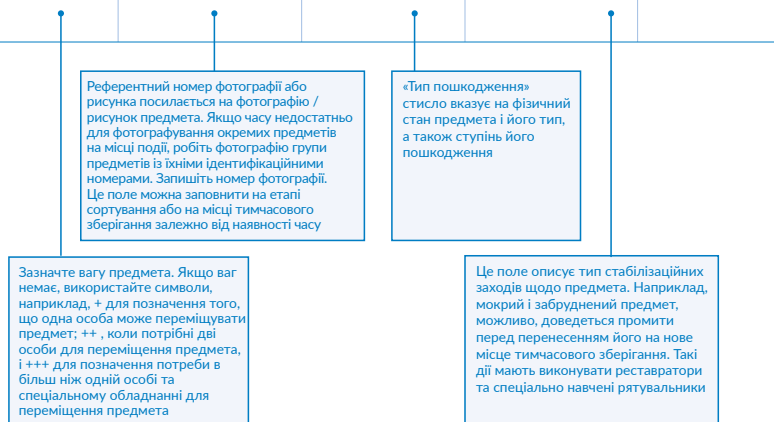
- а) Систему для **фіксування місця**, з якого предмети вилучаються для порятунку. Якщо маєте план поверхів, використовуйте зазначену на ньому нумерацію приміщень. Якщо нумерація на плані нечітка або непослідовна, створіть нові коди локацій. Як це можна зробити, див. на с. 42 тулкіту.
- б) Якщо будівлю чи споруду частково або повністю зруйновано, а культурні цінності опинилися під шаром уламків, нанесіть на це місце сітку для фіксування розміщення предметів. Сітку можна зробити як дрібну, так і велику. Для кількох ділянок з уламками в різних місцях на одній локації створіть потрібну кількість сіток і призначте унікальні номери кожній сітці. Потім позначте їх на єдиній мапі місця події із зазначенням орієнтиру на північ. У разі проведення операції на великих археологічних пам'ятках, де передбачається порятунок у різних місцях, сітку можна нанести на карту, прив'язану до **Географічної інформаційної системи (ГІС)**. Більше про це див. тулкіт, с. 11.
- в) **Система нумерації** врятованих культурних цінностей (див. тулкіт, с. 43). Для обліку та відстеження переміщення пошкоджених артефактів дайте кожному об'єкту та його частинам унікальний ідентифікаційний номер.
- г) **Форма аварійно-рятувальних дій.** Її використовують для фіксування кількості знайдених предметів і відстеження переміщення їх під час операції порятунку. Заповнена форма містить важливу інформацію на кшталт номерів фотографії кожного об'єкта, оригінального інвентарного номера та контрольні номери фотографій на планах поверхів. Форму можна розділити на три частини й заповнювати послідовно під час здійснення трьох різних етапів рятувальної операції, а саме: 1) пошук; 2) сортування та стабілізація; 3) пакування й переміщення. Далі наведено приклади.

26 СОРТУВАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ

Вага	Номер посилання на фотографію чи рисунок	Тип пошкодження	Здійснені заходи (заповнюють під час стабілізації)	Хто здійснив стабілізаційні заходи
------	--	-----------------	--	------------------------------------

3 ПАКУВАННЯ Й ПЕРЕМІЩЕННЯ

Хто переміщував	Дата	Код переміщення
-----------------	------	-----------------

Це поле вказує на присвоєний код переміщення предмета після його доставки до нового тимчасового місця зберігання. Це поле має бути заповнено тоді, коли всі предмети переміщено

Відновлення (вилучення) артефактів

При руйнуванні історичної будівлі її фрагменти та колекції, які розміщувалися всередині, можуть опинитися під завалами з бетону та інших елементів конструкції. У такому разі зв'яжіться із керівником рятувальної команди або служби із реагування на надзвичайні ситуації для планування вилучення культурних цінностей із-під завалів. Вам може знадобитися важка техніка, наприклад, екскаватор. Консультуйтеся з операторами такої техніки та інженером-конструктором щодо безпеки рятувальних дій.

Ретельне й системне вилучення культурних цінностей із місця руйнування потребує певних навичок і наполегливості. Завжди працюйте в парі для уникнення травм та подальшого пошкодження об'єктів культурної спадщини під час рятувальних дій.

Щоб вилучити артефакти з-під уламків будівлі або з-під сітки ідентифікації:

- Зберіть спочатку дрібні, сухі та непошкоджені предмети.
- Підготуйте жорсткі основи, наприклад, щільний картон або дерев'яні дошки, для перенесення крихких і пошкоджених предметів.
- Залучіть щонайменше дві особи для порятунку та перенесення великогабаритних або важких предметів із дотриманням правил безпеки.
- Якщо предмет пошкоджено, переконайтеся, що всі його частини знайдено та переміщено разом. Для зручності подальшої роботи помістіть предмет і його частини в одну коробку або у прозорий пластиковий пакет.
- Зберігайте обрамлення та інші складники артефактів (рами, упаковку та кріплення) разом із ними.
- Відповідно до форми документування надайте номери локації, де розміщено пошкоджений артефакт, та самому предмету, зафіксуйте кількість вилучених предметів.

Обережно діставайте фрагменти предметів із-під сітки ідентифікації по одній клітинці, щоб уникнути неточностей при позначенні їх розміщення.

Вилучення артефактів під час рятувальної операції в Порт-о-Пренсі, Гаїті, 2010.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Вилучення фрагментів історичних будівель

Порятунок на місці частин історичних будівель, елементів фасадів та інтер'єрів, витворів мистецтва – трудомісткий і специфічний процес. Використовуйте дані **оцінювання пошкоджень і ризиків на місці** (див. с. 63) для підготовки робочого простору та методології реагування.

Перш ніж почати діставати з-під уламків культурні цінності або їхні елементи, опрацюйте такі питання:

- Які типи уламків і фрагментів цінностей ви очікуєте знайти на місці події?
- Яке значення мають автентичні матеріали будівель і декоративних елементів або витвори мистецтва?
- Які частини матеріалів будівлі є неавтентичними й неістотними для історичної споруди чи культурної спадщини? Які з уламків можна повторно використати, а які замінити або викинути?
- Які **стабілізаційні дії** потрібні для фрагментів будівлі перед зберіганням їх у сховищі?

Якщо треба перемістити фрагменти історичних артефактів або витворів мистецтва, переконайтеся, що початкове розміщення їх задокументовано. Така документація допоможе при подальшій реставрації і гарантує, що фрагменти не буде втрачено чи викрадено під час переміщення. Створіть код розміщення (див. тулкіт, с. 42) на основі сітки, з-під якої ви діставали артефакти, та додайте світлини.

Після вилучення фрагментів архітектурних об'єктів можна почати рятувальну операцію, алгоритм дій якої передбачено для рухомих об'єктів культурної спадщини.

Сортування

Визначення пріоритетів порятунку є критично важливим у великомасштабних операціях, коли тисячі артефактів має бути вилучено та задокументовано щодо дій для їх порятунку за короткий проміжок часу. Найефективніше це робиться за допомогою системи сортування.

Сортування предметів культурної спадщини включає відбір та визначення пріоритетів стабілізаційних дій щодо вилучених культурних цінностей на основі трьох критеріїв:

- **Ступеню пошкодження** предметів культурної спадщини.
- **Ризику подальшого їх пошкодження**, якщо не виконати потрібні дії.
- **Значущості** або **цінності** артефактів чи будівлі.

Визначення цінності предмета культурної спадщини є складним. У надзвичайних ситуаціях найкраще здійснювати таке оцінювання на етапах **аналізу ситуації** (див. с. 30) та **оцінювання пошкоджень і ризиків на місці** (див. с. 42). Цей аналіз має ґрунтуватися на останніх докризових облікових записах, таких як інвентарні книги або **книги надходжень**. Дізнатися більше, як здійснювати сортування артефактів, коли їхня цінність невідома, можна в тулкіті (с. 55).

Для сортування врятованих предметів культурної спадщини виконайте такі покрокові дії:

- 1 Відокремте пошкоджені предмети від уцілілих.** Розділіть їх на сухі та вологі. Відокремте запліснявілі артефакти й запакуйте їх у поліетиленові пакети або коробки, тримайте їх подалі від інших речей. Подбайте про те, щоб під час сортування культурних цінностей у них весь час був код первинного розміщення.

Практична вправа із сортування врятованих предметів на міжнародному тренінгу «Перша допомога культурній спадщині під час кризи», Вашингтон, округ Колумбія, 2016. Світлина: ICCROM та Смітсонівський інститут

- 2 Групуйте артефакти** відповідно до їхнього **фізичного стану, типу матеріалу та специфіки потрібної обробки.** Наприклад, предмети з паперу або текстилю, які є сухими, але потребують очищення поверхні, мають бути в одній групі, вцілілу крихку кераміку та скло можна зберігати разом.

- 3 Після завершення сортування дайте унікальний ідентифікаційний номер** кожному предметові. Помістіть етикетку з номером і кодом розміщення на опору, яку використовуєте для зберігання та переміщення предмета.

Вилучена картина з етикеткою та зазначеним ідентифікаційним номером і місцем первинного розміщення, Італія, 2017. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

- 4 Документуйте.** Заповніть **розділи форми дій із порятунку** (див. с. 92) щодо ідентифікації, первинного розміщення, розмірів і стану предмета (див. с. 93).

Якщо культурні цінності треба перемістити для стабілізації за межі місця надзвичайної ситуації й у вас мало часу для заповнення форми, переконайтеся, що:

- кожному артефакту надано **унікальний ідентифікаційний номер** (див. тулкіт, с. 42);
- усі предмети, упаковки й контейнери мають етикетки з номерами;
- наданий **унікальний ідентифікаційний номер** (див. тулкіт, с. 42), первинне місце розміщення, тип матеріалу та вагу предметів зафіксовано у **формі дій із порятунку** (див. с. 92).

Якщо вилучені предмети не ушкоджено, заповніть форму дій із порятунку, запакуйте предмети та перемістіть їх у підготовлене тимчасове сховище (див. «Переміщення» на с. 103).

Стабілізація

Після вилучення пошкоджених предметів їх треба стабілізувати. Це можна зробити просто на місці або поза ним у чистій і підготовленій заздалегідь робочій зоні. Стабілізаційна обробка допомагає запобігти подальшому пошкодженню та погіршенню стану врятованих культурних цінностей.

Робоче місце для дій зі стабілізації та сухого очищення поверхні артефактів у Порт-о-Пренс, Гаїті, 2010. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Нижче наведено два етапи стабілізації:

- 1 **Очищення поверхні.** Надзвичайна подія може спричинити забруднення культурних цінностей пилом, сажею, **брудом**, що призведе до подальшого пошкодження та погіршення їхнього стану. Якщо предмет вологий і забруднений, його слід промити в чистій воді для видалення бруду.

Потрібний тип очищення поверхні залежить від характеру загрози, ступеня пошкодження та матеріалу, з якого виготовлено предмети культурної спадщини. З'ясуйте, з чого виготовлено предмет та як стабілізаційна обробка може вплинути на його структурну цілісність. Критично проаналізуйте ситуацію та оберіть найоптимальніший різновид стабілізації.
- 2 **Документування.** Зберігайте код первинного розміщення та унікальний ідентифікаційний номер предмета впродовж стабілізаційної обробки. Після її завершення заповніть відповідні розділи **форми дій із порятунку** (див. с. 94).

Дізнайтеся більше про найпоширеніші покрокові дії зі стабілізації рухомої культурної спадщини у розділі «Стабілізація пошкодженої рухомої спадщини» на с. 57 тулкіту.

Пакування й переміщення

Після вилучення, сортування, стабілізації та документування артефактів їх треба підготувати до переміщення та подальшого зберігання.

- 1 **Обгортання.** Сухі предмети перед зберіганням слід покрити захисним шаром, таким як поролон або аркуші паперу для захисту від подальшого пошкодження при транспортуванні. Поради щодо обробки та пакування різних типів культурних цінностей можна знайти на с. 49 тулкіту.

Якщо пошкоджені артефакти неможливо стабілізувати на місці, надійно запакуйте їх для транспортування до зони стабілізації. Перед пакуванням сфотографуйте всі предмети та прикріпіть етикетки з унікальним ідентифікаційним номером до кожного з них для швидкої ідентифікації у подальшому.

Переконайтеся, що мокрі або вологі предмети ретельно упаковано для уникнення забруднення інших предметів і недопущення швидкого висихання під час транспортування. По змозі використовуйте вантажівки-рефрижератори для транспортування вологих предметів до місця заморожування або сублімаційного сушіння.

2 Позначте артефакти й заповніть форму про дії з порятунку.

- Позначте упаковані предмети унікальними ідентифікаційними номерами, присвоєними на попередньому етапі. Переконайтеся, що кожен етикетку добре видно та надійно закріплено. На коробках, в яких більш ніж один предмет, треба зазначити загальну кількість предметів і додати унікальні ідентифікаційні номери кожного предмета, що міститься всередині.
- Заповніть **форму про дії з порятунку** (див. с. 92) та форму відстеження переміщення (див. шаблон нижче).

Форма відстеження переміщення

Порядковий номер	Номер коробки	Загальна кількість предметів у коробці	Інструкції з правил поводження та транспортування	Відправлено, ким	Дата відправлення	Кур'єр / номер автомобіля	Дата отримання	Номер коробки	Загальна кількість предметів у коробці	Отримано, ким
1	12	20	Склад: поводитися обережно	Наталія Іванюк, головний зберігач	24 лютого	XX7777XX	25 лютого	12	20	xxx головний зберігач
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

- Щонайменше один член групи документування повинен стежити за укладанням предметів у коробки. Принаймні одна копія кожної форми має супроводжувати предмети до місця їх зберігання.
- Пакуючи предмети в коробки для зберігання, кладіть важкі предмети внизу, а легші або крихкі – зверху. Не перевантажуйте коробку. Після запакування всіх культурних цінностей їх можна транспортувати до нового тимчасового сховища.

Перевезення

Подібно до процесу **посткризової евакуації** цей етап передбачає переміщення предметів у безпечніше місце на території пам'ятки або за її межами. Поки одна частина команди здійснює рятувальну операцію, інша може долучитися до підготовки місця тимчасового зберігання. Таке сховище треба прибрати та продезинфікувати перед розміщенням у ньому евакуйованих предметів. Після транспортування всіх культурних цінностей із потерпілого місця до нового сховища запишіть коди переміщення предметів у форму щодо дій із порятунку.

У центральній Італії створено тимчасові сховища для розміщення культурних цінностей, врятованих та евакуйованих після землетрусів 2016-2017 років. Світлина: Апарна Тандон, ICCROM

Звітування

Підготуйте звіт про проведену операцію для власників чи розпорядників культурних цінностей. У ньому мають бути такі розділи:

- короткий опис операції;
- фотографії, які фіксують основні етапи процесу порятунку;
- різновиди робіт зі стабілізації та використані для цього матеріали;
- оновлена **форма дій із порятунку** (див. с. 92);
- вартість операції;
- потреби стосовно робіт із відновлення / реставрації;
- контактна інформація групи з порятунку;
- ім'я, підпис та контактна інформація керівника групи з порятунку.

Моніторинг

Запровадьте графік перевірки та прибирання тимчасового сховища за погодженням зі зберігачами колекцій.

Противарійна стабілізація історичних споруд

Противарійна стабілізація конструкції або будівлі передбачає низку дій, які тимчасово допоможуть мінімізувати подальше пошкодження архітектурних пам'яток і зменшити ризик обвалення чи руйнування через нестійкість конструкцій. Ці дії особливо важливі тоді, коли будівля підлягає ремонту (частково чи повністю) або коли місцева громада має потребу в подальшому використанні простору навколо неї. Противарійна стабілізація споруди також може бути важливою, коли будівля має цінний інтер'єр або цінні елементи нерухомої спадщини, такі як фрески, поховання чи мозаїчну підлогу.

Важливо зауважити, що заходи з противарійної стабілізації не відновлять попередню безпеку споруди. Відтак треба буде знайти довгострокові рішення щодо безпеки під час стабілізації або **раннього етапу відновлення**.

Противарійна стабілізація конструкцій потребує фахового підходу, тому не здійснюйте її без консультацій з інженером-конструктором, обізнаним із особливостями місцевої архітектурної спадщини та містобудування.

Чому важлива противарійна стабілізація пошкоджених пам'яток?

Якщо споруду пошкоджено й залишено без нагляду, зростає ризик подальшого її руйнування чи обвалу, що може загрожувати життю людей.

Після надзвичайної події конструкція може завалитися або бути небезпечною для використання, якщо:

- її **структурну цілісність** порушено;
- часткове руйнування конструкції спричиняє локалізовані **перевантаження**;

- внутрішні елементи конструкції більше не захищено від впливів зовнішнього середовища, наприклад, коли внутрішній бік стіни стає уразливим через пошкодження.

Своєчасне втручання відразу після кризової події має вирішальне значення, адже пошкодження може невдовзі повторитися. Треба, наприклад, ужити негайних стабілізаційних заходів після землетрусу, оскільки повторні поштовхи можуть призвести до подальших руйнувань, а подекуди й до повного обвалення конструкції. Так само у зоні, схильній до циклонів або збройних конфліктів, важливо якомога швидше захистити пошкоджені історичні споруди.

Баган, М'янма, 2016. Світлина: ICCROM

Важливість збереження структурної міцності конструкції: М'янма

24 серпня 2016 року в місті Чаук (М'янма) стався землетрус магнітудою 6,8 бала, який завдав шкоди багатьом пам'яткам у сусідній археологічній зоні Баган. Землетрус припав на початок сезону дощів. Нижче наведено приклади структурних пошкоджень, які було локалізовано за допомогою безпекових і протиаварійних заходів.

Колапс через роз'єднання структур конструкції

Перед землетрусом у храмі Сулейманіє частково обвалилося склепіння, а навислі елементи не було стабілізовано, що призвело до роз'єднання конструкції. Під час землетрусу 2016 року склепіння повністю обвалилося. Таких значних пошкоджень можна було б уникнути, якби пошкоджені елементи конструкції зміцнили або вилучили контрольованим способом.

Баган, М'янма, 2016.
Світлина: Ежені Крете

Перевантаження конструкції уламками

Купи каміння з руїн спричинили надзвичайне перевантаження конструкції споруди, які вже послабилися через землетрус. Важливо було якнайшвидше прибрати завали, особливо через високий ризик зливи. Каміння затримує потоки води, і це створює додаткове навантаження на конструкцію. Тимчасове рішення в таких ситуаціях – накрити рештки споруди брезентом і підготуватися до вивезення непотрібних уламків. Для надійності накриття брезент треба добре закріпити.

Буддійський храм Сулейманіє у Багані, М'янма, 2016. Світлина: Ежені Крете

Незахищеність внутрішніх конструктивних елементів і декоративних поверхонь

У покрівлі й системах її гідроізоляції було виявлено отвори та тріщини, через які вода проникла в будівлю, завдавши їй серйозної шкоди. Як виявилось, водостічні жолоби було пошкоджено або забито уламками, виникла проблема з відведенням води з даху. Після землетрусу пошкоджені стіни стали вельми уразливими до дощу, особливо їхні компоненти з глини. Тому через сильні зливи впродовж кількох тижнів після землетрусу сталися нові обвали пам'ятки.

Баган, М'янма, 2016.
Світлина: Ежені Крете

Тріщини на даху храму, Баган, М'янма, 2016. Світлина: Ежені Крете

Джерело: Eugénie Crété, Architecture Environnement et Cultures Constructives – CRA Terre, Гренобль.

Отвори у системі гідроізоляції покрівлі пагоди, Баган, М'янма, 2016.
Світлина: Ежені Крете

Екстрені заходи зі структурної стабілізації

У наступному розділі розглянуто деякі з найпростіших різновидів протиаварійних робіт на історичних спорудах. Перед їх виконанням **переконайтеся у безпеці як людей, так і пам'ятки**.

На ілюстрації внизу зображено загальний процес здійснення різних протиаварійних заходів для історичних будівель і споруд, а також на відкритих ділянках археологічних пам'яток.

Підготовка

- 1 Отримайте письмовий дозвіл від розпорядників пам'ятки й за потреби від координатора операції з реагування на надзвичайну ситуацію для здійснення протиаварійної стабілізації будівлі чи конструкції.
- 2 Сформууйте команду, яка включає інженера-конструктора, архітектора, а також вишколених робітників і волонтерів. Переконайтеся, що архітектор та інженер-конструктор ознайомлені з цінністю конструкцій та будівель пам'ятки. До складу групи можна включити місцевого краєзнавця або представника громади, які обізнані з особливостями конструкцій та використаних матеріалів.

До операції можна залучити військовиків і пожежників, які зазвичай проводять навчання з протиаварійних робіт. У деяких країнах законодавство про надзвичайні ситуації вимагає від пожежників або військового персоналу здійснення нагляду чи виконання протиаварійних (стабілізаційних) робіт. Однак перед цим їм слід дати інформацію про значення будівлі та елементів культурної спадщини, які потребують порятунку.

- 3 Використовуйте **звіт про оцінювання пошкоджень і ризиків** (див. с. 63), а також відповідні плани місця та плани поверхів для позначення критичних структурних і неструктурних пошкоджень. Проведіть поглиблене технічне оцінювання типів та причин пошкодження. Це оцінювання може передбачати дослідження стану фундаментів і різних типів навантаження.
- 4 Визначте безпечні місця для рятувальних робіт, зберігання матеріалів і вживання їжі. Позначте ці території на мапі місцевості та розмістіть відповідні вказівники.
- 5 Якщо вхід до будівлі безпечний, позначте на місці декоративні елементи – викладену плиткою або дерев'яну підлогу, фрески та мозаїки, – які треба буде накрити й захистити перед проведенням протиаварійних робіт. Визначте цінні предмети інтер'єру: меблі, килими, гобелени та картини, які, можливо, треба буде **евакувати** перед здійсненням стабілізації будівлі.
- 6 Проконсультуйтеся з інженером-конструктором для планування протиаварійних заходів та підготовки потрібних креслень.

На основі проєкту підготуйте специфікації матеріалів та обладнання для проведення робіт.

- 7 Проконсультуйтеся з розпорядниками спадщини та повідомте їм тип протиаварійних стабілізаційних заходів, запланованих для будівлі чи конструкції, очікувані строки робіт, поінформуйте про необхідні людські й фінансові ресурси. За потреби зверніться по допомогу до них та представників місцевої громади щодо **евакуації** (див. с. 79) цінних предметів і захисту декоративних елементів на місці.
- 8 Підготуйте матеріали та обладнання, наприклад, дошки, молотки, пилки тощо. Для отримання додаткової інформації щодо матеріалів та обладнання для стабілізації конструкцій див. тулкіт, с. 93.

Документування

- 1 Зафіксуйте місце розміщення, тип і розмір завданих пошкоджень, наприклад, тріщини, площинні деформації та випуклості штукатурки. Використовуйте вертикальні креслення і плани поверхів для документування пошкоджень.
- 2 Сфотографуйте уражені ділянки: зблизька і загальним планом. Під час фотографування прикладіть метрову мірку або 10-сантиметрову шкалу для встановлення масштабу та позначку з датою. Запишіть номер фотографії, що відповідає конкретному місцю пошкодження, на плані поверху.
- 3 За потреби занотуйте інші важливі деталі, такі як різновиди навантаження тощо. Додайте відповідні креслення щодо вжитих стабілізаційних заходів до документації про пошкодження, оскільки разом ці записи допоможуть визначити потреби для відновлення.

Проведення робіт

Основні протиаварійні заходи зі стабілізації будівель і споруд описано нижче. Технічні деталі їх проведення подано в тулкіті (с. 79).

1 Тимчасове накриття

Для захисту вразливих предметів і фрагментів пам'ятки від води та вітру, а також для запобігання подальшому руйнуванню навколишніх елементів і заподіяння шкоди від тварин використовуйте посилений брезент (підвищеної щільності, армований) або листи оцинкованого сталевого профілю, закріплених на наявній або тимчасовій рамі. Знайдіть найвідповідніше рішення, зважаючи на доступні ресурси, матеріали та навички. Для поетапного виконання цих дій див. тулкіт (с. 73).

Баган, М'янма, 2016. Світлина: Апарна Тандон

2 Найпростіше (базове) влаштування підпірок

Підпирання – це техніка підтримки елементів будівлі під час ремонту або коли споруді загрожує обвал. Підпирання діє за принципом милиць і спрямовує **навантаження** від конструкції на землю.

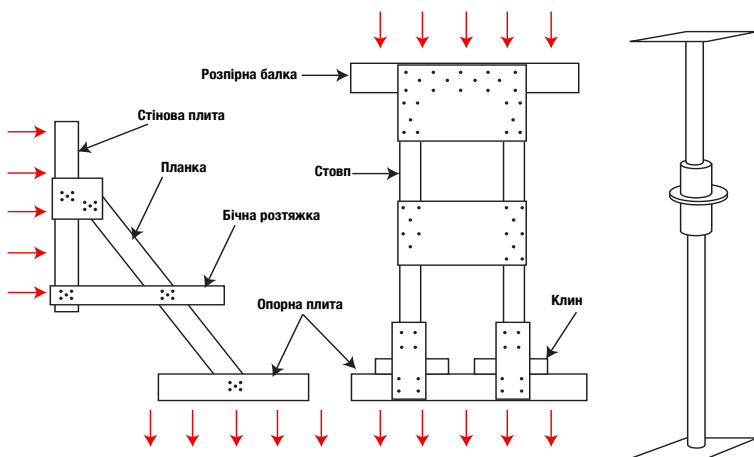
Підпірки можна використовувати для підтримки:

- опорних балок, які спираються на пошкоджену стіну або колону;
- похиленої, викривленої або випуклої опорної стіни з цегли, каменю чи саману, яка є структурно нестійкою;
- пошкоджених перемичок дверей і вікон.

Базове підпирання спрямовано на укріплення чотирьох основних компонентів:

- 1) елементів, які несуть на собі навантаження (розпірні балки або стіни);
- 2) елементів, що розподіляють навантаження (планки чи рейки);
- 3) бічних додаткових опор, які стабілізують систему;
- 4) опорних плит, що розподіляють навантаження на землю.

Підготуйте по змозі підпірки заздалегідь у безпечній зоні, де є робочий простір із рівною поверхнею.

Перед установленням підпірок видаліть уламки з місця, де має бути розміщено опорну плиту, оскільки для розподілу навантаження на землю потрібна рівна поверхня.

При застосуванні підпірок із металу завжди кладіть дерев'яні дошки між підпірками та пошкодженою конструкцією будівлі. Деревину зазвичай використовують у верхній та/або нижній частині системи протиаварійного підпирання для розподілу навантаження. До того ж існує думка, що деревина, деформуючись, діє як звуковий або візуальний індикатор перевантаження.

Покрокову інструкцію з установлення базової дерев'яної підпірки див. в тупітї (с. 79).

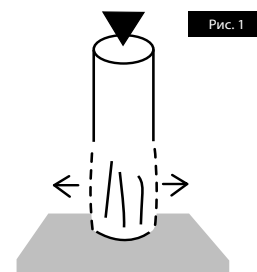

- Не намагайтеся самотужки підпирати елементи на висоті понад 3 м без залучення інженера-конструктора.
- Будьте пильними, підпираючи пошкоджену цегляну стіну. Зверніться по допомогу до інженера-конструктора, щоб спроектувати настінну плиту великого розміру або встановити достатню кількість підпірок по всій площі пошкодженої ділянки споруди.

3 Обв'язування конструкцій

Обв'язування, накладання стяжки на конструкцію поліпшує її несучу здатність, забезпечуючи бічну стійкість і запобігаючи подальшій бічній деформації.

У межах будівлі обв'язування/стяжка допомагає знову з'єднати перпендикулярні стіни, забезпечуючи кращий опір їх розходженню назовні. Обв'язування можна здійснити за допомогою стяжних ремнів, металевих тросів або секцій, які зварено чи з'єднано болтами.

Зображення адаптовано з: Grimaz, S. et al. 2010. *Vademecum STOP. Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings Damaged by Earthquakes (Шаблони підпирання та процедури з укріплення будівель, пошкоджених землетрусами)*. Рим, Міністерство внутрішніх справ – Пожежна служба Італії

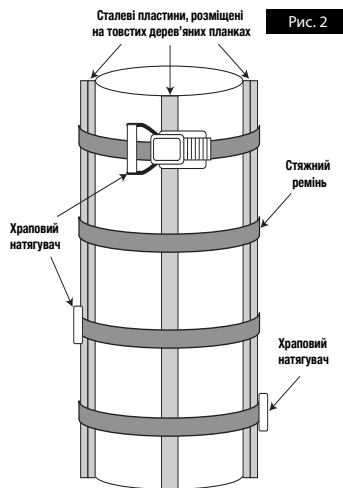

У жодному разі не використовуйте цю техніку для стабілізації пошкоджених колон із бетону.

- а) Перед накладанням стяжки на конструкцію проконсультуйтеся з інженером-конструктором щодо доцільності та можливостей застосування.
- б) Видаліть уламки перед обв'язуванням структурного елемента.
- в) Обв'язуючи конструкцію стяжними ремнями та/або храповими натягувачами, для міцного затягування помістіть на конструкцію дерев'яні дошки та сталеві пластини, щоб розпо-

ділити навантаження по висоті. Брус має бути завтовшки близько 3 см. Його слід розміщувати між стіною / колоною та сталевими пластинами.

- г) Натягніть ремені, починаючи з найвищого рівня (див. рис. 2), розміщуючи їх через однакові проміжки. Відстань між ременями має бути від 10 до 45 см залежно від рівня пошкодження та навантажень. Розподіліть храпові натягувачі рівномірно. Перелік матеріалів та обладнання, потрібних для стягування конструкції поясами, можна знайти в тулкті (с. 95).

Зображення адаптовано з: Grimaz, S. et al. 2010. Vademecum STOP. Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings Damaged by Earthquakes (Шаблони підпирання та процедури з укріплення будівель, пошкоджених землетрусами). Рим, Міністерство внутрішніх справ – Пожежна служба Італії

4 Захист декоративних елементів на місці

Противарійні роботи на місці передбачають низку дій для стабілізації нерухомих декоративних елементів і витворів мистецтва, таких як великі скульптури, настінні фрески або підлогова мозаїка.

Противарійні стабілізаційні заходи для будівель, такі як підпирання та обв'язування, потенційно небезпечні для певних елементів об'єкта, якщо не вжити належних заходів для їх захисту. Намагайтеся завжди консультуватися з реставратором перед проведен-

Захисний ізоляційний шар між настінними розписами та підпиркою у церкві Фрейшу-ді-Ешпада-а-Сінта, Португалія, 2007. Світлина: Есмеральда Пауперіо

ням стабілізаційних дій щодо декоративних елементів або інших культурних цінностей.

Перед початком противарійних робіт забезпечте захист скульптур, плитки або інших декоративних елементів інтер'єру на їхніх оригінальних місцях. Щоб уникнути прямого контакту підпірки або обв'язувального поясу з декорованими поверхнями, можна використовувати ненакрохмалений білий муслін чи інший безколірний м'який текстиль. Так само застосування поролону або стиродуру допоможе запобігти прямому контакту художніх цінностей зі стабілізаційними матеріалами. Переконайтеся, що захисні матеріали надійно закріплено та вбезпечено від можливого падіння й пошкодження поверхні декоративного елемента.

Щоб балка чи настінна плита не торкалася декоративних елементів пам'ятки, можна використовувати мішки з піском, пам'ятаючи, що в умовах підвищеної вологості вони мають тенденцію затримувати вологу, а це може спричинити подальше пошкодження культурних цінностей. Загальний перелік потрібних витратних матеріалів див. в тулкті (с. 93).

Заходи із захисту та стабілізації мозаїк на місці у музеї Маарра: Сирія

У разі жорсткого збройного конфлікту заходи для захисту та стабілізації можуть включати екстремальні та складні дії, такі як засипання відкритих майданчиків археологічних розкопів чи облаштування захисного покриття для настінного розпису чи мозаїки. Музей мозаїк Маарра, в якому зберігається одна з найважливіших колекцій римської та візантійської мозаїки III–VI століть на Близькому Сході, було значно пошкоджено під час тривалого збройного конфлікту в Сирії. До противарійних дій сирійських фахівців із культурної спадщини та волонтерів будівля була під загрозою обвалу. Прагнувши захистити мозаїки від подальшого пошкодження в умовах бойових дій, сирійська команда звернулася до фахівців зі збереження культурної спадщини по допомогу в розробленні плану стабілізації та захисту мозаїк на місці. Отвори у покрівлі музею було закрито, щоб запобігти подальшому руйнуванню та обвалами. Потім, проконсультувавшись із реставраторами, рятувальники нанесли шар клею та тканини для скріплення мозаїчних плиток. Після такої стабілізації кілька вантажівок привезли мішки з піском, які було розкладено серед мозаїк для захисту їх від подальшого пошкодження. Загалом було захищено близько 148 м² мозаїк.

Джерело: Смітсонівський інститут. 2015. Екстрені роботи зі збереження в музеї мозаїки Маарра в Сирії. Вашингтон, округ Колумбія, Смітсонівський інститут.

Звітування та комунікація

- 1 Підготуйте стислий звіт з описом протиаварійних заходів, які було вжито для захисту будинків чи конструкцій, що є об'єктами культурної спадщини. Додайте фотографії та прив'яжіть їх до ескізів і планів поверхів.
- 2 Зазначте таку інформацію, як евакуація рухомої культурної спадщини чи порятунок фрагментів історичних будівель, що здійснювалися під час підготовки до протиаварійних заходів.
- 3 Надайте звіт про фінансові витрати й перелік з іменами та контактною інформацією членів групи, які виконували стабілізаційні роботи.
- 4 Звіт має містити рекомендації щодо моніторингу стану культурних цінностей і дій для повної відбудови та відновлення.

Моніторинг

Протиаварійні стабілізаційні заходи для конструкцій та будівель мають тимчасовий характер. Тому важливо моніторити їхню ефективність, допоки не розпочнеться процес повної реставрації. Наприклад, підпірки можуть стати небезпечними у разі обвалення, тому їх треба регулярно перевіряти (принаймні раз на 12 годин упродовж перших кількох днів) на наявність ознак деформування або перевантаження.

Переконайтеся, що опори – у своєму початковому положенні. Окрім того, з'єднання та клини повинні залишатися щільними й не деформуватися. Стежте за змінами в положенні опорної плити підпірки та за ознаками просідання ґрунту. Перевіряйте, чи кінці стовпів не розтросчено, а кінці балок не розколени, оскільки це може свідчити про перевантаження підпірок. Якщо на стіновій плиті з'являються тріщини, це означає, що плита недостатньо велика або що стіна не витримує тиск, який чинить підпірка.

Якщо **стяжні ремені** або сталеві троси використовували для обв'язування конструкції, переконайтеся у міцності їхнього натягнення. Перевірте, чи дерев'яні елементи не рухаються та чи не потріскалися від тиску, спричиненого ременями або тросами. Періодично перевіряйте стан застосовуваної у цих процесах деревини, щоб виявляти ознаки фізичного зношення чи пошкодження, наприклад, комахами-шкідниками.

Щодо будівлі, яку було підтоплено, забезпечте фіксування таких даних:

- а) Вологість штукатурки та/або стін, визначити яку можна вологоміром. Можна також зважувати зразки до та після їх сушіння.
- б) Рівень вологи в саманних конструкціях. Слід перевіряти вологість біля основи стін і всередині самої стіни (вологість у штукатурці стіни не є тотожною вологості в її структурній частині).
- в) Інтенсивність появи солі або поширення цвілі.
- г) Будь-яке викривлення дерев'яних елементів.
- д) Тріщини або випуклість штукатурки.

Як захистити та стабілізувати нематеріальну культурну спадщину?

Захист і стабілізація – це терміни, які формально не стосуються елементів нематеріальної спадщини. При **оцінюванні пошкоджень і ризиків на місці для нематеріальної спадщини** документування має аналізувати такі складники:

- а) доступ до спадщини;
- б) її використання;
- в) передавання потерпілої нематеріальної спадщини.

Дії з безпеки та стабілізації передусім виконують щодо перших двох складників, які стосуються матеріальних елементів, пов'язаних із нематеріальною спадщиною та людьми як носіями традицій. Окрім того, будь-які дії із захисту або стабілізації нематеріальної культурної спадщини, мають ґрунтуватися на чіткому запиті потерпілої спільноти та її конкретних потребах.

У випадку нематеріальної культурної спадщини її цінність полягає у традиціях і системах знань спільноти, а також у їхніх практиках і передаванні. Таким чином, мета стабілізаційних заходів для матеріальної та нематеріальної спадщини різна. Стабілізація нематеріальної спадщини передбачає інші дії, аніж ті, які застосовують до нерухомих чи рухомих культурних цінностей.

Традиційна практика читання релігійних рукописів як складник щоденних ритуалів у Непалі, 2015. Світлина: ICCROM

Стабілізація нематеріальної культурної спадщини зокрема передбачає:

- забезпечення подальшого практикування громадою певних звичаїв, традицій, ритуалів тощо одразу після надзвичайної події;
- забезпечення спадкоємності знань і навичок у кризовій ситуації, доки не буде ухвалено більш довгострокових рішень.

Увага під час заходів з безпеки та стабілізації матеріальних елементів спадщини спрямовується на:

- 1 Матеріальні елементи:** до них належать будівлі, історичні місця, колекції, знаряддя, костюми та будь-які інші різновиди матеріальної культури, пов'язані з нематеріальними практиками. Якщо **аналіз ситуації та оцінювання пошкоджень і ризиків на місці** (с. 43) виявив нагальні потреби реагування щодо нерухомої та рухомої спадщини, то можна здійснити кроки, описані вище. Зазвичай матеріальні елементи, пов'язані з нематеріальною спадщиною, є важливими в контексті культури,

оскільки вони створюють фізичний простір і контекст для нематеріальних традицій. Отже, стабілізацію матеріальних елементів спадщини має бути спрямовано на забезпечення подальшого побутування нематеріальних традицій. Важливо, що громади мають певні стабілізаційні переваги. Наприклад, якщо місце для релігійних практик пошкоджено, то громада може перейти до тимчасового прихистку, а не до пошкодженої споруди, де не почуватиметься достатньо безпечно.

- 2 Люди:** у більшості випадків заходи з безпеки чи стабілізації обмежуються визначенням місця життєдіяльності громад і способів передавання їхніх традицій. Вони можуть охоплювати документування, записування або інвентаризацію, щоб мати відео- та аудіозаписи для подальшого використання після того, як ситуація нормалізується. Однак у разі масового переміщення або в разі, коли громада втратила основних носіїв традицій, для забезпечення передавання знань можуть знадобитися нагальні заходи, такі як документування за допомогою відео або навчання передаванню навичок.

Особливості роботи з нематеріальною культурною спадщиною

Нематеріальна спадщина може бути важливим складником надзвичайних заходів із порятунку рухомих або нерухомих культурних цінностей. Завжди враховуйте релігійне або духовне значення історичних будівель і пам'яток при плануванні та проведенні безпекових або стабілізаційних дій. Залучайте до цього місцеву громаду. Переконайтеся, що ваші дії спрямовано не лише на фізичні аспекти споруд і конструкцій, адже культурні об'єкти можуть мати важливу нематеріальну цінність для місцевої громади. Це треба враховувати при евакуації та порятунку артефактів.

Існує лише один спосіб з'ясувати, як краще поводитися з такими пам'ятками, будівлями та артефактами, – залучити до консультацій відповідні громади, їхніх представників і місцевих лідерів, дослухатися до їхніх порад, забезпечити співпрацю та схвалення ними плану дій **перед** його затвердженням.

Забезпечення тяглості традицій після циклону «Наргіс»: М'янма

2 травня 2008 року циклон «Наргіс» наклав М'янму, спричинивши катастрофічні руйнування та загибель людей. За оцінками ООН, від наслідків цього стихійного лиха потерпіли 2,4 мільйона осіб.

Цей циклон істотно вплинув на функціонування осередків традиційних ремесел і виконавського мистецтва. В одному з таких центрів виготовляли традиційні ляльки-маріонетки М'янми та влаштовували вистави лялькового театру й концерти традиційного оркестру. Цьому досить уразливого промислу з невеличкою кількістю майстрів-практиків через наслідки циклону та подальшої військової блокади загрожувала цілковита втрата навичок і знань, які практикувалися ще з XV століття.

*Навчання керуванню ляльками-маріонетками, Мандалай, М'янма, 2016.
Світлина: Джузеппе Салерно*

Організацію «Верхня земля М'янми | Culture & Travel» було створено для популяризації традиційного виконавського мистецтва, зокрема лялькового театру маріонеток М'янми. Ця спільнота навчає місцевого мистецтва й народних знань шляхом

освітніх програм, фокусуючись на збереженні різних складників цієї культурної спадщини, включно з виготовленням ляльок та керуванням ними, танцями, музикою, скульптурою, вишиванням паєтками й малюванням. У співпраці з М'янманською організацією маріонеток було створено навчальну мультимедійну програму, проведено майстер-класи та влаштовано перший міжнародний ляльковий фестиваль у М'янмі 2016 року з метою передати навички та знання місцевим громадам, зменшити вразливість і підвищити виконавську спроможність та стійкість майстрів.

*Навчання театру ляльок-маріонеток, Мандалай, М'янма, 2016.
Світлина: Джузеппе Салерно*

Див. посилання на с. 164.

Підвищення готовності до надзвичайних ситуацій

Якщо у вашому місті сталася кризова подія, від якої потерпіла значна кількість колекцій культурної спадщини, пам'яток і нематеріальних активів, розгляньте такі виклики:

- Чи отримують потерпілі заклади своєчасну допомогу для захисту та стабілізації культурних цінностей, які опинилися під загрозою?
- Чи є механізми координації та співпраці між установами культури й агенціями з управління надзвичайними ситуаціями, щоб забезпечити доступ до пошкодженої спадщини під час **масштабних** надзвичайних ситуацій?
- Чи навчена команда культурних рятувальників та волонтерів?
- Чи матимуть вони доступ до матеріалів та обладнання в достатній кількості для здійснення порятунку, евакуації та структурної стабілізації на кількох об'єктах?
- Чи матимуть потерпілі установи вільний доступ до безпечних приміщень для влаштування там тимчасових сховищ або зон для сортування та стабілізації великої кількості предметів і фрагментів історичних будівель?

Що відбувається після надання першої допомоги?

Ваша команда успішно надала першу допомогу потерпілому об'єкту культурної спадщини ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ: проведено **аналіз ситуації** та використано його результати для **оцінювання пошкоджень і ризиків на місці**; на підставі цього оцінювання **убезпечено та стабілізовано** як матеріальну, так і нематеріальну спадщину.

Що треба робити після цього?

Читайте далі, щоб дізнатися.

РАННЄ ВІДНОВЛЕННЯ

Раннє відновлення

Перша допомога культурній спадщині успішна лише тоді, коли супроводжується реставраційними заходами для відновлення її функціонування й доступності. Отож після того, як надано першу допомогу пошкодженій культурній спадщині, задокументовано цей процес і налаштовано систему моніторингу стану спадщини, наступним кроком є підготовка плану дій для відновлення та **реабілітації**, який включає: детальне оцінювання стану пам'ятки; реставраційні заходи (включно з ремонтом і **реставрацією**) для матеріальної спадщини; зниження ризиків; відновлення джерел існування та послуг; ефективніше використання культурної спадщини відповідно до принципів **сталого розвитку** та концепту **«відбудувати краще, ніж було»**. Узагальнюючи, відновлення та реабілітація культурної спадщини передбачають усунення пошкоджень, відшкодування втрат, зменшення ризиків і відновлення культурної спадщини до якісно кращого стану збереження та сталого функціонування.

Проміжний період, потрібний для планування дій із відновлення та реабілітації культурної спадщини після надання першої допомоги, відомий у гуманітарному секторі як рання фаза відновлення.

Площа Дурбар, Катманду, Непал, 2015. Світлина: ICCROM

Поняття «раннє відновлення» в гуманітарному секторі

Раннє відновлення визначають як «багатовимірний процес, який керується принципами розвитку. Він спрямований на створення самодостатніх, національних та сталих процесів для відновлення після кризи» (IASC, 2006, с. 1). Згідно з цим визначенням, люди можуть скористатися перевагами гуманітарних дій для залучення до сталого розвитку й забезпечення сталості. Ця фаза заохочує співпрацю між агенціями з гуманітарного сектору та розвитку. Узагальнено: фаза раннього відновлення – це момент, коли короткострокові невідкладні рятувальні втручання поступово згортаються та починаються довгострокові програми розвитку й відновлення.

Завдання раннього відновлення в гуманітарному секторі

1. Покращити актуальні практики з надання екстреної допомоги.
2. Заохочувати та підтримувати ініціативи потерпілих громад.
3. Закласти основи для довгострокового відновлення, створивши умови для майбутнього сталого розвитку.
4. Стабілізувати та підвищити місцевий і національний рівні спроможностей, щоб місцеві та національні органи влади змогли забезпечити сталість, відновити ринки й засоби до існування, запровадити нові послуги.
5. Запобігти повторенню кризової ситуації шляхом нарощування спроможностей, зменшення уразливості, підвищення стійкості.
6. Дати громадам безпечні мережі ([див. посилання на с. 167](#)).

В умовах збройного конфлікту інституції, механізми управління та соціальні відносини радикально змінюються. У такій ситуації процеси, пов'язані з безпекою та стабілізацією, **розбудовою миру, правосуддям перехідного періоду**, розбудовою держави та нації, збігаються з гуманітарними питаннями й завданнями розвитку на ранній фазі відновлення. Таким чином, у посткризових ситуаціях процес раннього відновлення щодо культурної спадщини сприятиме подоланню наслідків кризи, наприклад, використання збереженої культурної спадщини для подолання травм та посилення довіри між громадами й інституціями.

Рекомендовані дії під час раннього відновлення

У наступному розділі описано потенційні дії на ранній стадії відновлення для сприяння відновленню та реабілітації пошкодженої культурної спадщини. Важливо, щоб ці заходи було вжито під керівництвом відповідних установ культурного сектору та при консультуванні з відповідними зацікавленими сторонами, дійовими особами та місцевими громадами.

1 Аналіз ситуації після надання першої допомоги

Для створення плану дій із посткризового відновлення та реабілітації культурної спадщини важливо переглянути й актуалізувати **аналіз ситуації** (див. с. 25), здійснений до планування та надання першої допомоги.

Для кризової події, спричиненої збройним конфліктом, аналіз ситуації після надання першої допомоги слід розширити, включивши **аналіз конфлікту** (див. с. 38). Це дасть змогу інтегрувати стратегії запобігання конфліктів і розбудови миру в процес відновлення та відбудови культурної спадщини.

Слід ретельно проаналізувати таке:

- характер і причини події, що призвела до пошкодження культурної спадщини;
- наявні соціальну, політичну та економічну вразливості;
- значення потерпілої культурної спадщини й цінності, пов'язані з нею;
- **мапу зацікавлених сторін та дійових осіб** (див. с. 33), а також оцінку їхніх відповідних ролей та інтересів у відновленні й реабілітації;

При цьому важливо розуміти, що сторони, залучені до надання першої допомоги та фази відновлення, будуть дуже різними. Можуть з'являтися нові гравці, наприклад, учасники процесів розбудови, тоді як інші, на кшталт пожежників або представників цивільного захисту, зникнуть з етапу раннього відновлення. Окрім того, деякі задіяні сторони можуть змінити свої ролі та завдання під час раннього відновлення порівняно з тими, які виконуються під час реагування на надзвичайні ситуації. Саме тому вкрай важливо повторно проаналізувати й переглянути зацікавлені сторони та дійові особи у цих процесах.

- загальний стан культурної спадщини після надання першої допомоги та майбутні ризики;
- реставраційні заходи і дії зі зменшення ризиків, потрібні для повного відновлення потерпілої культурної спадщини;
- ресурси для відновлення культурної спадщини.

2 Оцінювання стану

Використовуйте **результати аналізу ситуації після надання першої допомоги** для визначення об'єктів культурної спадщини, які потребують детального оцінювання їхнього стану для відновлення та реабілітації. Оцінювання стану допомагає визначити пріоритети відновлення та зазвичай включає оцінювання:

- заподіяної шкоди та втрати доходів (див. **PDNA** на с. 64);
- процесів подальшого пошкодження, що впливають на культурну спадщину, наприклад, збільшення виступання солі чи вицвітання внаслідок надмірного впливу світла;
- заходів безпеки та стабілізації під час надання першої допомоги;
- вразливих місць і ризиків, активних процесів руйнування, які роблять спадщину вразливою до потенційного лиха.

Результати оцінювання стану після події слід зафіксувати у звіті, який містить: детальне фотодокументування руйнувань; пошкодження й ризики; оновлені облікові записи; мапи місця та плани поверхів. Включіть сюди також деталі наданої першої допомоги, дані з документації, зібрані під час ужиття заходів із **безпеки та стабілізації** (див. с. 68) об'єктів культурної спадщини.

Це оцінювання може охоплювати аналітичні дослідження, такі як випробування міцності різних розчинів або аналіз клеїв і пігментів, які використовують у живописі. За наявності технологічних інструментів, таких як лазерне **3D-сканування** або **фотограмметрія**, можна отримати важливі дані для реставрації. Рівень документації залежатиме від значущості потерпілої спадщини, масштабу завданої шкоди й наявних ресурсів.

Багатопрофільні групи професіоналів, у складі яких можуть бути реставратори, архітектори, музейники, інженери-конструктори, хіміки, антропологи та історики, мають залучатися до оцінювання стану об'єкта культурної спадщини та його пошкоджень. Склад команди залежатиме від характеру потерпілої спадщини. Консультації з відповідальними за культурні цінності та місцевими громадами мають вирішальне значення для комплексного оцінювання.

3 Розроблення механізмів координації, залучення та розвитку спроможностей

Після масштабного руйнування місцевим закладам культури й потерпілим громадам може бракувати спеціальних навичок, матеріалів, коштів та/або доступу до інституційних механізмів для відновлення культурної спадщини. Етап раннього відновлення спрямовано на визначення ресурсів, потрібних для відновлення, аналіз місцевих спроможностей, а також ініціювання навчання з метою поліпшення навичок, знань та інституційної політики.

Під час етапу раннього відновлення важливо узгоджувати план відновлення та реабілітації культурної спадщини з відповідними планами інших секторів і водночас розробити механізми залучення потерпілих спільнот. Наприклад, у цей період може бути розроблено нові будівельні норми або політику щодо землекористування, що може завдати шкоди відновленню нерухомої культурної спадщини та її майбутньому використанню. Громади можуть мати свої пріоритети щодо того, які культурні цінності слід відновлювати першочергово. Важливо залучати традиційні

навички та знання місцевих громад до планування процесів відновлення, особливо його ранніх етапів, а також до визначення перспектив подальшого креативного використання культурної спадщини. Результат аналізу ситуації після надання першої допомоги є помічними і для визначення дійових осіб та зацікавлених сторін у залученні до відновлення культурної спадщини.

Роль низових громадських ініціатив у культурному та соціальному відновленні міста Л'Аквила, Італія

6 квітня 2009 року в італійському регіоні Абруццо в Центральних Апеннінах стався землетрус магнітудою 6,3 бала, який завдав істотної шкоди його столиці Л'Аквилі та п'ятдесяти навколишнім містам.

Відразу після цього Департамент цивільного захисту Італії очолив рятувальні операції на етапі розгортання кризи. Людям надали терміновий прихисток, населення історичного центру міста повністю евакуювали, місто огородили й оголосили червоною зоною лиха через значні пошкодження.

Для Л'Аквили історичний центр міста завжди був жвавим соціальним та економічним простором, де мешканці зустрічалися, спілкувалися й розважалися. Міські площі та публічні простори відігравали особливу роль у повсякденні та практикуванні локальної культури. Після стихійного лиха довготривала недоступність до цих просторів відчувалася особливо гостро, оскільки людям бракувало місць для взаємодії.

У відповідь на таку ситуацію мешканці Л'Аквили організували різноманітні громадські ініціативи, беручи участь у відновленні свого міста та прилеглих районів. Однією з таких ініціатив стала організація «Viviamolaq», заснована студентами та випускниками Університету Л'Аквили.

Завдяки повторному використанню міських просторів і покинутих територій «Viviamolaq» сприяє соціальному, міському та культурному відновленню. Їхні проєкти базуються на принципах екологічної й соціальної сталості та слугують чинниками зміцнення соціальної єдності й колективних дій. Участь і співпраця є чільними для всіх проєктів цієї організації від етапу творчого планування до етапу будівництва. За такими принципами 2014 року було запущено проєкт «Restart» («Перезапуск»), зав-

дяки якому другого життя набували занедбані громадські місця поруч із кафедрою гуманітарних наук Університету Л'Аквили – з'явилися відкриті простори для відпочинку студентів і місцевої громади. Матеріали, які застосовувалися під час реконструкції, а також попереднього укріплення пошкоджених будівель (цебінь, сталь і деревина), використовували для створення міських меблів. Інтеграція пам'яті про стихійне лихо (перероблені матеріали) у новий проєкт є центральною ідеєю «Restart»: вона демонструє можливість відновлення й те, як можна підвищити стійкість і соціальну згуртованість після катастрофи.

Коли було завершено апробацію підходів із відновлення на рівні громади в місті Л'Аквилі, цю стратегію застосували до реагування після землетрусу та відновлення в Емілії-Романьї 2012 року й у Центральній Італії у 2016 та 2017 роках.

Джерело: Валентина Спано (МА), Бранденбурзький технологічний університет, Котбус-Зенфтенберг, колишній інтерн відділу колекцій, ICCROM.

[Див. посилання на с. 167.](#)

«Restart»: використання уламків з історичного центру міста Л'Аквила для громадського простору. Світлина: Валентина Спано

Розвиток ремісничого потенціалу: на шляху до відновлення малого бізнесу на Гаїті

Землетрус 2010 року на Гаїті залишив велику кількість народних майстрів у головному осередку промислів країни – Жакмелі без житла й робочих місць, інструментів та матеріалів. Землетрус стався в січні, у напружений період для ремісників, коли вони готуються до щорічного карнавалу. У цей час багато ремісників навіть беруть кредити, щоб закупити достатню кількість матеріалів для створення складних карнавальних костюмів. Однак із руйнуванням їхніх будинків і робочих місць внаслідок землетрусу вони також втратили свої матеріали та готові вироби, що унеможливило повернення кредитів.

На етапі надання першої допомоги увага фокусувалася на забезпеченні громади тимчасовим прихистком і потрібними послугами. Проте на ранньому етапі відновлення ЮНЕСКО працювала з ремісниками, щоб відновити їхній бізнес, надавши їм спільне (тимчасове) робоче місце та простір для продажу їхніх виробів, а також потрібні матеріали й інструменти для відновлення діяльності.

Оскільки ринок, здебільшого закордонний, не потерпів, підтримку було сплановано таким чином, щоб дати майстрам можливість відновити роботу, адже все, що їм треба, – це повернути кредити та налагодити постійний заробіток, утрачений через землетрус. Як тільки ремісники змогли знову працювати, більшість із них відновили своє ремесло.

Джерело: Елке Селтер, Школа східних та африканських досліджень Лондонського університету, Велика Британія.

Маски з пап'є-маше для карнавалу в Жакмелі, 2012. Світлина: Елке Селтер

Народні промисли в Жакмелі, 2010. Світлина: Елке Селтер

4 Оцінювання використання, функцій і значення культурної спадщини

У період після лиха варіанти відновлення культурної спадщини залежать від її потенційного майбутнього використання та здатності задовольнити посткризові потреби потерпілої установи чи громади. Рішення щодо зміни використання або функції культурної спадщини можуть бути суперечливими та мають ґрунтуватися на широкому громадському консенсусі, якого може бути досягнуто на ранній фазі відновлення.

Таким чином, у постконфліктних ситуаціях, щоб запобігти рецидиву, наративи навколо спірної культурної спадщини можуть бути більш інклюзивними для представлення маргіналізованих спільнот. Такі спроби мають бути прозорими та передбачати консультації з потерпілими громадами й усіма сторонами конфлікту. У багатьох випадках потерпіла громада може виявити намір запровадити нову спадщину, перетворивши місця пошкоджень на меморіали шляхом створення нових пам'яток катастрофі або шляхом організації меморіальних заходів, які з часом набувають форм нової нематеріальної спадщини. Добре відомим прикладом цього може бути **«Ground Zero» у Нью-Йорку (США)** – меморіалізоване місце розташування Всесвітнього торгового центру, постраждалого внаслідок теракту 11 вересня 2011 року. Такі нові наративи можуть також охоплювати колекції та культурні установи. Музей апартеїду та Музей Шостого округу в Південній Африці є яскравими прикладами того, як культурні інституції сприяли відновленню й діалогу.

Деякі громади віддають перевагу живому аспекту культурної спадщини та прагнуть усунути всі ознаки руйнування, позбутися травматичної пам'яті. У такому разі може бути прийнято рішення про заміну потерпілих об'єктів спадщини абсолютною новою структурою. Прикладом цього підходу є реставрація храму Зуба Будди в Шрі-Ланці, який було серйозно пошкоджено вибухом у 1998 році. В інших випадках процес реабілітації надає пріоритет матеріальним аспектам спадщини та здійснюється таким чином, щоб не залишити жодних свідчень руйнації, як було, наприклад, із відбудовою історичного центру міста Варшави (Польща) після Другої світової війни. У багатьох випадках намагаються поєднати обидва підходи. В останні роки варіанти відновлення було розширено низкою технологічних інновацій, таких як створення лазерних проєкцій знищеної спадщини, **наприклад, баміанських статуй Будди, або повномасштабний 3D-друк Пальмірської арки (див. посилання на с. 167).**

Відкриті фонди: адаптивне повторне використання в Національному музеї Непалу на ранній фазі відновлення

Відразу після землетрусу в непальському районі Горкха 2015 року десять музеїв включно з Національним музеєм Непалу були змушені евакуювати свої колекції із сильно пошкоджених будівель, які оголосили небезпечними для використання. Із міркувань безпеки евакуйовані колекції тимчасово зберігалися у виставкових галереях інших музеїв, що, у свою чергу, призвело до їх часткового закриття. На ранньому етапі відновлення ICCROM у співпраці з Департаментом археології та за підтримки Міністерства клімату й навколишнього середовища Норвегії провів навчання для персоналу потерпілих музеїв, щоб розробити відкриті, але безпечні сховища, які мали би подвійну функцію – слугували прихистком для переміщених колекцій і створили нові виставкові площі для залучення відвідувачів (див. посилання на с. 167).

*Посткризове адаптивне використання: відкрите та безпечне тимчасове фондосховище в Національному музеї Непалу, створене для прихистку переміщених збірок і залучення відвідувачів до музею, 2016.
Світлина: Апарна Тандон, ICCROM*

5 Накопичення ресурсів

Період між першою допомогою та відновленням культурної спадщини має бути використано для накопичення ресурсів із різних джерел, таких як національні й місцеві органи влади, національні та міжнародні донори й заклади культури. Звіти про оцінювання стану після надання першої допомоги особливо корисні для формулювання потреб у посткризовому відновленні. Залучення всіх можливих зацікавлених сторін до отримання потрібних ресурсів сприяє гарантуванню того, що процеси відновлення й реабілітації культурної спадщини відповідають місцевим потребам та баченням, а не лише пріоритетам донорів.

Для забезпечення належної підзвітності та прозорості треба створити ефективні механізми комунікації з донорами, владою, зацікавленими сторонами й широкою громадськістю.

Висновки

Триетапна модель дій, описана в цьому виданні, збільшує готовність до скоординованої першої допомоги культурній спадщині та подальшого раннього відновлення. Утім, припущення, що поступ між кожним етапом є лінійним або має чітко визначені часові межі, не відповідає реаліям на практиці. У разі масштабної чи складної надзвичайної ситуації першу допомогу культурі для різних географічних субрегіонів може бути надано протягом різних періодів. Її розгортання залежить від безпечного та неперервного доступу до потерпілої культурної спадщини й від наявних національних та/або місцевих спроможностей.

Окрім того, якщо на етапі раннього відновлення культурна спадщина залишається уразливою, то є ймовірність необхідності надання першої допомоги в умовах іншої надзвичайної ситуації, наприклад, у разі повторного землетрусу або загострення збройного конфлікту.

Постійне управління ризиками, **планування підготовки й реагування на надзвичайні ситуації**, координація між різними гравцями та зацікавленими сторонами, а також розбудова спроможностей із метою зменшити вразливість інституцій культурної спадщини та місцевих громад є вирішальними для посилення стійкості культури до стихійного лиха та збройних конфліктів.

ГЛОСАРІЙ

Лазерний 3D-сканер (3D laser scanner)

Безконтактний неруйнівний пристрій, який використовує лазерний промінь для цифрового фіксування фізичної форми об'єкта шляхом відбиття світла від об'єкта та триангуляції його за допомогою об'єктива камери для створення набору даних або «хмари точок» на основі поверхні об'єкта. Лазерне 3D-сканування – це спосіб зафіксувати точний розмір і форму фізичного об'єкта в цифровому тривимірному форматі. Воно найкраще підходить для вимірювання та перевірки контурних поверхонь і складних об'єктів, які потребують величезних обсягів даних для їх точного опису, які було б важко отримати за допомогою традиційних методів вимірювання (Historic England, 2018).

Докладніше: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Книга надходжень (Accession register)

Книга (реєстр) надходжень – записи постійного обліку всіх предметів, які входять до постійних колекцій музею. Це найважливіший документ у системі документації музею. Він містить відомості про одиниці зберігання музею та є офіційним переліком фондової збірки (Collections Trust, 2018).

Докладніше: <https://perma.cc/J4GF-WHWN>

Дійова особа (Actor)

Організація, спільнота чи окрема особа від інституції, які безпосередньо й системно взаємодіють. Дійова особа завжди є зацікавленою стороною, але не всі зацікавлені сторони є дієвцями, оскільки вони необов'язково безпосередньо взаємодіють із системою, однак мають інтерес до поведінки та результатів дійової особи (Cockburn, 2001, с. 53).

Докладніше: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

«Відбудувати краще, ніж було» (Build back better)

Інтеграція заходів зі зменшення ризиків надзвичайних ситуацій у процес відновлення фізичної інфраструктури та суспільних систем, а також у відновлення засобів до існування, економіки та навколишнього середовища (UNISDR, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/3D78-H6DJ>

Спроможність (Capacity)

Об'єднані сильні сторони, якості та ресурси, доступні в організації, спільноті чи суспільстві для управління та зменшення ризиків лиха й посилення стійкості. Спроможність включає інфраструктуру, інституції, людські знання та навички, а також колективні атрибути, такі як соціальні відносини, лідерство та управління (UNISDR, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Кластер (Cluster)

Група гуманітарних організацій, як ООН, так і поза її межами, відповідальна за координацію основних секторів гуманітарної діяльності, наприклад, забезпечення питною водою, охорони здоров'я та логістики. Їх призначає Міжвідомча постійна комісія (Humanitarian Response, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/TRD5-YFMG>

Комунікація (Communication)

Повідомлення або обмін інформацією усним, письмовим чи іншим способом; успішне передавання ідей та почуттів або обмін ними (Oxford Living Dictionary, 2017).

Докладніше: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/communication>

Планування на випадок надзвичайних ситуацій (Contingency planning)

Планування на випадок надзвичайних ситуацій – це інструмент управління, який аналізує ризики криз та заздалегідь запроваджує заходи для ефективного й відповідного реагування на надзвичайні ситуації та потенційний вплив їх на людину. Планування на випадок надзвичайних ситуацій створює й координує напрями дій із чітко визначеними інституційними ролями, ресурсами, інформаційними процесами та оперативними механізмами для відповідних дійових осіб тоді, коли на те є потреба. Це дає змогу дійовим особам передбачати та бути готовими до розв'язання проблем під час кризи (IFRC, 2017; UNISDR, 2017).

Докладніше:

IFRC, 2017: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

UNISDR, 2017: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Обмежувальні пояси (Confining belts)

Система обв'язок або ременів, яка діє як корсет для запобігання руйнуванню пошкоджених стін і випаданню їх назовні (Келлі, 2010, с. 10).

Докладніше: <https://perma.cc/PNF6-CEL9>

Забруднювач (Contaminant)

Забруднювач у музеології стосується будь-якого хімічного або біологічного матеріалу, знайденого на музейних предметах, який становить потенційну небезпеку для тих, хто ними користується або доглядає за ними. Забруднювач може бути внутрішнім, наприклад, важкі метали, що містяться в пігментах, може з'явитися ненавмисно або через обробку, хімічні консерванти та застосування пестицидів (US Department of the Interior, 2006, с. 1).

Докладніше: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Координація (Coordination)

Координація – це співпраця між зацікавленими сторонами або дійовими особами для поліпшення результатів або ефективності колективних зусиль у реагуванні на спільну проблему, подію чи контекст (ICVA, n.d.).

Докладніше: <https://perma.cc/67A2-74YY>

Культурна спадщина (Cultural heritage)

Культурну спадщину може бути визначено як вираження способів буття спільноти, що передаються від покоління до покоління включно зі звичаями, практиками, місцями, предметами та мистецькими виявами й цінностями. Часто культурну спадщину характеризують як матеріальну або нематеріальну (ICOMOS, 2002).

Актив культурної спадщини (Cultural heritage asset)

Актив культурної спадщини – це предмет або місце, цінність якого ґрунтується на його значенні в суспільстві, знаннях і культурі громади чи нації. Це значення впливає з його естетичної, історичної, наукової, соціальної чи духовної цінності. Актив спадщини може бути матеріальним або нематеріальним (Resource Planning and Development Commission, 2003).

Докладніше: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

Пошкодження (Damage)

Фізична шкода, яка погіршує цінність, корисність або нормальне функціонування чого-небудь (Oxford Living Dictionary, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/5XGA-8SYQ>

Оцінювання пошкоджень (Damage assessment)

Оцінювання пошкоджень — це попереднє оцінювання на місці та документування завданої шкоди або втрат, спричинених кризовою подією чи стихійним явищем. Оцінювання пошкоджень фіксує ступінь шкоди й те, що можна замінити, відновити або врятувати. Його також можна використовувати для визначення часу, потрібного для ремонту, заміни та відновлення. Оцінювання є невід'ємною частиною сприяння ефективному та результативному реагуванню з боку рятувальних служб (Office of Disaster Management and Preparedness, 2013).

Докладніше: <https://perma.cc/6PUJ-52Z4>

Лихо (Disaster)

Значне порушення функціонування громади чи суспільства, що спричиняє масштабні людські, матеріальні, економічні чи екологічні втрати та наслідки, які перевищують здатність потерпілої громади чи суспільства подолати їх власними силами й ресурсами (UNISDR, 2009, с. 9).

Докладніше: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Ризики лиха (Disaster Risk)

Потенційна втрата життя, поранення, знищені чи пошкоджені активи в системі, суспільстві чи спільноті протягом певного проміжку часу, спричинені ймовірністю небезпеки, впливу, уразливості та спроможностей (United Nations General Assembly, 2016, с. 14).

Докладніше: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

Документування (Documentation)

Документування – це описовий текст або візуальна інформація, яку використовують для визначення або опису предмета, взірця, специфікації, інструкцій або процедури. Як дія цей термін означає систематичне збирання та архівування записів із метою збереження їх для подальшого використання (UNECE, 2000, с. 12; Letellier, 2007, с. XV).

Докладніше:

UNECE, 2000: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

Letellier, 2007: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

Надзвичайна ситуація (Emergency)

Раптова та зазвичай непередбачена подія, яка потребує негайних заходів для мінімізації її несприятливих наслідків (UNDHA, 1992). Надзвичайну ситуацію можна класифікувати як **значну**, якщо вона впливає на велику частину населення й характеризується великими втратами. У таких ситуаціях місцева влада може потребувати зовнішньої допомоги із залученням різних агенцій. Значна надзвичайна ситуація може включати масштабну шкоду матеріальній і нематеріальній культурній спадщині, наприклад, у разі землетрусу 2015 року в Непалі.

Комплексна надзвичайна ситуація стосується гуманітарної кризи, яка поєднується з ризиками для безпеки, політичними та громадянськими заворушеннями й перешкодами для надання гуманітарної допомоги. Комплексні надзвичайні ситуації викликані багатьма причинами та потребують узгоджених міжнародних заходів, які виходять за межі повноважень чи можливостей однієї агенції. Часто комплексні надзвичайні ситуації мають набагато довший цикл, аніж неочікувані надзвичайні ситуації.

Комплексні надзвичайні ситуації можуть охоплювати зумисне знищення культурної спадщини на кшталт тих, що спостерігалися під час конфліктів в Іраку, Сирії, Сомалі, Малі та Україні. У системі ООН **значна чи комплексна надзвичайна ситуація** зазвичай класифікується як надзвичайна ситуація **третього рівня**. Після оголошення цього статусу спрацьовує механізм, який залучає всю систему ООН.

Надзвичайна ситуація рівня 2 або L2 – це менш тяжка надзвичайна ситуація, яка може потребувати певної допомоги з боку ООН, тоді як надзвичайна

ситуація **рівня 1** – локальна надзвичайна ситуація, яку країна може подолати без сторонньої допомоги.

Докладніше:

IASC, 1994: <https://perma.cc/973S-7TEU>

IASC, 2012: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

ICDO, 2017: <http://www.icdo.org/en/disasters>

IFRC, 2017: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

UNDHA, 1992: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

Координатор з реагування на надзвичайні ситуації (Emergency response coordinator – ERC)

Координатор реагування на надзвичайні ситуації – це особа, відповідальна за узгодження всіх заходів реагування та відновлення під час надзвичайної ситуації (Dorge & Jones, 1999, с. 4).

Докладніше: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Система управління надзвичайними ситуаціями (Emergency management system)

Запроваджувана система, яка дає змогу керувати ресурсами та відповідальністю щодо всіх аспектів надзвичайних ситуацій, зокрема готовності, реагування та відновлення (UNISDR, 2009, с. 13).

Докладніше: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Надзвичайний рятувальник культури (First responder)

Особа, яка є серед тих, хто відповідає за негайний виїзд на місце лиха чи надзвичайної ситуації для надання першої допомоги (Merriam-Webster.com, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/6CW4-VCTE>

Географічна інформаційна система (ГІС) Geographic Information System (GIS)

Географічні інформаційні системи — це комп'ютерний інструмент, який використовують для візуалізації, опитування, аналізу та інтерпретації всіх форм географічної інформації з метою зрозуміти зв'язки, моделі й тенденції у формі карт, глобусів, звітів і діаграм (ESRI, 2018; National Geographic Society, 2017).

Докладніше:

ESRI, 2018: <https://perma.cc/W3R9-TGSU>

National Geographic Society, 2017: <https://perma.cc/XU43-PRRH>

Небезпека (Hazard)

Явище, речовина, діяльність або стан, які вважаються небезпечними та можуть спричинити втрату життя, травму чи інший вплив на здоров'я людей, пошкодження майна, втрату засобів до існування та послуг, соціальні й економічні зриви чи шкоду довкіллю (UNISDR, 2009, с. 17).

Див.: Надзвичайна ситуація, спричинена небезпекою техногенного походження та Надзвичайна ситуація, спричинена небезпекою природного характеру.

Докладніше:

IASC, 2011: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

IFRC, 2017: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

UNISDR, 2009: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Керівник із реагування (Incident commander)

Особа, відповідальна за всі дії, пов'язані з надзвичайною ситуацією, включно з розробленням стратегій і тактик, а також розпорядженням та вивільненням ресурсів. Керівник із реагування має загальні повноваження щодо проведення рятувальних операцій і відповідає за управління всіма протиаварійними заходами на місці інциденту (FEMA, с. 5).

Докладніше: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Нематеріальна культурна спадщина (Intangible cultural heritage)

Нематеріальна культурна спадщина охоплює практики, уявлення, ви, знання, навички, інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, які певна спільнота, група чи окремі особи визнають частиною своєї культурної спадщини. Вона передається від покоління до покоління й постійно переосмислюється громадами у відповідь на їхню взаємодію з навколишнім середовищем та історією; таким чином, формується почуття ідентичності та безперервності, що сприяє повазі до культурного розмаїття й людської творчості. Така спадщина виявляється через усні традиції; звичаї; мову; виконавські різновиди мистецтва; ритуально-святкові заходи; популярні різновиди спорту; харчування й кулінарне мистецтво; народну медицину та знахарство; традиційні ремесла й пов'язані з ними навички виробництва; а також знання та практики, які стосуються природного середовища (ICOMOS, 2002; UNESCO, 2003).

Докладніше: UNESCO: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

Реєстри (Inventory)

Деталізований перелік поточних активів і ресурсів, наприклад, каталог власності особи, організації чи установи (Merriam-Webster, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/V2C8-YBA9>

Навантаження (Load)

Сили, які впливають на конструкцію через тиск ваги або вітру на вертикальні поверхні (Merriam-Webster.com, 2017).

З огляду на це визначення розрізняють такі типи навантажень:

- **Статичні навантаження;** вони збільшуються повільно та діють статично.
- **Нерухомі або постійні навантаження;** до них належать масивні компоненти архітектурної конструкції з власним навантаженням, наприклад, колони, арки, балки, бані. До цієї категорії належать усі елементи, які є нерухомими.
- **Рухомі навантаження;** це змінні навантаження, пов'язані з функцією та призначенням архітектурної споруди. До цієї категорії входять особи, меблі, сніг тощо.
- **Динамічні навантаження;** вони діють динамічно та можуть раптово збільшуватися, наприклад, при вітрі чи землетрусі. Вони є причиною багатьох обвалів будівель (Levy & Salvadori, 1992, с. 269–276).

Шлях навантаження (Load path)

Шлях, яким навантаження каркасної конструкції передається на фундаменти (Jamal, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Техногенно небезпечна надзвичайна ситуація (Man-made hazard-induced emergency)

Техногенні небезпечні надзвичайні ситуації – це події, спричинені діяльністю людини, які значно впливають на населення та навколишнє середовище. Серед них – ядерні та радіаційні аварії, викиди хімічних речовин, опустелювання, забруднення довкілля, збройні конфлікти, епідемії та пожежі (ICDO, 2017; UNISDR, 2018).

Докладніше:

ICDO, 2017: <http://www.icdo.org/en/disasters/>

UNISDR, 2018: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

Надзвичайні ситуації, спричинені стихійним лихом (Natural-hazard induced emergency)

Надзвичайні ситуації, спричинені стихійним лихом, – це події, викликані природними явищами, що значно впливають на суспільство, економіку та/або інфраструктуру регіону. Залежно від уразливості населення та місцевих можливостей реагування стихійні лиха можуть створювати виклики та проблеми гуманітарного характеру. До них належать землетруси, цунамі,

урагани, поєвнї, лїсовї пожежї, виверження вулканїв, зсуви та епїдемії (IFRC, 2017; IASC, 2011).

Докладнїше:

IFRC, 2017: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

IASC, 2011: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Перевантаження (Over load)

Коли фактичне навантаження перевищує те навантаження, яке може витримати певна конструкція, виникає перевантаження. Це може призвести до руйнування конструкції.

Докладнїше:

Merriam-Webster, 2017: <https://perma.cc/3BWH-FSC4>

Levy & Salvadori, 1992: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Розбудова миру (Peace-building)

Дїяльність мїжнародних або нацїональних дїйових осїб їз запобїгання насильницькому конфлїкту та їнституцїоналїзацїї миру, що розумїється як вїдсутнїсть збройного конфлїкту та наявнїсть полїтики залучення, яку можна впроваджувати за вїдсутностї мїжнародної миротворчої операцїї (Call & Couzens, 2007, цитується в Bailey et al., 2009, с. 8).

Докладнїше: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Фотограмметрїя (Photogrammetry)

Фотограмметрїя – це метод точного вимїрювання будївлї, пам'ятника або ландшафту за допомогою цифрового фотографування. Посилальнї маркери в кожному кадрї використовують як опорнї точки для вирївнювання зображень. При використаннї з лазерним 3D-скануванням фотограмметрїя дає змогу отримати надзвичайно точнї данї (Cultural Heritage Imaging, 2018).

Докладнїше: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW>

Прїоритезацїя (Prioritise)

Визначення порядку роботи з низкою предметїв або завдань вїдповїдно до їхньої важливостї (Oxford Living Dictionary, 2017).

Докладнїше: <https://perma.cc/2Z4V-2UKN>

Реконструкцїя (Reconstruction)

Дїя **або** процес вїдтворення за допомогою нового будївництва, форми, особливостей ї деталей незбереженого мїсця, ландшафту, будївлї, споруди

чи предмета з метою вїдновлення його вигляду в певний перїод та в його їсторичному мїсцезнаходженнї (Tolles et al., 2002, с. 120).

Докладнїше: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

Вїдновлення (Recovery)

Вїдновлення або полїпшення засобїв до їснування та пїдтримання здоров'я, а також економїчних, фїзичних, соцїальних, культурних та екологїчних активїв, систем ї дїяльностї громади чи суспїльства, що потерпїли вїд стихїйного лиха, вїдповїдно до принципїв сталого розвитку та принципу «вїдбудувати краще, нїж було», щоб уникнути або зменшити майбутнїй ризик лиха (UNISDR, 2017).

Докладнїше: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Реабїлітацїя (Rehabilitation)

Вїдновлення базових послуг ї засобїв для функцїонування громади чи суспїльства, потерпїлого вїд лиха (UNISDR, 2017).

Докладнїше: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Реагування (Response)

Надання екстрених послуг ї допомоги пїд час або одразу пїсля надзвичайної подїї з метою порятунку життїв, зменшення впливу на здоров'я, створення громадської безпеки та задоволення основних потреб потерпїлого населення (UNISDR, 2009, с. 24–25).

Докладнїше: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Реставрацїя (Restoration)

Дїя або процес точного вїдновлення форми, особливостей ї характеру культурних цїнностей, набутих у певний перїод, шляхом вїдалення ознак з їнших перїодїв їсторїї та реконструкцїї елементїв, яких бракує. Обмежена ї делїкатна модернїзацїя механїчних, електричних ї сантехнїчних систем, а також їншї роботи, що їх вимагають за правилами, щоб зробити культурнї цїнностї функцїональними, є основними принципами реставрацїї (Tolles et al., 2002, с. 120).

Докладнїше: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

Ризик (Risk)

Ризики в надзвичайних ситуацїях – це, по сутї, потенцїйний негативний вплив на життя людей, складники культурної спадщини та пов'язанї з ними цїнностї. Ризики визначають шляхом виявлення потенцїйних небезпек ї наявних уразливих мїсць їсторичного об'єкта / музею та рухомих ї нерухомих компонентїв спадщини.

Ризики також визначаються як сукупність імовірності події та її негативних наслідків (UNIDSR, 2009, с. 25).

Докладніше: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Оцінювання ризиків (Risk assessment)

Обґрунтоване судження, засноване на методології визначення характеру та ступеня ризику для культурної спадщини шляхом аналізу потенційних джерел погіршення стану та пошкодження й оцінювання наявних умов уразливості, що разом можуть потенційно завдати шкоди незахищеним людям, майну, послугам, засобам існування та середовищу, від якого вони залежать, і відповідним культурним цінностям. (Abarquez & Murshed, 2004; UNIDSR, 2015).

Докладніше:

Abarquez & Murshed, 2004: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

UNIDSR, 2015: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Управління ризиками (Risk management)

Системний підхід і практика управління невизначеністю для мінімізації потенційної шкоди (UNIDSR, с. 26–27).

Докладніше: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Риштування (Scaffolding)

Тимчасова конструкція, яка використовується для доступу робітників до висотних частин об'єктів та розміщення матеріалів під час будівництва або ремонту будівель (ель-Хабаші, 2016).

Підпірка (Shore)

Опора для запобігання просіданню або провисанню (Merriam-Webster.com, 2017).

Докладніше: <https://perma.cc/QK5P-TLYX>

Підпирання (Shoring)

Процес створення підтримки будівлі або її частин за допомогою підпірок, які безпечно спрямовують будівельні навантаження, які втратили рівновагу, на землю, не впливаючи на наявну конструкцію будівельних частин і систем. Підпирання може бути вертикальним, кутовим або горизонтальним (ель-Хабаші, 2017).

Альтернативне визначення:

Тимчасова опора для нестабільних конструкцій, які може бути пошкоджено, зруйновано або частково зруйновано при забезпеченні стабільності, потрібної для захисту нерухомої власності, працівників і населення. «Система

підпирання схожа на подвійну воронку. Її функція – перенести навантаження за допомогою ригелів / обшивки на стовпи / розпірки, а потім безпечно розподілити в опорній конструкції внизу» (FEMA, 2009).

Докладніше: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Значущість (Significance)

Значення й цінність предмета, колекції чи традиції та те, що робить їх важливими. Значущість – це історичні, естетичні, наукові та соціальні цінності, які має об'єкт культурної спадщини для минулих, теперішніх і майбутніх поколінь (Расселл і Вінкворт, 2009).

Докладніше: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Стабілізація (Stabilisation)

Дії, спрямовані на збереження цілісності та мінімізацію подальшого пошкодження загрожуваної, пошкодженої або зруйнованої культурної спадщини. Стабілізація може бути тимчасовим заходом або тривалим (Служба національних парків США, 2015).

Докладніше: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Зацікавлена сторона (Stakeholder)

Зацікавлені сторони – це люди, які мають прямий чи опосередкований інтерес або впливають на реалізацію та результати дій із реагування. Зазвичай до них належать окремі особи та представники громад, установ та/або організацій та агенцій, які інвестували в територію проєкту. Зацікавлені сторони зазвичай діляться на три категорії: основні, другорядні та ключові (IUCN, n.d.; IFRC, 2010, с. 16–17).

- Основні зацікавлені сторони (**Primary stakeholders**): ті, що найбільше залежать від потерпілої культурної спадщини або найбільш безпосередньо пов'язані з нею, і, отже, можуть зазнати позитивного чи негативного впливу від будь-якого втручання в проєкт. Прикладами є релігійні громади, пов'язані з певним місцем; групи корінного населення з правами власності; громади, що залежать від ресурсів культурної спадщини як частини їхнього існування.
- Другорядні зацікавлені сторони (**Secondary stakeholders**): безпосередньо не пов'язані з потерпілою культурною спадщиною, але мають значний інтерес щодо того, як нею управляти або як її використовувати. Вони зацікавлені в проєкті, проте мають обмежений вплив і повноваження щодо ресурсів. Прикладами другорядних зацікавлених сторін є неурядові громадські організації, навчальні заклади та приватний сектор.
- Ключові зацікавлені сторони: можуть істотно впливати на успіх будь-якого реагування на надзвичайну ситуацію, щоб допомогти відновленню

громади. Ключовими зацікавленими сторонами можуть бути державні департаменти та міністерства, власники основних ресурсів та донори.

Докладніше:

IFRC, 2010: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

IUCN, n.d.: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Державотворення (State-building)

Внутрішній процес посилення спроможності, інституцій та легітимності держави, керований відносинами між державою та суспільством (Бейлі та ін., 2009, стор. 8).

Докладніше: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Докладніше: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Сталий розвиток (Sustainable development)

Розвиток, який відповідає **потребам** сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби (Всесвітня комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку, 1987).

Докладніше: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Матеріальна культурна спадщина (Tangible cultural heritage)

Матеріальна культурна спадщина складається з фізичних проявів культури, що створюється, зберігається й передається в суспільстві. Вона має дві основні форми:

- а) **Нерухома культурна спадщина**: місця проживання людей включно з будівлями, селами, селищами та містами й іншими конструкціями.
- б) **Рухома культурна спадщина**: документи й архіви; твори мистецтва та ремесел; музичні інструменти; меблі; предмети одягу з оздобленням; релігійні, ритуальні та поховальні предмети; інструменти й механічне обладнання; промислові системи.

Правосуддя перехідного періоду (Transitional justice)

Правосуддя перехідного періоду складається як із судових, так і з позасудових процесів і механізмів включно з ініціативами судового переслідування, сприяння ініціативам щодо права на правду, надання компенсацій, інституційною реформою та національними консультаціями (Генеральний секретар ООН, 2010, с. 2).

Докладніше: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

Уразливість (Vulnerability)

Характеристики та обставини спільноти, системи чи активу, які роблять їх сприйнятливими до руйнівних наслідків небезпеки. Чинники можуть бути фізичними, соціальними, економічними й екологічними. Уразливість може суттєво змінюватися в межах спільноти з часом (UNIDSR, 2009, с. 30).

UNIDSR: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

ПОСИЛАННЯ

Вступ до першої допомоги культурній спадщині

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Доступно за адресою: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf71-ADPC-12handbk.pdf> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency. 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, United States Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Accessed 14 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Hammer, J. 2017. The Salvation of Mosul. *Smithsonian Magazine*. Washington, DC, Smithsonian Institution. Доступно за адресою: <https://www.smithsonianmag.com/history/salvation-mosul-180964772/> [Accessed 24 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/B7YF-NA2S>

Humanitarian Response. 2017. *What is the Cluster Approach?* New York, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Доступно за адресою: <https://www.humanitarianresponse.info/en/about-clusters/what-is-the-cluster-approach> [Accessed 24 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/TRD5-YFMG>

Inter-Agency Standing Committee. 1994. Definition of Complex Emergencies. Inter-Agency Standing Committee Working Group XVIth Meeting, 30 November 1994, Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Доступно за адресою: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/WG16_4.pdf [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/973S-7TEU>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Доступно за адресою: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Inter-Agency Standing Committee. 2012. *Humanitarian System-Wide Emergency Activation: Definition and Procedures*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Доступно за адресою: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/2.%20System-Wide%20%28Level%20%29%20Activation%20%2820Apr12%29.pdf [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM). 2018. *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis (FAC)*. Rome, ICCROM. Доступно за адресою: <https://www.iccrom.org/section/disaster-resilient-heritage/first-aid-cultural-heritage-times-crisis-fac> [Accessed 17 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/EEK9-MEZX>

International Civil Defence Organisation. 2017. *Disasters*. Geneva, International Civil Defence Organisation. Доступно за адресою: <http://www.icdo.org/en/disasters/> [Accessed 2 June 2017].

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2002. *ICOMOS International Cultural Tourism Charter, Principles and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance*. Charenton-le-Pont, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

International Council of Voluntary Agencies. n.d. *Definition of Humanitarian Coordination*. Geneva, International Council of Voluntary Agencies. Доступно за адресою: <https://ngocoordination.org/content/definition-humanitarian-coordination> [Accessed 26 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/67A2-74YY>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Complex/Man-Made Hazards: Complex Emergencies*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/definition-of-hazard/complex-emergencies/> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

Italian Civil Protection Department. 2016. *Terremoto Centro Italia: procedura per la messa in sicurezza dei beni culturali (Earthquake in Central Italy: Procedures for the Safeguarding of Cultural Assets)*. Rome, Italian Civil Protection Department - Presidency of the Council of Ministers. Available (in Italian) at: http://www.protezionecivile.gov.it/jcms/en/view_new.wp?contentId=NEW59794 [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4H2Q-SFUY>

Letellier, R. 2007. *Recording, Documentation, and Information Management for the Conservation of Heritage Places, Guiding Principles*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/guiding_principles.pdf [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

L'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National. n.d. *Les bulletins de l'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National. Haiti, l'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National*. Available (in French) at: <http://www.mappinghaitianhistory.com/new-page/> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/NFP5-VPZH>

Ministry of Cultural Heritage and Activities and Tourism. 2017. *Emergenza Terremoto e Beni Culturali*. Rome, Ministry of Cultural Heritage and Activities and Tourism. Available (in Italian) at: http://www.beniculturali.it/mibac/export/MiBAC/sito-MiBAC/Contenuti/MibacUnif/Comunicati/visualizza_asset.html_1142856925.html [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Z7NE-UTHW>

National Disaster Management Authority. 2005. *National Disaster Management Act, 2005*. New Delhi, Government of India. Доступно за адресою: http://www.ndma.gov.in/images/ndma-pdf/DM_act2005.pdf [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L86C-E3KS>

National Park Service. 2017. *Definitions – Preservation Maintenance*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Доступно за адресою: https://www.nps.gov/dscw/definitionsdc_p.htm#preservmain [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Office of Disaster Management and Preparedness. 2013. *Damage Assessment*. Port of Spain, Government of the Republic of Trinidad and Tobago. Доступно за адресою: <http://www.odpm.gov.tt/node/70> [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6PUJ-5Z24>

Oxford University Press. 2018. *Oxford Living Dictionary*. Oxford, Oxford University Press. Доступно за адресою: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Accessed 20 January 2018].

Thapa, M. 2016. *Out of Barracks: Civil-Military Relations in Disaster Management – A Case Study of Nepalese Army's Humanitarian Response during 2015 Earthquake in Nepal*. San José, University for Peace. Доступно за адресою: <https://www.urepace.org/uploads/file/Ideas01.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/ZZ2D-WLPG>

United Nations Department of Humanitarian Affairs. 1992. *Internationally agreed basic glossary of terms related to Disaster Management*. Geneva, United Nations Department of Humanitarian Affairs. Доступно за адресою: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/004DFD3E15B69A67C1256C4C006225C2-dha-glossary-1992.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO. Доступно за адресою: <https://ich.unesco.org/en/convention> [Accessed 26 April 2017].

Постійне посилання: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Доступно за адресою: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Capacity*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Accessed 5 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Contingency Planning*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Accessed 5 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2018. *Words into Action Guidelines: Man-made and Technological Hazards. Practical considerations for Addressing Man-made and Technological Hazards in Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: https://www.unisdr.org/files/54012_manmadetechhazards.pdf [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe. 2000. *Terminology on Statistical Metadata*. United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe Conference of European Statisticians Statistical Standards and Studies No. 53, Geneva, United Nations. Доступно за адресою: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/UNECE_TERMINOLOGY_STAT_METADATA_2000_EN.pdf [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

Крок 1: Аналіз ситуації

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Burwood, ICOMOS. Доступно за адресою: <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> [Accessed 21 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/ULL9-UY9U>

Avrami, E., Mason R. & de la Torre, M. 2000. *Values and Heritage Conservation: Research Report*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/valuesrpt.pdf [Accessed 18 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/T4PS-KNPC>

Cockburn, A. 2001. *Writing Effective Use Cases*. New Jersey, Addison-Wesley. Доступно за адресою: <http://alistair.cockburn.us/get/2465> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

Department for International Development (DFID), n.d. *Conducting Conflict Assessments: Guidance Notes*. Доступно за адресою: <http://www.conflict-recovery.org/bin/dfid-conflictassessmentguidance.pdf> [Accessed 20 January 2018].

Permalink: <https://perma.cc/XFC9-4HMN>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Доступно за адресою: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2010. *Project/Programme Planning Guidance Manual*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/PPP-Guidance-Manual-English.pdf> [Accessed 8 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2012. *Practical application of the recovery approach programme cycle. IFRC Recovery programming guidance 2012*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/PageFiles/41104/IFRC%20Recovery%20programming%20guidance%202012%20-%20201232900.pdf> [Accessed 8 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L88B-XKZM>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Contingency Planning*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/preparing-for-disaster/disaster-preparedness-tools/contingency-planning-and-disaster-response-planning/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

International Union for Conservation of Nature (IUCN). *Situation Analysis – An Approach and Method for Analysing the Context of Projects and Programme*. Gland, International Union for Conservation of Nature. Доступно за адресою: http://cmsdata.iucn.org/downloads/approach_and_method.pdf [Accessed 9 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Kelley, S.J. 2013. *Typhoon and Earthquake Damage Assessment of Cultural Heritage: Damage assessment from natural disaster on the islands of Cebu, Bohol, Samar and Leyte*. Chicago, Stephen J. Kelly Preservation Architect/Engineer. Доступно за адресою: <http://www.kelleyaia-se.com/philippines-typhoon-and-earthquake-damage-assessment.html> [Accessed 20 January 2018]

Постійне посилання: <https://perma.cc/6LJB-2953>

Merriam-Webster. 2017. *Definition of Inventory*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inventory> [Accessed 30 June 2017].

Pan American Health Organization (PAHO). 2009. *Information Management and communication in emergencies and disasters*. Washington, DC, Pan American Health Organization. Доступно за адресою: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/753BA3EC98D0AE21852576A40078B90C-PAHO_CommGuide_ResponseTeams_dec09.pdf [Accessed 20 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4BZQ-46TA>

Resource Planning and Development Commission. 2003. *Understanding Heritage Assets. State of the Environment Tasmania 2003*. Hobart. Department of Justice, Government of Tasmania. Доступно за адресою: <http://soer.justice.tas.gov.au/2003/copy/73/index.php> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Доступно за адресою: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Refugee Agency. 2008. *A Community-based Approach in UNHCR Operations*. Geneva, United Nations Refugee Agency. Доступно за адресою: <http://www.unhcr.org/47f0a0232.pdf> [Accessed 8 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DVF2-K66V>

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An Evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39-45. Доступно за адресою: <http://orcp.hustoj.com/wp-content/uploads/2016/01/2008-The-Nara-Grid-An-Evaluation-Scheme-Based-on-the-Nara-Documents-on-Authenticity.pdf> [Accessed 17 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DL8A-E32V>

Крок 2: Оцінювання пошкоджень і ризиків на місці після надзвичайної події

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Доступно за адресою: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf71-ADPC-12handbk.pdf> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

BC Housing. 2018. *Rapid Damage Assessment*. Burnaby, BC Housing. Доступно за адресою: <https://www.bchousing.org/about/rapid-damage-assessment> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/686P-5JFE>

Connecticut Technology Transfer Center. 2010. *Protective Equipment for Workers in Hurricane Flood Response*. Connecticut, School of Engineering, University of Connecticut. Доступно за адресою: <https://www.t2center.uconn.edu/pdfs/SAFETY%20BRIEF%202010-7.pdf> [Accessed 9 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/LG2T-FTDZ>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2016. *Damage Assessment Operations Manual: A Guide to Assessing Damage and Impacts*. Washington, DC, FEMA. Доступно за адресою: <https://www.fema.gov/media-library-data/1459972926996-a31eb90a2741e86699ef34ce2069663a/PDAManualFinal6.pdf> [Accessed 31 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/B3HC-8W2P>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, FEMA. Доступно за адресою: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Accessed 14 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Esri. 2018. *What is GIS?* California, Esri. Доступно за адресою: <http://www.esri.com/what-is-gis> [Accessed 7 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/W3R9-TGSU>

Heritage Collections Council. 1998e. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing People*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/5_managing_people.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/RR45-BJDW>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Доступно за адресою: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2010. *Methodology for Building Assessment and Mitigation following the January 12, 2010 Haiti Earthquake*. Paris, ICOMOS. Доступно за адресою: http://www.r-dmuch.jp/en/project/itc/training_guide/sections/section_3/files/ICOMOS_Haiti_Methodology.pdf [Accessed 6 March 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QYZ7-F93W>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, IFRC. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

Japan ICOMOS National Committee. 2011. *The Great East Japan Earthquake, Report on the Damage to Cultural Heritage*. Tokyo, Japan ICOMOS National Committee. Доступно за адресою: http://www.japan-icomos.org/pdf/earthquake_report_20111120.pdf [Accessed 17 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/5QBL-ZNL7>

Kazama, M. & Noda, T. 2012. Damage Statistics (Summary of the 2011 off the Pacific Coast of Tohoku Earthquake damage). *Soils and Foundations*, 52(5): 780–792. Доступно за адресою: https://ac.els-cdn.com/S0038080612000947/1-s2.0-S0038080612000947-main.pdf?_tid=5336a9ea-099d-4a11-90e0-7a279e5e7c0f&acdnat=1523211272_73407c2fab7877a8c3a6273e2f1addb6 [Accessed 16 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Y4M9-XE7R>

Kunwar, R.R. & Chand, U. 2016. Natural Disaster and Heritage Tourism: A Study on the Impacts of Earthquake in Bhaktapur, Nepal. *Journal of Tourism and Hospitality*, 6. Доступно за адресою: <https://www.nepjol.info/index.php/JTHE/article/viewFile/14766/11970> [Accessed 27 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3H2R-68BK>

Oxford University Press (OUP). 2018. *Oxford Living Dictionary*. Oxford, OUP. Доступно за адресою: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Accessed 20 January 2018].

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Adelaide, Collections Council of Australia Ltd. Доступно за адресою: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/ff/significance-2.0.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Sheehan, M. 2013. Improving Disaster Assessment: Disconnected mobile app uses ArcGIS Online. Salt Lake City, WebMap Solutions. Доступно за адресою: <http://www.esri.com/~media/Files/Pdfs/news/arcuser/0613/disasterassess.pdf> [Accessed 31 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3Z5C-6BBR>

Tateishi, T. 2014. Overview of properties affected by disaster in the Great East Japan Earthquake of March 2011. *Microbial bio-deterioration of Cultural Property, Proceedings of the International Symposium on the Conservation and Restoration of Cultural Property 2012*. Tokyo, National Research Institute for Cultural Properties. Доступно за адресою: http://www.tobunken.go.jp/~ccr/pub/symp2012/symp2012_03.pdf [Accessed 16 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/P4EG-M7KS>

United Nations Development Programme (UNDP). 2014. *Post Disaster Needs Assessments*. Geneva, UNDP. Доступно за адресою: www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/pdna.html [Accessed 29 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/8APF-KE8K>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2003. *The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO. Доступно за адресою: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> [Accessed 1 February 2018].

Постійне посилання: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

United Nations General Assembly. 2016. *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. Geneva, United Nations. Доступно за адресою: <http://www.preventionweb.net/publications/view/51748> [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, UNISDR. Доступно за адресою: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2017. *Terminology* – C. Geneva, UNISDR. Доступно за адресою: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Accessed 5 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Крок 3: Безпека та стабілізація

Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. 2017. *Visual Glossary*. Canberra, Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. Доступно за адресою: <https://aiccm.org.au/conservation/visual-glossary> [Accessed 22 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4P8N-5GBP>

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Burwood, ICOMOS. Доступно за адресою: <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> [Accessed 21 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/ULL9-UY9U>

Australian War Memorial. n.d. *Conservation advice: Cleaning Soot Damaged Objects*. Canberra, The Australian War Memorial. Доступно за адресою: <https://www.awm.gov.au/about/our-work/projects/soot> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Q38H-G6KT>

Canadian Conservation Institute. 2007. Vacuum Freeze-drying Archaeological Artifacts. *Canadian Conservation Institute (CCI) Notes 4/2*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada. Доступно за адресою: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/vacuum-freeze-drying-archaeological-artifacts.html> [Accessed 12 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QRP8-LYKA>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Agents of Deterioration*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada, Ottawa. Доступно за адресою: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/agents-deterioration.html> [Accessed 22 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/S65F-KNA5>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government. Доступно за адресою: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/care-objects.html> [Accessed 22 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Corpo Nazionale dei Vigili del Fuoco – Università degli Studi di Udine. 2011. *Manuale Opere Provvisoriali, l'intervento tecnico urgente in emergenza sismica*. Rome, Ministero dell'Interno. Available (in Italian) at: <http://www.vigilfuoco.it/allegati/STOP/ManualeSTOP.pdf> [Accessed 24 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/AP8A-22L2>

Daniels, B.I. & Wegener, C. 2016. *Heritage at Risk: Safeguarding Museums During Conflict*. Museum, American Alliance of Museums.

Постійне посилання: <https://perma.cc/R9HQ-6Z8L>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2008. *Glossary – Incident Command System Training May 2008*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Accessed 14 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/RHW4-EAFV>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2009. *FEMA National US&R Response System Structural Collapse Technician Module 2a Shoring Basics*. Washington, DC, FEMA. Доступно за адресою: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/usr/module2a.pdf> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2015. *Disposing of Debris and Removing Hazardous Waste*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://www.fema.gov/disposing-debris-removing-hazardous-waste> [Accessed 11 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3CNY-ZNQF>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2018. *Reclaiming Precious Heirlooms From Flood Waters*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://www.fema.gov/news-release/2003/09/23/reclaiming-precious-heirlooms-flood-waters> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/XY64-GPM6>

Department of Homeland Security Science and Technology Directorate, Infrastructure Protection and Disaster Management Division. 2011. *Field guide for Building Stabilization and Shoring Techniques*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/st/st-120108-final-shoring-guidebook.pdf> [Accessed 24 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/ZN3R-NRWU>

Department of the Interior. 2006. *Frequently Asked Questions about Contaminated Museum Collections*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Доступно за адресою: https://www.doi.gov/sites/doi.gov/files/migrated/museum/upload/Contaminated_Collections_FAQs.pdf [Accessed 20 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Accessed 14 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

El-Habashi, A. 2016. Course Glossary. First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis. Unpublished course document, 2–29 June 2016, Washington, DC, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) & the Smithsonian Institution.

Grimaz, S., Cavriai, M., Mannino, E., Munaro, L., Bellizzi, M., Bolognese, C., Caciolai, M., D'Odorico, A., Maiolo, A., Ponticelli, L., Barazza, F., Malisan, P. & Moretti, A. 2010. *Vademecum, STOP, Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings damaged by Earthquakes*. Rome, Ministry of Interior – Italian Fire Service. Доступно за адресою: http://sprint.uniud.it/sites/default/files/Vademecum_STOP_eng_0.pdf [Accessed 24 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/62JX-UGLP>

Healthy Buildings International. 2017. *Flood Water Clean-up Procedures Indoor Environmental Quality*. Healthy Buildings International. Доступно за адресою: <http://healthybuildings.com/services/indoor-air-quality/flood-cleanup-procedure/> [Accessed 11 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/H332-2QLS>

Heritage Collections Council. 1998a. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 1*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/1_caring_for_cultural_material_1.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/9DS2-DRPA>

Heritage Collections Council. 1998b. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 2*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/2_caring_for_cultural_material_2.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/49CQ-QVUV>

Heritage Collections Council. 1998d. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing Collections*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/4_managing_collections.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/5NAY-J562>

Heritage Collections Council. 1998f. *reCollections, Caring for Collections Across Australia – Handling, Transportation, Storage and Display*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/6_htsd.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/5XRJ-U9R3>

Historic England. 2015. *Flooding and Historic Buildings*. Swindon, Historic England. Доступно за адресою: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/flooding-and-historic-buildings-2ednrev/heag017-flooding-and-historic-buildings.pdf/> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/M66M-3E8L>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. n.d. *The IFRC Shelter Kit*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/PageFiles/95526/publications/D.03.a.07.%20IFRC%20shelter-kit-guidelines-EN-LR.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/RYSZ-DEU3>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2015. *IFRC bamboo frame for emergency shelters and emergency roofs – Technical sheets*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/Global/Documents/Secretariat/Shelter/IFRC-bamboo-frame-A4-FINAL-EN-2015.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/57YY-78MG>

Jamal, H. 2017. Frame Structures – Types of Frame Structures. *AboutCivil.org*. Доступно за адресою: <https://www.aboutcivil.org/frame-structures-definition-types.html> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Kelley, S. 2010. *ICOMOS Methodology for Building Assessment and Mitigation following the January 12, 2010 Haiti Earthquake*. Haiti, ICOMOS. Доступно за адресою: http://www.r-dmuchi.jp/en/project/itc/training_guide/sections/section_3/files/ICOMOS_Haiti_Methodology.pdf [Accessed 21 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/PNF6-CEL9>

Ko, K.M. 2016. *Safeguarding the Tradition of Myanmar Marionette and Performing Arts*. Bern, Report for the Swiss Agency for Development and Cooperation. Доступно за адресою: <http://www.cujucr.com/downloads/Individual%20Articles/13/vol13%20Kyaw%20Myo%20Ko.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QS4B-H593>

Levitan, A. 1993. Emergency Treatment for Water-Soaked Furniture and Wooden Objects. *National Parks Service Conserve O Gram*, 7(7). Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Доступно за адресою: <https://www.nps.gov/museum/publications/consveogram/07-07.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4J9T-SFVZ>

Levy, M. & Salvadori, M. 1992. *Why Buildings Fall Down: How Structures Fail*. London, W.W. Norton & Co. Доступно за адресою: <https://civiltechnocrats.files.wordpress.com/2013/11/82003327-why-buildings-fall-down-how-structures-fail.pdf> [Accessed 16 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Merriam-Webster. 2018a. *Definition of First Responder*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/first%20responder> [Accessed 18 February 2018].

Merriam-Webster. 2018b. *Definition of Load*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/load> [Accessed 18 February 2018].

Merriam-Webster. 2018c. *Definition of Shore*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/shore> [Accessed 18 February 2018].

National Park Service's National Center for Preservation Technology & Training (NCPTT) & the Louisiana Division of Historic Preservation (LDHP). 2015. *Resilient Heritage – Protecting your Historic Home from Natural Disasters*. Natchitoches, Northwestern State University. Доступно за адресою: <https://www.crt.state.la.us/Assets/OCD/hp/uniquely-louisiana-education/Disaster-Recovery/GOHSEP%20BOOKLET%20Final%20For%20Web.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DL4P-3BFZ>

New Zealand Ministry of Business, Innovation and Employment (MBIE) Hikina Whakatutuki. 2014. *Rapid Post Disaster Building Usability Assessment – Flooding*. Wellington, MBIE. Доступно за адресою: <http://www.building.govt.nz/assets/Uploads/managing-buildings/post-emergency-building-assessment/flooding-field-guide-1-1.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/N98E-X9RY>

PROMEDHE. 2017. *PROMEDHE* Homepage. Rome, Italian Civil Protection Department. Доступно за адресою: <http://www.promedhe.eu/> [Accessed 5 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/7MHJ-RK9L>

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd. Доступно за адресою: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Scott, M. 2003. *Bushfires...Protect Your Precious Possessions*. Melbourne, University of Melbourne. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/AICCM_Brochures/bushfire-protection.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/8KVN-5YJQ>

Smithsonian Institute. *Emergency Preservation Activities Completed at Syria's Ma'arra Mosaic Museum*. Washington, DC, Smithsonian Institute. Доступно за адресою: <http://newsdesk.si.edu/releases/emergency-preservation-activities-completed-syria-s-ma-arra-mosaic-museum> [Accessed 4 October 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/UAP5-2D7Y>

State Library of Queensland. 2014a. *Caring for your collections: Salvaging water-damaged collections*. Brisbane, Queensland Government. Доступно за адресою: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/128984/Caring-for-your-collections-Salvaging-water-damaged-collections.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/8V9X-YFNS>

State Library of Queensland. 2014b. *Caring for your collections: Freezing water-damaged and insect infested collections*. Brisbane, Queensland Government. Доступно за адресою: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/128983/Caring-for-your-collections-Freezing-water-damaged-and-insect-infested-collections.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/V6KB-XKZL>

Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris, UNESCO & Rome, ICCROM. Доступно за адресою: https://www.iccrom.org/wp-content/uploads/Endangered-Heritage_INTERACTIVE.pdf [Accessed 14 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39–45. Доступно за адресою: <http://orcp.hustoj.com/wp-content/uploads/2016/01/2008-The-Nara-Grid-An-Evaluation-Scheme-Based-on-the-Nara-Documents-on-Authenticity.pdf> [Accessed 17 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DL8A-E32Z>

Крок 4: Раннє відновлення

Associazione Culturale Territori L'Aquila. 2012. *Laboratorio Città. L'Aquila, Associazione Culturale Territori*. Available (in Italian) at: <https://territoriaq.com/2012/11/26/266/> [Accessed 8 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/2835-B89H>

Bailey, S., Pavanello, S., Elhawary, S. & O'Callaghan, S. 2009. *Early Recovery: an overview of policy debates and operational challenges*. London, Humanitarian Policy Group Working Paper, Overseas Development Institute. Доступно за адресою: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5638.pdf> [Accessed 10 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Cultural Heritage Imaging. 2018. *Photogrammetry*. Доступно за адресою: <http://culturalheritageimaging.org/Technologies/Photogrammetry/> [Accessed 17 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW> <http://www.conflict-recovery.org/bin/dfid-conflict-assessment-guidance.pdf> [Accessed 20 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/XFC9-4HMN>

Heritage Collections Council. 1998c. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Damage and Decay*. Canberra, Heritage Collections Council. Доступно за адресою: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/3_damage_and_decay.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/527E-WB8U>

Historic England. 2018. *3D Laser Scanning for Heritage: Advice and Guidance on the Use of Laser Scanning in Archaeology and Architecture*, 3rd edition. London, Historic England. Доступно за адресою: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/3d-laser-scanning-heritage/heag155-3d-laser-scanning.pdf/> [Accessed 17 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Inter-Agency Standing Committee Cluster Working Group on Early Recovery. 2006. *Implementing Early Recovery*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Доступно за адресою: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/26FB981DE9BEE0E3852571C000560D35-iasc-earlyrecovery-jul2006.pdf> [Accessed 16 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/7BK3-8KFP>

Inter-Agency Standing Committee Cluster Working Group on Early Recovery. 2008. *Guidance note on Early Recovery, April 2008*. Geneva, Bureau for Crisis Prevention & Recovery United Nations Development Programme. Доступно за адресою: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/guidance-note-on-early-recovery-cwger-april-2008.html> [Accessed 13 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/H9SG-6CTF>

Meskill, L. 2002. Negative Heritage and Past Mastering in Archaeology. *Anthropological Quarterly*, 75(3): 557–574. Доступно за адресою: <https://canvas.brown.edu/courses/949664/files/47749506/download?wrap=1> [Accessed 7 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QZ4H-DCCX>

National Geographic Society. 2017. *GIS (Geographic Information System)*. Washington, DC, National Geographic Society. Доступно за адресою: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/geographic-information-system-gis/> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/XU43-PRHP>

Spano, V. 2017. *Community involvement in post-disaster reconstruction: The Italian case of the city of L'Aquila*. Cottbus-Senftenberg, Brandenburg University of Technology. (Master's Thesis). Доступно за адресою: https://www.academia.edu/36199562/COMMUNITY_INVOLVEMENT_IN_POST-DISASTER_RECONSTRUCTION_THE_ITALIAN_CASE_OF_THE_CITY_OF_LAQUILA [Accessed 4 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/27SU-S9UV>

Tandon, A., Pradhan, M., Hebatallah, A., Pradhananga, N. & Cotte, S. 2017. Building capacity for post-disaster recovery of museum collections in Nepal. In J Bridgland, ed. *ICOM-CC 18th Triennial Conference Preprints. Copenhagen, 4–8 September 2017*. Paris, International Council of Museums. Доступно за адресою: https://www.iccom.org/sites/default/files/2017-12/tandon_pradhan_2017_building_capacity_for_pd_recovery.pdf [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3BXJ-NGT2>

Till, K.E. & Kuusisto-Arponen, A.K. 2015. Towards Responsible Geographies of Memory: Complexities of Place and the Ethics of Remembering. *Erdkunde*, (69/4): 291–306. Доступно за адресою: http://eprints.maynoothuniversity.ie/9001/1/KT_erdkunde%202015.pdf [Accessed 5 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/H4BB-9XW9>

Tolles, E.L., Kimbro, E.E., & Ginell, W.S. 2002. *Planning and Engineering Guidelines for the Seismic Retrofitting of Historic Adobe Structures*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: https://getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/seismic_retrofitting.pdf [Accessed 13 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

United Nations. 2018. *Peacebuilding & The United Nations*. New York, United Nations Peacebuilding Support Office. Доступно за адресою: <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pbun.shtml> [Accessed 7 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/62EJ-FPM2>

United Nations Development Programme. 2009. *Early Recovery, Vulnerability Reduction and Disaster Risk Reduction: A Contribution to the 2009 ISDR Global Assessment Report on Disaster R Reduction*. Geneva, Bureau for Crises Prevention and Recovery, United Nations Development Programme. Доступно за адресою: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wINetgnLQhQJ:https://www.preventionweb.net/english/hyogo/gar/background-papers/documents/Chap5/thematic-progress-reviews/recovery/UNDPBCPR-ERT.doc+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=my&client=firefox-b-ab> [Accessed 13 January 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/27P5-P7DA>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2016. *Nepal's museums re-opening post-earthquake*. Paris, UNESCO. Доступно за адресою: <https://en.unesco.org/news/nepal-s-museums-re-opening-post-earthquake> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/BA5G-ZUNB>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) World Heritage Convention. 2018. *World Heritage Review*, 86. London, UNESCO. Доступно за адресою: <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002612/261275e.pdf> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/P8M5-GR53>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Build back better*. Geneva, PreventionWeb, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: <https://www.preventionweb.net/english/professional/terminology/> [Accessed 16 January 2017],

Постійне посилання: <https://perma.cc/Calca3D78-H6DJ>

United Nations Secretary-General. 2010. *Guidance Note of the Secretary General: United Nations Approach to Transitional Justice*. New York, UN Secretary-General. Доступно за адресою: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf [Accessed 7 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

United Nations World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press. Доступно за адресою: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [Accessed 19 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Viviamolaq n.d. *Viviamolaq Homepage*. L'Aquila, Viviamolaq. Available (in Italian) at: <https://viviamolaq.blogspot.sg/> [Accessed 8 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Y8FT-6Y7S>

Глосарій

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Доступно за адресою: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf71-ADPC-12handbk.pdf> [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

Bailey, S., Pavanello, S., Elhawary, S. & O'Callaghan, S. 2009. *Early Recovery: an overview of policy debates and operational challenges*. London, Humanitarian Policy Group Working Paper, Overseas Development Institute. Доступно за адресою: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5638.pdf> [Accessed 10 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Cockburn, A. 2001. *Writing Effective Use Cases*. New Jersey, Addison-Wesley. Доступно за адресою: <http://alistair.cockburn.us/get/2465> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

Collections Trust 2018, *Accession Register*. London, Collections Trust. Доступно за адресою: <https://collectionstrust.org.uk/resource/accession-registers/> [Accessed 12 July 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/J4GF-WHWN>

Cultural Heritage Imaging. 2018. *Photogrammetry*. Доступно за адресою: <http://culturalheritageimaging.org/Technologies/Photogrammetry/> [Accessed 17 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW>

Department of the Interior. 2006. *Frequently Asked Questions about Contaminated Museum Collections*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Доступно за адресою: https://www.doi.gov/sites/doi.gov/files/migrated/museum/upload/Contaminated_Collections_FAQs.pdf [Accessed 20 December 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2009. *FEMA National US&R Response System Structural Collapse Technician Module 2a Shoring Basics*. Washington D.C. FEMA. Доступно за адресою: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/usr/module2a.pdf> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency. 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, United States Department of Homeland Security. Доступно за адресою: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Accessed 14 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

El-Habashi, A. 2016. Course Glossary. First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis. Unpublished course document, 2–29 June 2016, Washington, DC, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) & the Smithsonian Institution.

Historic England. 2018. *3D Laser Scanning for Heritage: Advice and Guidance on the Use of Laser Scanning in Archaeology and Architecture*, 3rd edition. London, Historic England. Доступно за адресою: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/3d-laser-scanning-heritage/heag155-3d-laser-scanning.pdf/> [Accessed 17 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Inter-Agency Standing Committee. 1994. Definition of Complex Emergencies. Inter-Agency Standing Committee Working Group XVth Meeting, 30 November 1994, Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Доступно за адресою:

https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/WG16_4.pdf [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/973S-7TEU>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Доступно за адресою: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Inter-Agency Standing Committee. 2012. *Humanitarian System-Wide Emergency Activation: Definition and Procedures*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Доступно за адресою: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/2.%20System-Wide%20%28Level%203%29%20Activation%20%2820Apr12%29.pdf [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

International Civil Defence Organisation. 2017. *Disasters*. Geneva, International Civil Defence Organisation. Доступно за адресою: <http://www.icdo.org/en/disasters/> [Accessed 2 June 2017].

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2002. *ICOMOS International Cultural Tourism Charter, Principles and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance*. Charenton-le-Pont, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2010. *Project/ Programme Planning Guidance Manual*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/PPP-Guidance-Manual-English.pdf> [Accessed 8 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Complex/ Man-Made Hazards: Complex Emergencies*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/definition-of-hazard/complex-emergencies/> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Contingency Planning*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/preparing-for-disaster/disaster-preparedness-tools/contingency-planning-and-disaster-response-planning/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно за адресою: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

International Union for Conservation of Nature (IUCN). n.d. *Situation Analysis – An Approach and Method for Analysing the Context of Projects and Programme*. Gland, International Union for Conservation of Nature. Доступно за адресою: http://cmsdata.iucn.org/downloads/approach_and_method.pdf [Accessed 9 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Jamal, H. 2017. Frame Structures – Types of Frame Structures. *AboutCivil.org*. Доступно за адресою: <https://www.aboutcivil.org/frame-structures-definition-types.html> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Letellier, R. 2007. *Recording, Documentation, and Information Management for the Conservation of Heritage Places, Guiding Principles*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/guiding_principles.pdf [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

Levy, M. & Salvadori, M. 1992. *Why Buildings Fall Down: How Structures Fail*. London, W.W. Norton & Co. Доступно за адресою: <https://civiltechnocrats.files.wordpress.com/2013/11/82003327-why-buildings-fall-down-how-structures-fail.pdf> [Accessed 16 November 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Merriam-Webster. 2017. *Definition of Inventory*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inventory> [Accessed 30 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/V2C8-YBA9>

Merriam-Webster. 2018a. *Definition of First Responder*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/first%20responder> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6CW4-VCTE>

Merriam-Webster. 2018b. *Definition of Load*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/load> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3BWH-FSC4>

Merriam-Webster. 2018c. *Definition of Shore*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Доступно за адресою: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/shore> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/QK5P-TLYX>

National Geographic Society. 2017. *GIS (Geographic Information System)*. Washington, DC, National Geographic Society. Доступно за адресою: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/geographic-information-system-gis/> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/XU43-PRHP>

National Park Service. 2017. *Definitions – Preservation Maintenance*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Доступно за адресою: https://www.nps.gov/dscw/definitionsdc_p.htm#preservmain [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Office of Disaster Management and Preparedness. 2013. *Damage Assessment*. Port of Spain, Government of the Republic of Trinidad and Tobago. Доступно за адресою: <http://www.odpm.gov.tt/node/70> [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6PUJ-5Z24>

Oxford University Press. 2018a. *Definition of Damage*. Oxford Living Dictionary. Oxford, Oxford University Press. Доступно за адресою: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Accessed 20 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/5XGA-8SYQ>

Oxford University Press. 2018b. *Definition of Prioritize*. Oxford Living Dictionary. Oxford, Oxford University Press. Доступно за адресою: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prioritize> [Accessed 23 June 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/2Z4V-2UKN>

Resource Planning and Development Commission. 2003. 'Understanding Heritage Assets'. *State of the Environment Tasmania 2003*. Hobart. Department of Justice, Government of Tasmania. Доступно за адресою: <http://soer.justice.tas.gov.au/2003/copy/73/index.php> [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd. Доступно за адресою: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Accessed 18 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Tolles, E.L., Kimbro, E.E., & Ginell, W.S. 2002. *Planning and Engineering Guidelines for the Seismic Retrofitting of Historic Adobe Structures*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Доступно за адресою: https://getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/seismic_retrofitting.pdf [Accessed 13 January 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

United Nations Department of Humanitarian Affairs. 1992. *Internationally agreed basic glossary of terms related to Disaster Management*. Geneva, United Nations Department of Humanitarian Affairs. Доступно за адресою: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/004DFD3E15B69A67C1256C4C006225C2-dha-glossary-1992.pdf> [Accessed 2 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

United Nations General Assembly. 2016. *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. Geneva, United Nations. Доступно за адресою: <http://www.preventionweb.net/publications/view/51748> [Accessed 22 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Доступно за адресою: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Accessed 8 June 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Build back better*. Geneva, PreventionWeb, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: <https://www.preventionweb.net/english/professional/terminology/> [Accessed 16 January 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/3D78-H6DJ>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology> [Accessed 5 May 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2018. *Words into Action Guidelines: Man-made and Technological Hazards. Practical considerations for Addressing Man-made and Technological Hazards in Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Доступно за адресою: https://www.unisdr.org/files/54012_manmadetechhazards.pdf [Accessed 29 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

United Nations Secretary-General. 2010. *Guidance Note of the Secretary General: United Nations Approach to Transitional Justice*. New York, UN Secretary-General. Доступно за адресою: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf [Accessed 7 April 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe. 2000. Terminology on Statistical Metadata. United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe Conference of European Statisticians Statistical Standards and Studies No. 53, Geneva, United Nations. Доступно за адресою: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/UNECE_TERMINOLOGY_STAT_METADATA_2000_EN.pdf [Accessed 27 April 2017].

Постійне посилання: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

United Nations World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press. Доступно за адресою: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [Accessed 19 February 2018].

Постійне посилання: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Відгуки

«Найціннішою ознакою нового посібника та інструментарію з першої допомоги культурній спадщині (FAC) є його практичність. У ньому подано чіткі поради щодо того, як задокументувати, рятувати та стабілізувати майже всі різновиди культурної спадщини. Це видання заповнює прогалину між плануванням реагування на надзвичайні ситуації та самим реагуванням на місці».

– Корін Вегенер, директор Смітсонівської ініціативи з порятунку культури

«Цей посібник допоможе розповісти про мою роботу та здійснити нашу місію більш захопливим, системним і дієвим способом».

– Самуель Франко Арсе, президент Регіонального альянсу ICOM у Латинській Америці та Карибському басейні, член Комітету ICOM з управління ризиками стихійних лих і Блакитного Щита у Гватемалі

«Об'єднуючи матеріальну та нематеріальну спадщини в одній методології, узгоджуючи свій підхід із практикою й термінологією гуманітарних організацій... це нове джерело знань істотно сприятиме реалізації Стратегії ЮНЕСКО-2015 для культури в надзвичайних ситуаціях і, безумовно, стане надзвичайно корисним інструментом для практиків та закладів культурної спадщини по всьому світу».

– Мехтільд Ресслер, директор відділу спадщини та директор Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

«Я впевнений, що цей посібник примножить знання та сприятиме роботі як практиків, так і наукових інституцій. Його розроблення засвідчує повагу до культурної спадщини різноманітних спільнот людства, що дає змогу глибше усвідомити минуле й надихнутися на творення майбутнього для нових поколінь».

– Річард Курін, заслужений науковець Смітсонівського інституту, посол з особливих доручень

«У 2017 році я вперше зорганізувала курс «Перша допомога культурній спадщині» в Сирії. Він значно вплинув на фахівців у місті Хомс, оскільки акцентував особливу роль закладів культури та професіоналів у підготовці до реагування на кризу. Вони переосмислили значення культурної спадщини в розбудові миру в нашому суспільстві. Згодом чимало організацій попросили провести цей курсу в інших містах Сирії. Наступним кроком є використання посібника та інструментарію для стабілізування культурної спадщини в історичному центрі міста Хомс. Конфлікт у Сирії одного дня скінчиться, і я вірю, що FAC стане прекрасним інструментом для підвищення обізнаності щодо сирійської культурної спадщини та її відновлення».

– Лама Аббуд, фахівець із питань культурної спадщини Сирії, викладач першої допомоги культурній спадщині у надзвичайних ситуаціях

#culturecannotwait

Kingsfordweg 151
1043 GR Amsterdam
Netherlands
+31 20 3449 160 www.princeclausfund.org

Вул. Лаврська, 9, корп. 20
01015 Київ
Україна
+38 066 862 3457
www.maidanmuseum.org

Via di San Michele 13
00153 Rome
Italy
+39 06585531
www.iccrom.org

© ICCROM, 2024

© Національний музей Революції Гідності (Музей Майдану), 2024

ICCROM ISBN 978-92-9077-343-6

Музей Майдану ISBN 978-617-7881-10-9

Надруковано завдяки підтримці
Cultural Emergency Response (CER)

ISBN 978-92-9077-343-6

9 789290 773436 >